# Gamle norske kirker

---

## Forord til den elektroniske udgave

Dette verk av **Wladimir Moe** (1856-1927) er digitalisert i december 2006 av Najonalbiblioteket i Oslo og tilpasset for Projekt Runeberg i februar 2015 av Ralph E.

GiLflDiMia noe

i i^" -isi. J * .Ä. iil^L i

jäc OB DYB ta HD ira 16 ara.®WLADIMIR MOE

GAMLE NORSKE KIRKERWLADIMIR MOE

GAMLE NORSKE KIRKER

FORORD AV SOGNEPREST OLAF HOLM 58 ILLUSTRATIONER

JACOB DYBWADS FORLAG. KRISTIANIA. 1922.

STEENSKE BOKTRYKKERI JOHANNES BJØRNSTAD. KRISTIANIA.Forord.

De gamle Kirkebygninger — ja, hvad skulde ikke de kunne fortælle, om de kunde tale. Det skulde bli en betydelig Del av det norske Folks Historie, den indre og dypere Del av den. De skulde kunne fortælle os om den lille første Reise ut i Verden, Reisen til den hellige Døpefond, om Konfirmanterne, der sværger Troskap mot Gud og Kjærlighet til Næsten foran Alterringen, om Brudeparret, der knæler og ber om Guds Velsignelse til sit jordiske Samliv, og om de tusener, tusener andre, der sover „den evige Søvn" derute omkring de ærværdige Vægge, ventende paa Opstandelsens Morgen. Saaledes staar Kirken som et stille Midtpunkt i Bygdens Liv, visende med sit Spir opad og utover Dagens Strid og Møie, men ogsaa ofte samlende om sig ærværdige Traditioner fra svundne Tider og minderike Begivenheter i Bygdens Liv, nu og da ogsaa Navner paa Mænd, der har gjort baade Bygden og Fædrelandet Ære.

Jeg tillate/ mig at ledsage nærværende Arbeide med min bedste Anbefaling.

Olaf Holm.Indholdsfortegnelse.

Side

Alstahaug Kirke.

Det er ikke mange norske Landskirker, som i Popularitet kan sidestilles med Alstahaug- Kirke i Nordland. Det skylder den ikke alene sin Beliggenhet i Sagas og Midnatssolens Underland, men først og fremst den som Sogneprest, Sagnhelt og Sanger berømmelige

Petter Dass, hvis Navn endnu to hundrede Aar efter hans Død straaler i uformindsket Glans.

Alstahaug Kirkes gamle Navn var Alastarhaug Kirkja. Det er sammensat av Ønavnet Alost og haugr, Haug, og er egentlig Navnet paa den Gaard, hvorpaa Kirken er opført.



Paa Øen Alsten i Søndre Helgeland staar Alstahaug Kirke. En herlig Beliggenhet har den paa en Slette ved Øens Sydvestende. Lunt og vakkert ligger den med aapen Utsigt til de bekjendte Fjeldtopper „de syv Søstre", over Sjøen og Seilleden like til den mystiske

0 „Torghatten", som „ser med usovendes Øie". Petter Dass har i sin „Nordlands Trompet" tegnet følgende maleriske Billede av Ut-sigten :

Ved Alstahaugs Prestegaard findes at se Syv Søstre, som fletter sin' Lokker i Sne, Syv Damer og alle saa hvide; Hvorav i Landkorterne meget staar Ry, Hvis Topper opstige anselig i Sky Og sees i Havet saa vide.

Av Sagaminder, som knytter sig til Alstenøen maa særlig nævnes Thoralv Kveldulfssøns Skjæbne. Han bodde paa det gamle Høvding-sæte Sandnes og var under Harald Haarfagre Finneskattens Opkræver. Den rike og mægtige Mand hadde imidlertid mange Misundere. Som de argeste nævnes Hilderidssønnerne Haarek og Rørek. De vakte Kongens Mistanke mot Thorolv ved at bakvaske ham og fremstille ham som en bedragersk Skatteopkræver, der endog pønset paa Oprør og hadde lagt Planer til at brænde Kongen inde. Finneskatten blev saa fratat Thorolv og betrodd Hilderidssønnerne. Disse fortsatte med at hidse mot Thorolv, hvem de beskyldte for at ville opkaste sig til Konge over Haalogaland og Finmarken. Kong Harald lot derfor Thorolvs Skib

opbringe. Men Thorolv hevnet sig ved at utruste et stort Langskib, hvormed han gjorde Strandhugg og røvet blandt andet et Kongen tilhørende Skib lastet med Korn, Malt og Honning. Med mange Skiber og Mænd kom saa Kongen til Sandnes i 877. Han omringet Gaarden og satte Ild paa den. Thorolv brøt sig med sine Mænd ut gjennem Væggen. Like mot Kongens Merke stevnet han og dræpte Merkesmanden, men faldt selv like ved Kongens Føtter. Hans sidste Ord var: „Nu kom jeg tre Skridt tilkort!"

Alstahaug Kirke er en Langkirke av Sten. Man kjender ikke dens Opførelsestid, men antar at den falder før Midten av det 12. Aarhundrede. Formentlig har der i gamle Dager været endnu en Kirke

1 Alstahaug, da en St. Margarete Kirke i Alstahaug omtales i Kongebrev av 26. Mars 1587 som nedlagt og kan saaledes neppe være den nu eksisterende Kirke. Denne har vældige Murer av hugget Klæbersten og er opført i romersk Rundbuestil. Rundt Kirken er en Sokkel med rikt Listeverk. En vakker Stenportal fører ind til søndre Sakristivæg. I det Indre findes Vægsøiler under Buen mellem Skibet og Koret samt ved Døren i Korets Sydside. Den gamle Kirke var et stolt Byg-



verk og rikt utstyrt, men de senere Tiders Utvidelser og Restaureringer har ændret dets Præg og ødelagt dets maleriske Virkning.

Efter Biskop Nannestads Beskrivelse fra 1750 var Kirken en grundmuret liten Bygning med hugne Stenlister nedenom. Utenpaa hadde Koret mange Hvælvinger og blinde Vindøine. I vestre Gavl var den store Dør, men den aapnedes kun for Lik. Den almindelige Indgang var paa den søndre Side. Der var ogsaa en lignende Dør paa den nordre Side, men den blev aldrig aapnet. Altertavlen skildrer han som et slet Arbeide i tre Avdelinger. Den øverste viser Opstandelsen, den midtre Korsfæstelsen med Moses og Johannes den Døper paa hver Side, mens den nederste viser Nadveren. Altertavlen bar Aarstallet 1636.

Endvidere beretter Biskopen, at Prækestolen, som var av Ek med sorte dreiede Piller, er skjænket av Hr. Jac. Hermunsøn Borkman, hvis Navn ogsaa staar paa den gamle Skriftestol, der senere blev Prestens Stol. Tillike omtaler han et gammelt Billede av St. Olav med Krone og Dyret under Føtterne, og antar, at det har været Kirkens gamle Altertavle. Og endelig nævner han, at der i Koret hang et gammelt „Skilderi" av en Prest, som var født 1520 og som antas at ha været den første lutherske Prest.

Kirken kan ses at ha været flere Ganger hjemsøkt av Lynild. I 1743 slog den saaledes ned i Taarnet, som den avbrændte. Allerede 1746 slog den atter ned og splintret Taarnet. Sidste Gang var i 1818, da Lynet paany splintret Taarnet og beskadiget Kirken, men uten at antænde den.

Indtil 1864 stod Alstahaug Kirke i sin oprindelige Skikkelse, men i det og det følgende Aar blev der foretat en saa stor Utvidelse av Kirken, at den blev helt forvandlet. Et nyt og større Skib blev tilbygget, mens det gamle Skib blev indredet til Kor og det gamle Kor til Sakristi. I dette sidste staar endnu det gamle Alter med Tavle, som





dog ikke mere er i Bruk. Paa Altertavlens Fot er skrevet: „Til Guds ære og- denne kirkis prydelse er denne Altartafle af H. Peder Pedersøn Pastor her sambt .... Hustru Kirstine . . . forerit".

Av gamle saker fra Peder Dass' Tid eier Kirken et Messingdøpefat med Initialerne H. P. D. M. A. D. 1697, samt to Messinglysestaker med Indskrift M. A. D. — R. L. D. A. Petter Dass' Hustru het Margrete Andersdatter Dass, hvis Navnezifre altsaa findes baade paa Fat og Staker.

De to Messinglyskroner, som hænger i Kirken, er av nyere Dato. Den største har saadan Indskrift:

„Hr. Erik Sparre fød paa Snaasen 1720 Opdraget og oplært i Trunhiems Skole 5 Aar ved Københavns Accademie 17 Aar Kapellan til Alstahoug. Første Sognepræst til Lurøe og Trænen 51 Aar gammel Ao 1771".

Alstahaug Kirke var tidligere Hovedkirke i et meget vidstrakt Prestegjeld, som omfattet ikke mindre end 6

Annekskirker, nemlig Vefsen, Hatfjelddalen, Tjotta, Herø, Nesne og Hemnes. Men i det 18. og 19. Aarhundrede blev det store Prestegjeld sterkt beklippet, idet samtlige Annekskirker en efter en blev utskilt som selvstændige Kirker. Sin største Nedværdigelse led det dog i 1861, da Petter Dass' berømmelige Kirke tapte sin Glans og Prestige ved at fornedres til Annekskirke under Stamnes Kirke, som ligger paa Øens Nordside. Samtidig flyttedes ogsaa Prestegaarden fra Alstahaug til Stamnes. Hermed kan næsten den gamle Kirkes Saga sies at være ute.

Som oven berørt skyldes Alstahaug Kirke sit store Ry den navnkundige Petter Dass, som fra 1689 til 1707 var dens Sogneprest, og over hele Nordland erhvervet sig en enestaaende Popularitet.

Familien Dass skriver sig fra Skotland, hvorfra Petter Dass' Far var indvandret til Bergen. Petter Dass skildres som en liten, men undersætsig og imponerende Mand. Hans rike Begavelse i Forbindelse med et praktisk Blik og en levende Interesse gjorde ham til en usædvanlig dygtig Prest og en uforlignelig Folkedigter. Skjønt han levet i den mørke Pietismes Tid og selv var en meget ortodoks Mand, var hans Prækener baaret av et lyst og freidig Syn. Hans Taler gjorde ogsaa et sterkt og varig Indtryk.

Men var Petter Dass en meget fremragende Prest, er det især som Digter han har vundet sig et udødelig Navn. Hans Digter, og fremfor alt hans Folkebok „Nordlands Trompet", har gjort ham til hele Nordlands forgudede Sanger. Welhaven yder ham ogsaa den største An-



erkjendelse. Han skriver, at „man føres ind i de yderste Enkeltheder av Befolkning-ens Væsen og Skik, og- med det samme bliver Landets Beskaffenhed, Øernes og Fjordenes Beliggenhed mod hverandre nøie betragtet", og han tilføier, at hans Digtning røber „et Digteranlæg, eller om man vil, en ubevidst Kunst, som i gunstigere Tider og Forholde kunde have naaet høieste Udvikling".

Petter Dass var ikke alene en Aandens Mand, han var tillike en meget praktisk og dygtig Forretningsmand, som visste at erhverve sig en hel Formue. Som de fleste Nordlandsprester i hine Dager hadde han Jægtebruk og drev Fiskehandel med Bergen, hvorhen han selv reiste og solgte sin Fisk. Sagnet beretter endog, at han stod paa Bryggen som en anden Fiskehandler. I denne Forbindelse fortælles ogsaa en Krønike om at Kongen under sit Ophold i Bergen en Lørdag traf den geistlige Fiskehandler paa Bryggen. Han fik Lyst til at prøve ham og sendte Søndag Morgen uforvarende Bud til ham, at han ønsket at høre ham tale i Domkirken til Høi-messe. Hr. Petter var ikke den, som lot sig forbløffe. Han indfandt sig straks i Kirken og holdt paa staaende Fot en Tale, Kongen aldrig hadde hørt Make til.

Om Petter Dass fortælles der ogsaa en hel Cyklus av Sagn og Historier. Han hørte til de saakaldte Svarteboks- eller Visprester; ja han var formentlig den mest forfarne og mest bekjendte av dem. Efter Sagnet hadde han lært de sorte Kunster i Wittenberg, hvor han ogsaa skal ha hat sit første Sammenstøt med den Onde. Det heter sig nemlig, at da Petter Dass var utlært dernede og skulde forlate Skolen sammen med 11 andre Elever, var han den sidste, som gik ut av Døren. Den Onde stod og passet paa og vilde gripe ham, men Petter pekte paa sin Skygge, som om der endnu kom en Elev. Fanden lot





sig- narre og- vilde gripe den, men imidlertid smatt Petter ut av Døren, og nu kunde Styggemanden ikke røre ham.

Stor var efter Traditionen Petter Dass' Magt over „Gammel-Erik", som han endog skal ha tvunget til at hjælpe sig med Fisket, naar det knep. Engang hadde han faat en Fremmedkar i Arbeide. Julaften var alle Folkene inde paa Kontoret og fik Opgjør. Den fremmede kom ogsaa ind, men ingen saa ham komme ut igjen. Da Piken senere gjorde rent derinde, opdaget hun en Kridtring midt paa Gulvet, og saa forstod man, hvad Slags Fyr den Fremmede var, og hvor han hadde tat Veien. Bekjendt er ogsaa Sagnet om Hr. Petters Reise til Kjøbenhavn. Engang, fortælles der, hadde Kongen lat skrive til ham, at han ønsket at høre ham præke Juledag i Kjøbenhavn.

Brevet naadde ikke til Alstahaug før Julaften. Og det var jo lovlig sent. Men Petter Dass var ikke den Mand, som stod fast. Om Kvelden laaste han sig inde paa sit Værelse. Frem tok han Svarteboken og læste og manet saa den Onde kom farende i en Regn av Gnister og spurte, hvad det gjaldt. „Du skal i Presteskyss til Kjøbenhavn og det paa flyende Flekken!" sa Presten. Den Onde spurte da, hvad han skulde faa for Skyssen. „Du skal faa alle Sjælene, som sover i Kirken imorgen", lød Svaret. Den Løn var Svartemanden fornøiet med, og avsted bar det saa fort, at Presten straks efter befandt sig i Kjøbenhavn. Til Høimesse præket han for Kongen og Dronningen og holdt en saa kraftig Tale, at ikke en eneste Tilhører var uopmerksom eller faldt i Søvn, saa Fanden, som ventet utenfor, blev snydt for Skysslønnen. Og det fandt den Onde var det værste Fantestykke, han endnu hadde været ute for. Forøvrig skal Petter Dass ha følt sig saa overlegen likeoverfor Gammel-Erik, at han blot i alvorligere Tilfælder tok nogen Notis av ham, mens han i Regelen overlot til sin Kapellan Steen Sirthmand at greie ham, og han skal ha forstaat at gjøre det saa eftertrykkelig, at saalænge han var der, var det trange Tider for Gammel-Erik.

Petter Dass' Lærdom og overlegne Dygtighet kastet en enestaaende Glans over hans Navn, men ved sit store og varme Hjerte vandt han ogsaa alle Nordlændingers Kjærlighet. Blandt andet utdelte han i Nødsaarene fra 1696—98 hundrevis av Tønder Korn til de Fattige, saa han var avholdt som ingen anden.

Skjønt Dass var av en ualmindelig sund og kraftig Natur, blev han meget tidlig gammel. Dertil bidrog især et slemt Benbrud, han i 1696 eller 1697 paadrog sig. I de sidste Aar gik det stadig nedad med hans Helbred, og i 1707 døde han blot 60 aar gammel.

Petter Dass blev stedt til Hvile i Gravkjælderen under Sakristiet,



Petter Dass' Hus.

hvor ogsaa hans Hustru, Margrete Andersdatter, hans Datter og Svigersøn, Pastor Sommer, blev bisat. I 1907 blev der foretat en Undersøkelse av Likene dernede, og man kunde da med Sikkerhet paavise hans Lik, som er nedlagt i Humle. Det var en liten bredskuldret Mand med et eiendommelig Merke i Panden efter den i hine Tider almindelige Prestekalot.

Stor var Sorgen over hele Nordland ved hans Bortgang. Der berettes, at Jagterne hadde to sorte Stykker Vadmel under Raanokken

«om Tegn paa Sorg. Hvorom alting er, saa lever endnu Petter Dass' Minde i hver Nordlændings Hjerte, og med rette er han blit ophøiet til Nordlands største Sagnfigur; hadde han levet i Oldtiden vilde han været dets Helgen. For nogen Aar siden blev der paa Alstahaug Prestegaard reist en mægtig Buste av ham. Paa en velvalgt Plads ut mot Seilleden staar den folkekjære Nordlandspræst, synlig for alle Skiber, som passerer Stedet.

Av andre betydelige Personligheter, hvis Navner er knyttet til Alstahaugs Saga, bør særlig nævnes den lærde og menneskekjærlige Biskop Mathias Bonsach Krogh, som virket der 100 Aar efter Petter Dass. I 1804 blev han nemlig utnævnt til Biskop over Nordland og Finmarken og fik som Løn Alstahaug Sognekald. I 1811 androg han



om at faa faste Indtægter istedenfor Sognekaldet. Hans Andragende blev indvilget, og der blev tildelt ham en Gage av 3700 Riksdaler; men da denne blev anset for knap, fik han sig overdraget den store Gaard Belsvaag, et Par Kilometer fra Alstahaug Kirke. Efter ham gik denne over til hans Svigersøn, Proprietær Fredrik Holst, i hvis Familie den senere har været.

Bonsach Krogh var en levende interessert Mand, som særlig tok sig av Nordlands Vel og i Hungerstiden omkring 1812 reddet mange Mennesker fra at sulte ihjel. Han hadde et lyst Sind og var stadig oplagt til munter Spøk. Paa sine lange Embedsreiser i aapen Baat medbragte han gjerne en liten Dunk Brændevin, hvormed han opfrisket Rorskarlenes Livsaander. Dette Utslag av hans gode Hjertelag er vistnok Skyld i, at han paadrog sig Ord for at være „glad i en Dram".

Om Biskop Kroghs Aandsnærværelse og Kvikhet verserer endnu forskjellige Historier. En av dem refererer sig til den nævnte Brænde-vinsdunk, som var merket med Bokstaverne M. B. K. Paa en Reise sa Biskopen til en av Rorskarlene, at han skulde faa en Dram, hvis han kunde gjætte, hvad de tre Bokstaver betød. „Mere Brændevin, Krogh", svarte Manden. „Nei", sa Biskoppen skarpt, „mere Beskedenhet, Knegt!"

Biskop Krogh døde paa Belsvaag i 1828 og blev begravet paa Alstahaug Kirkegaard. En av Marmorblokker opbygget Stenpille bærer hans Gravmæle i følgende Indskrift:

Den forkrænkelige Del av Mathias Bonsak Krogh Biskop

over Nordi, og Finmarken fra Aaret 1805—1828.

Han efterlader sig hverken Rigdom eller Uvenner.

Med Haanden paa Hjertet sukkede han:

Gud være mig Synder naadig.

Bonsach Krogh var ogsaa meget populær i Nordland, hvor endnu mange Steder Navnene Bonsach og Bonsaksen findes hos Efterkommere av dem, som blev opkaldt efter Biskoppen.

Har Petter Dass' Liv og Virke kastet Glans over Alstahaug Kirke, er det samme ikke mindre Tilfældet med Alstahaug Prestegaard, hvor



han sat og skrev sin „Nordlands Trompet" og- sine øvrige populære Digter. Den lille låve og beskedne toetages Prestebolig skriver sig antagelig fra Slutten av det 17. Aarhundrede, uten at man dog nærmere kan angi dens Opførelsestid. Men er Kirkens Prestige forlængst dalet, har Tidens Tand heller ikke faret varsomt med den gamle Prestegaard, som nu nærmest er at regne for en Ruin. Efterat Alstahaug Kirke i 1861 var blit fornedret til Annekskirke, blev Preste-gaarden flyttet til Stamnes ved den nye Hovedkirke. Den gamle Prestegaard blev nogen Tid efter solgt til Private for 4000 Spd. De nye Eiere har uten Forstaaelse latt det ærværdige og berømmelige Hus forfalde, saa endog den nordre Del maatte rives, hvorimot de i den anden Ende har tilføiet en ny og stilløs Hovedbygning. Petter Dass' Hjem, som ikke var uten arkitektonisk Værd, hadde en vakker Hovedindgang og et frodig Torvtak, som omhyggelig dækket mot Vinterens Kulde og Sommerens Hete. Forøvrig er som sagt Gaarden i en sørgelig Forfatning. Av Hovedbygningens Indre er blot en Stue i brukbar Stand. Den staselige Peis, som stod der, er nu flyttet over i det nye Hus' Dagligstue, hvor ogsaa andre Zirater, deriblandt en Ovnsramme med Søiler og en utskaaret gylden Krone er anbragt fra Prestegaarden.

Ved Nedrivningen av den forsvundne Del av Hovedbygningen opdaget man paa Loftet en vakkert utskaaret latinsk Indskrift, som efter Sandsynlighet er et Utslag av Petter Dass' Aand. Den lød i Oversættelse:

„Hvis Gud selv ikke bygger Huset og de herlige Haller, saa er sikkerlig Menneskenes Arbeide uten Frugt".

9Avaldsnes Kirke.

Hildrende falder Sagas Skjær over Avaldsnes eller Augvaldsnæs paa Karmøen i det gamle Rogaland. Ti talrike og interessante Oldtidsminder knytter sig til Øen, hvor Konger og navngjetne Høv-

dinger færdedes, og hvor mange Gravhauger endnu bærer Budskap fra Vikingetiden.

Paa Nordsiden av Karmøen ret ut mot det aapne Hav ligger Avaldsnes som skapt for Vikingsæte. Sit Navn skal Næsset skylde den mytiske Kong Augvald eller Agvald Ragnvaldssøn, som efter Traditionen var Konge over Rogaland i det 6te Aarhundrede.

Om ham heter det, at han var en vældig Høvding, som for om



paa Viking-tog og under Beskyttelse av sin Gud Koen vandt Rigdom og Hæder, indtil han faldt i Kampen mot en

anden Konge ved Navn Varin. Efter Sagnet er saavel han som hans Ko hauglagt paa Avaldsnes. Beretningen om Ag-valds Kotilbedelse er av saa meget større Interesse, som man i Norden blot kjender endnu en Kodyrker, nemlig den svenske Kong Eistein Beila. Billedet av Koen som Guddom skriver sig antagelig fra den Ko, som var Jætten Ymers Amme og det jordiske Livs Mor. '

Avaldsnes Saga fører helt tilbake til Harald Haarfagres Dager. Hvor den nuværende Prestegaard ligger, stod der dengang en gild Kongsgaard, hvor Kong Harald ofte holdt Hof. Her blev han ogsaa lagt paa Sotteseng og døde i 936, og herfra blev hans Lik ført til Gaarden Hauge ved Haugesund og der hauglagt.

Berømt er ogsaa Kongsgaarden fra det store Slag i 957 mellem Erik Blodøxes Sønner og Farbroren Haakon den gode. De fordrevne Erikssønner vilde med Magt gjenerhverve sit Fædrenerike, som de efter sin Mening var blit berøvet av Haakon. De søkte Hjelp hos Harald Blaatand i Danmark, og med en stor Flaate stevnet de mot Karmøen, hvor Kong Haakon møtte dem. Begge Parter gik iland, og paa Avaldsnes stod Slaget, hvor Erik Blodøxes Sønner led Nederlag > og hvor Guttorm faldt, medens de øvrige reddet sig ved Flugten.

Til Avaldsnes er likeledes Olav Trygvessøns Navn nøie knyttet. Der skal han ha mottat det merkelige Besøk av den enøiede Gjest, som antokes at ha været selve Guden Odin. Beretningen derom lyter saaledes i Sagaen:

„Da Kong Olaf engang var til Gjestebud paa Augvaldsnæs, kom der hen imot Aften en gammel og meget klog Mand til ham med en bredskygget Hat paa Hovedet. Han var eenøiet og kunde fortælle om alle Lande. Han gav sig i Samtale med Kongen, og da denne fandt stort Behag i Gjestens Tale, underholdt han sig med ham til langt ud paa Aftenen. Blandt andet spurgte Kongen ham om han vidste, hvem den Augvald havde været, som Næsset og Gaarden var bleven opkaldt efter. Gjesten svarede, at Augvald var Konge og en meget stridbar Mand samt at han gjorde store Ofringer til en Ko, som han førte med sig hvor han kom hen, og ansaa det tjenlig for Helbreden at drikke af dens Melk."

Videre berettes om Olav Trygvessøn, at han Paaskeaften 998 kom til Avaldsnes Kongsgaard, hvor der var beredt ham et gromt Paaskegilde. Da var det Kongen øvet den grufulde Daad at la en Flok Seidmænd drukne paa et Skjær, fordi de hadde planlagt et Overfald paa ham. Snorre fortæller den uhyggelige Begivenhet saaledes:



„Da det led ud i Langefasten tog Kong Olaf Veien nord til Rogaland med 300 Mand, og kom Paaskeaften til Augvaldsnæs. Den samme Nat kom Eivind Kelda til Øen med et velbemandet Langskib, hvis hele Mandskab bestod af Seidmænd og andet troldkyndigt Folk. Eivind gik i Land fra Skibet med sit hele Følge og øvede mange af sine Trolddomskunster. Eivind omgav dem med en Sky og en saa mørk Taage, at Kongen og hans Mandskab ei kunde se dem; men da de kom nær til Gaarden paa Augvaldsnæs, blev der lys Dag. Da gik det anderledes end Eivind hadde tænkt; thi der kom saa dybt et Mørke over ham og hans Kammerater af den Trolddom, som han havde gjort, saa de ikke kunde se mere med Øinene end med Nakken og foer bestandig om i en Ring paa Øen.

Da nu Kongens Vagt saa dem fare omkring, uden at vide, hvad Folk de var, sagde de det til Kongen. Derpaa stod han op med sine Folk, klædte sig paa, og da han saa, hvorledes Eivind foer omkring med sine Folk, bød han sine Mænd væbne sig og undersøge, hvad det var for Folk. Kongens Mænd opdagede, at det var Eivind, tog ham med hele sit Følge tilfange og førte dem til Kongen. Eivind fortalte nu alle sine Hændelser paa Reisen; siden lod Kongen dem alle føre ud paa et Skjær, som i Flodtid stod under Vand, og der binde. Da nu Vandet steg, mistede Eivind tilligemed alle Sine Livet der, og Skjæret kaldes siden Skratteskjær."

Blandt de mange historiske Begivenheter, som Avaldsnes Kirke har været Vidne til, maa særlig nævnes det dramatiske Optrin, der fandt Sted i 1024, da Erling Skjalgssøn fra Sole tvang Olav den hellige til at frigi hans Søstersøn Asbjørn, kaldt Selsbane, som var dømt til Døden av Kongen. Det staar som et krast Utslag av Høvdingens Overmot likeoverfor Kongene i hine Tider.

Dermed hang det saaledes sammen. Trods kongelig Forbud hadde nemlig Asbjørn forskaffet sig en Kornladning, som Kongens Foged Selthorer med Magt og under Haan hadde fratat ham. Ægget av sin Frænde, Thorer Hunds, Spott besluttet Asbjørn at ta Hevn over Fogden. I den Hensigt kom han Torsdag efter Paaske til Avaldsnes, hvor

Kong Olav netop holdt Ting.

Om Kvelden vovet han sig ind i Kongsgaardens Hall, hvor Kongen sat med Selthorer, som netop brautet av sin Daad mot Asbjørn. Da denne saa hørte, at der blev sagt, at han graat, da man tok Seilene fra ham, kunde han ikke dy sig længere, men styrtet i ubændig Vrede hen og gav Selthorer Banehugg, „saa Hovedet faldt paa Bordet foran Kongen, men Kroppen for hans Fødder, og Borddugen tilsøledes



med Blod fra øverst til nederst". For denne formastelige Gjerning lot Kongen ham øieblikkelig gripe, lænkebinde og erklære dødsens.

Herover blev den stormægtige Erling Skjalgssøn saa harmfnysende, at han i mindre end halvandet Døgn samlet 1500 vaabenklædte Mænd, hvormed han Søndag Formiddag, mens Kongen var i Kirken, kom til Avaldsnes, løste med Magt sin Søstersøns Lænker og opstillet sine Tropper i en dobbelt Række fra Kirken og til Kongsgaarden. Skjønt Kongen hørte Vaabenlarmen, blev han rolig sittende til Gudstjenestens

Interiør.

Slutning og skred saa stolt og værdig gjennem Fiendernes Række. Ved Biskop Sigurds Mellemkomst blev der imidlertid mæglet Forlik, hvorefter Asbjørn beholdt Livet, mot at overta den for hans stolte Slegt nedværdigende Fogedtjeneste efter den trælbaarne Selthorer.

Om Avaldsnes Kirke heter det, at Olav Trygvessøn, som i 998 holdt Paaskegilde i Kongsgaarden, skal ha grundlagt en Kirke der, men om denne savner man nærmere Underretning.

Olav den hellige bygget den første kjendte Kirke paa Avaldsnes. Det var en liten ottekantet Stenkirke, hvortil der knytter sig følgende Folkesagn:

„Langt tilbage i Tiden, da St. Olaf begyndte at christne Landet, var han her i denne Egn og lærte Folket Guds Ord. Førend han



reiste, vilde han give Almuen en Kirke at bede til Vorherre i. Han kom derfor overens med en Jætte, at denne skulde bygge en Stenkirke med Taarn paa imot at faa Sol og Maane eller St. Olaf selv i Byggeløn. Slige Jætter bygge med Trolddom og meget hurtigere end nogen Mand kan tro.

Jætten, som boede oppe i Prindsehøien, tog nu fat paa Arbeidet, og det gik meget hurtigere fra Haanden end St. Olaf vilde, saa at alting inden ganske kort Tid var færdigt paa Taarnet nær. Nu var gode Raad dyre for St. Olaf; skaffede han ikke Sol og Maane — og det kunde han ikke —, saa var han om en Hals. Ganske forknyt og tankefuld red Kongen over Høien i Aftendæmringen, som Kirken næste Dag vilde være i fuld Stand, da hørte han et Barn skrige inde i Kjæmpehøien og Moderen synge:

„Ro, Ro liden Kind!

Imorgen kommer Sig, Fader Din

med Sol og Maane til Barnet!"

Da blev St. Olaf glad; thi han vidste, hvorledes det har sig med Jætterne, at naar de hører Christenfolk nævne deres Navn, saa sprække de. Da han saa næste Morgen stod op og saa, hvordan Sig byggede og just skulde lægge Kuppelstenen paa, raabte Kongen op til ham:

„Agt Dig nu, Sigge!

Nu vil ikke sidste Stenen ligge!"

og i det samme sprak Sig, faldt ned og kom hovedkuls ned i Mulden, Nord ved Kirken, hvor han blev til Sten og staar der endnu."

Det er den merkelige Bauta, som bærer Navnet „Jomfru Marias Synaal". Den er 27 Fot høi og antagelig Landets største Bautasten. Den luter sig mot Kirken, og dertil har Sagnet knyttet den Spaadom, at naar Naalens Spids berører Kirkens Vægg, skal Verden forgaa. Paa Bautaen er blandt andet Aarstallet 1627 indgravert — antakelig til Minde om Christian IV's Besøk paa Avaldsnes i dette Aar.

Den Kirke, som nu kneiser paa Avaldsnes, er ikke den av Olav den hellige byggede, hvad man blandt andet kan vite derav, at den ligger i Nærheten av den første og er ovenikjøpet indviet til Olav den hellige. Den er derimot opført av Haakon Haakonssøn. Det er en stor og smuk Stenkirke, var en av Kongens 14 Kapeller og staar som en av Norges merkeligste Kirker. Den er en avlang Graastens-bygning, 70 Alen lang og 24 Fot bred, har Gesimser, Vinduer, Ganger og en Vindeltrappe i Taarnet av huggen Sten med Sirater og Løvverk.



Kirken paabegyndtes omkring 1250, men endnu mellem 1312 og 1319 var den ikke helt færdig. Henved 300 Aar senere finder man den omtalt av Peder Claussøn, som beretter, at den da var saa forfalden, at bare Koret kunde benyttes. For at gjøre den nogenledes brukbar blev der en Tid efter bygget et Træskib indenfor Kirkens vældig tykke Murer.

I denne Skikkelse gjorde det gamle Gudshus Tjeneste i adskillige Aarhundreder, hvori det blev underkastet flere større Reparationer. Men da det 19de Aarhundrede holdt sin Indtrædelse, var Kirken, som nu var i privat Eie, blit saa brøstfeldig, at den ved Dom av 1830 blev fradømt Eierne og tilkjendt Menigheten.

Fra 1835 til 1840 blev Kirken saa underkastet en fuldstændig Restaurering. Det indre og skjæmmende Træbygverk blev fjernet, de ældgamle Murer gjenreist, og istedenfor det oprindelige, firkantede Taarn blev et slankt Spir anbragt paa Taket.

Efter fuldendt Restaurering blev Avaldsnes Kirke den 29. Mars 1840 paany og høitidelig tat i Bruk. Stor var Menighetens Glæde over, „at Haakons gamle Kirkeborg var gjenopført i stor og ædel Stil, der endnu minder om Middelalderens Kraft". Selv om dette ikke helt ut kan sies at være Tilfælde, er det en stor Tilfredsstillelse at vite det høist ærværdige Gudshus bevart fra Ødelæggelse.

Nu staar atter den gamle Kirke under Forvandlingens Tegn. Paany trænger den Reparation. I den Anledning er det besluttet at foreta en fuldstændig Restaurering, hvorfor et større Beløp er indsamlet. Av Departementet er der nedsat en Komité med Riksantikvar Fett som Formand, der holder paa med Forberedelserne til Restaureringens Utførelse. Ved en avholdt Konkurrance har Arkitekt Moestues Tegning faat første Præmie.

Kirken, som i svundne Dager var en rik og mægtig Kirke, har i Tidens Løp tapt det meste av det den tillagte Kirkegods og øvrige Kostbarheter. Den har nu en meget smuk Altertavle, Kristus paa Korset, en Kopi efter Guido Reni, skjænket av Historiemaler C. Brun.

Under Kirkens Kor ligger den berømte Islænder Thormod Torfæus, „den norske Rikshistoriograf", begravet, og der findes endnu hans Liksten. Han eiet Gaarden Stangeland, som han fik i Arv med sin Hustru. Efter Sagnet bygget han her sit Hus av Tømmer fra Karmøen, som nu er fuldstændig træbar, men som gjemmer Røtter av vældige Stammer. Her i sit Hjem mottok Torfæus i 1704 Besøk av Frederik IV, og her døde han i 1719.



Sluttelig bør det nævnes, at i den saakaldte Fløihaug i Nærheten av Kirken blev i 1834 gjort det rikeste Gravfund, som kjendes i Norge, hvorved stolte Minder fra Norges Storhetsperiode i Form av Guldsmykker, Sølvstøp og Broncekar kom for en Dag og er blit indlemmet i vore Oldtidsmuseer.

Avaldsnes Prestegaard har som oven nævnt avløst den gamle og berømmelige Kongsgaard. Hanseaternes voldelige Strandhugg og Overfald i 1368 danner Avslutning paa Avaldsnes' interessante Saga. Kongsgaarden blev da plyndret og opbrændt. Paa dens Tomt blev senere Prestegaarden reist. Den nuværende Prestebolig er en beskeden, men koselig liten Gaard i idylliske Omgivelser.

Fra Oldtiden har der staat Glans ut fra Søndmør og særlig fra Borgund, som i hine Dage indtok en fremtrædende, næsten fornem Plads i vort Land. Meget tyder ogsaa paa, at Borgund dengang var en Kjøbstad; men selv om saa ikke har været Tilfælde, har den

ihvertfald spillet en ganske betydelig Rolle og været et Centralpunkt for Rørelse og Kultur. Dens Velstand og Blomstring tiltok i Middelalderen, indtil det kulminerte i det 13. Aarhundrede, efter Kong Sverres Død.

Til Borgund knytter sig mange gamle Sagn. Det antages, at der i det 10. Aarhundrede stod en Kongsgaard eller Borg, hvorav Stedet har faat sit Navn. Ihvertfald vites det med Sikkerhet, at Haakon Jarl

 

her ofte holdt Hoff. Det berettes ogsaa, at det var her, han sittende ved Drikkebordet modtog Sigmund Brestesøn, som havde lovet at bringe Harald Jernhaus i Jarlens Vold, men som nu efter at være vundet av Harald talte hans Sak saa fyndig, at han uhindret fik Lov at drage sin Vei.

Utenfor Borgund er det det navnkundige Slag ved Hjørungavaag skal ha staat i 986, da Haakon Jarl og hans kjække Søn Erik slog Jomsvikingene.

Sagnet har ogsaa fæstet Olav Trygvessøns Navn til Borgund, hvor han som Fylkeskirke lot opføre den første Kirke der, den saakaldte Kristkirke.

I 1028, efter Drapet paa Erling Skjalgssøn, kom Olav den hellige til Søndmør saa haardt betrængt av Erlings Sønner sørfra og Haakon Jarl nordfra, at han maatte lægge tilland, brænde sine Skiber og søke Redning op i Dalen. Ved Borgund blev der bragt ham den harmfulde Tidende, at Erling Skjalgssøns Banemand Aslak Fitjashalle var blit dræpt.

Blandt andre store Høvdinger har ogsaa den berømmelige Herre til Thornberg Alf Erlingssøn bod i Borgund.

Sagaen beretter, at Baglerkongen Philipus i 1206 kom med 4 Skiber til Borgund, hvor han hadde spurt, at der var samlet store Oplag og stod et Langskib under Bygning. Han dræpte 18 Mand, rante Oplagene og brændte Langskibet. I 1239 kom det i Borgund til Kamp mellem Haakon Haakonssøns Mænd og Varbelgerne. De sidste led Nederlag og flygtet til Kirken for at søke Beskyttelse bak dens Murer, men blev nedhugget, inden de var kommet ind i den.

Det seneste Sagn skriver sig fra Syvaarskrigen. En Søndag i 1564, fortælles der, kom under Gudstjenesten 24 Svensker til Kirken. De var anført ay en Officer, som kaldte sig „Prinsen av Sverige". Han hilste fra Svenskekongen, at det vilde gaa Bygden ilde, hvis de ikke ga sig under Sverige. Raadvild stod Almuen, da den slu Olav Gryten gik frem. Han bad Svenskene vente paa Svar i 8 Dager, forat de kunde raadslaa med Fut og Lensmand. Svenskene gik ind herpaa mot at de beholdt Olav Gryten som Gidsel. Straks efter lykkedes det denne at undkomme, hvorpaa han ilte til Fogden og de norske Krigsskiber. Disse heiste svenske Flag og drog uopholdelig dit, hvor Svenskeskibet laa. Da det første norske Skib kom seilende, stod den svenske Chef paa Dækket og „drak en Skaal for sin Kamerat". Men snart efter mottok han det glatte Lag, saa hans Skib sank og Besætningen druknet paa tre Mand nær, som reddet sig ind i „Dødmands-hulen". Saa lyder den eventyrlige Beretning.



Et av de bedste Beviser paa Borgunds store Betydning og Anseelse i Middelalderen er den Kjendsgjerning, at den har rummet ikke mindre end 4 eller 5 Kirker. I Bjarne Ellingsens Testamente fra 1308 eller 1309 omtales 3 Kirker: en Peterskirke, en Christkirke og en Margaretekirke. Aslak Bolt nævner foruten Peters- og Margaretekirken en Christzkirkia og en Mattiskirkia i Borgund. Og Hans Strøm taler i sin Søndmørs Beskrivelse om en Mariekirke, som laa paa Østsiden av Prestegaarden, nær ved Klokkersundet. Til denne temmelig apokryfiske Mariekirke er henlagt det romantiske, men aldeles uhistoriske Sagn om Axel og Valborgs

Skilsmisse, der anføres som et av den snedige Sortebror Knuts Rænkespind. Der paavises ogsaa en Grav, som skal være Sortebror Knuts, og i Kirkegaardsmuren skal hans Liksten staa. Der berettes, at da den nuværende Kirke i 1632 og 1646 blev restaurert, vilde man føie denne Sten ind i Kirkens Mur, men det viste sig umulig at faa den til at ligge. Hver Gang, den var anbragt i Muren, sprang den atter ut igjen, hvorfor den tilslut blev indfældt i Kirkegaardsmuren. Saa vidt Sagnet. Med Hensyn til Marie-kirkes Tilværelse er de fleste Forskere av den Anskuelse, at Margaretekirken og Mariekirken er en og samme, og at Dobbeltheten skriver sig fra en Forveksling av Navnet i Likhet med „Maristuen" og „Maridalen".

Traditionen har ogsaa i Forbindelse med St. Peterskirke i Borgund sat et St. Peters Kloster. Men noget saadant Kloster har neppe eksistert, hvad Lange ogsaa tydelig uttaler i sin „Norske Klosteres Historie". Derimot kan det snarere tænkes, forsaavidt der overhodet har eksistert Hospitser utenfor de ved Klostrene liggende, at der har staat et saadant, som underholdtes av Kapitlet i Nidaros, hvorunder Borgund fordum hørte.

Der hviler Dunkelhet over Borgunds mange Kirkers Historie, og saa usikre er Holdepunktene, at det næsten er ugjørlig at kunne kaste noget klart Lys over dem. Av Peterskirken og Mattis- eller Mathiaskirken er forlængst ethvert synlig Spor utslettet. Om Mariekirkens Tilværelse idetheletaget og om den ikke er identisk med Margretekirken, hersker der som oven nævnt fremdeles Tvil. Heller ikke er man fuldt paa det rene med den nuværende Kristkirkes eller Borgund Kirkes Historie. Det eneste, man med Sandsynlighet kan slutte, er, at den nuværende Kirke er den ældste av samtlige Kirker i Borgund. Og da man med Sikkerhet vet, at Hanseaterne i det 16. Aarhundrede herjet og brændte alle Kirker paa Søndmør undtagen „Christkirken i Borgund", maa man kunne hævde, at den endnu eksisterende Kirke er den oprindelige Kristkirke.



Hermed gaar vi nu over til nærmere at betragte denne Kirke og omtale, hvad man kjender av dens Historie.

En ophøiet og statelig Beliggenhet har Kirken paa en 0, som ved en Bro over Taskesund er sat i landfast Forbindelse. Den staar paa Prestegaardens Grund like ved den gamle Tinghaug og har en pragtfuld Utsigt over Fjorden og de omkransende, maleriske Fjelder i Hjørung-fjord og Søkkelven. Det ansees for utvilsomt, at der i Hedendommen stod et Gudehov i Borgund, og isaafald har det vistnok hat sin Plads like ved Tinghaugen, hvor ogsaa den nuværende Kirke staar. Da de første kristne Kirker ofte blev lagt paa de gamle Gude-hoves Grund, kan man vel anta, at dette ogsaa er Tilfælde med Borgund Kirke.

Noget bestemt Tidspunkt for Kirkens Opførelse kan man ikke angi; men efter det oplyste maa den antas at ha været bygget før 1250.

Borgund Kirke var oprindelig en enskibet Langkirke av Sten; men ved de store Udvidelser i det 17. Aarhundrede blev den forvandlet til Korskirke. Fra først av var den lagt i Retning øst— vest med et retavsluttet Kor mot øst. Ved Restaureringene i 1632 og 1646 blev dens Plan helt forandret, saa den fik sit Skib i retning nord—syd, medens det oprindelige Skib kom til at utgjøre Deler av Korsvingen. Til denne knyttedes et Vaabenhus i vest, hvorved Kirken fik sin fuldstændige Form av Korskirke. Samtidig blev dens Indre rikt og kunstnerisk utstyrt med Eketræs Billedskjærerverk, som særlig prydet Altertavlen, Prækestolen og Galleriet. Det skal være utført av to hollandske Mestre, som efter Traditionen holdt paa dermed i hele 7 Aar. Altertavlen var i 3 Avdelinger. Midtpartiet forestillet Korsfæstelsen mellem fint ornerede græske Søiler. Derunder saaes Nadveren og ovenover Opstandelsen, flankert av Figurer i Evangelistenes og de kristelige Dyders Skikkelse. Prækestolen rummet 8 Felter med herlig utførte Billeder i bibelske Motiver.



Alterbillede.

Prækestolen.

Har Du Forstand, saa lære de Frommes Lod Du at kjende,

se hvor kort er vort Liv, skuffende Menneskets Aar!

Lær, I Mennesker her, hvor Gravens Tærskel I skuer,

at i al Verdens Kreds intet er varigt og fast.

Her nu Presten Hans Gaas' Gravmæle ser Du:

Dig, kjære Læser, og ham minde om Døden det kan.

Den, som levende dør, ved Døden sit Liv vil bevare,

dog kun, Kriste, ved Din rige Fortjenestes Værd.

Her vi Udlændinger er, og bærer kun umodne Frugter;

vil Du faa evigt Liv, vandre Du varlig Din Vei!

I over hundrede Aar stod nu, saa vidt man vet, Kirken uten nogen væsentlige Forandringer. Men i 1847 og 1868 blev der atter foretat omfattende Restaureringer for at gjøre Kirken rummeligere;

Ved Restaureringen i 1632 var Hr. Hans Clausen Gaas eller Gant-zius Kirkens Prest. Han skal ha været sterkt interessert for Byg-verket, som han med stor Dygtighet ledet. Til Utvidelserne blev der benyttet Kvaderstener av Marmor, som tildels skal være hentet fra de andre Kirker, specielt Peterskirken, som var et litet Marmorkapel. Til Presten Gaas' Ære blev der i Østvæggen anbragt et latinsk Vers, som i Oversættelse lød:

„Til den ærværdige Herre Hans Gaas, Stedets Prest og Provst, da han lagde Grundstenen til dette hellige Tempel den 26. Mai 1632.

Av Petrus' og Margarethas Tempel bygges her et; dethar ogsaa Navn efter „Klippemanden", som Klippen Kristus elsker. Til Kirken af Klippens Sten,under„Klippens" sande Værn, har Gaas her lagt den første Sten. Hjerterne grundfæster han paa den himmelske Klippe, som Kirken paa Jordens. Ham, ligesom „Klippemanden" (Petrus) velsigne den høieste Klippe!"

Presten Gaas hadde ogsaa forfattet en latinsk Gravskrift over sig selv. Det fandtes utvendig paa Korets Sydside og lød i Oversættelse:



Skibet blev forlænget mot syd og et større Vaabenhus opført i vest. Derved antok Kirken det Utseende, den beholdt like til den sørgelige Brand, som den 13. April 1904 i faa Timer totalt ødelagde det ærværdige Bygverk med de herlige Kunstskatter av uvurderlig Kulturværdi. Av Kirkens Indre blev alt fortært av Luene, og av selve Bygningen stod blot Murene tilbake. Man antok først, at Tyver hadde foraarsaket Branden, da man et Stykke fra Kirken fandt Sølvalter-stagene og Brødæsken. Senere Oplysninger har derimot gjort det sandsynlig, at Hevn var Ugjerningens Motiv, idet det bl. a. blev bragt paa det rene, at Kor og Sakristi bar tydelige Merker efter den raaeste Besudling. Av Kirkens gamle Kunstskatter er der nu blot en eneste i Behold. Det er et Basrelief av Træ, forestillende Døden, som bortfører en rik Mand fra hans Familie. Nogen Tid før Branden blev det erhvervet av Bergens Museum og saaledes heldigvis reddet fra Tilintetgjørelse. Av Prydelser, som Ilden fortærte, kan nævnes et Maleri fra 1625 med Opstandelsen og Slegten Gaas. Ved Opgangen til Prækestolen et Epitaphium med Jakobs Drøm i Relief og med følgende Indskrift: „Til Guds Ære og dette hans hellige Husis Bepry-delse er denne Tafle opreist og forærit av erlig og velakt Mand Niels Jacobsen Knag og hans kiære Høstru Citcele Jørgensd. Anno Christi 1640". Endvidere hang der et malt Billede fra 1678 av Veien til Golgata og med Indskrift: „Foged Peder Lauridtzen Kierulf og hans Kjæreste". Og endelig to Billeder av Prestene Mann og Hjerman med Hustruer.

Under Kirken har der i gamle Dager været murede Gravkamrer, som ved Gravningen efter Branden kom for en Dag. Foruten Likrester fandt man her forskjellige Smykker, Mynter o. 1.

Efter Branden blev Borgund Kirke gjenopført efter Tegning av Arkitekterne Chr. Fürst og Backer Fürst, og i 1907 blev den indviet. Av den gamle Kirke er nu blot Murene tilbake. Den nye Kirkes Ydre er helt forskjellig fra den forriges. Den er en stor Korskirke i ren Renæssance og med rundbuede Vinduer. Over Korset kneiser det

slanke Taarn, hvis Spir bærer en Messinghane, som sat paa det brændte Kirkespir, men efter Branden blev fundet ubeskadiget.

Ogsaa Kirkens Indre er i væsentlig Grad ændret. Hertil bidrar bl. a. at Skibet er forhøiet med halvanden Meter, og at Vinduene er forsynt med farvet Katedralglas. Men det rike Billedskjærerarbeide, som pryder Altertavle, Prækestol og Galleri, er holdt i samme Aand og Stil som det forrige. Den nye Altertavle er utført av Billedhugger Meidell og fremstiller Korsfæstelsen, Opstandelsen og de 4 Evangelister. Prækestolen er Billedskjærer Johansens Verk. Dens Felter viser



Jesu Fødsel, Flugten til Ægypten, Besøket i Templet. Galleriet har en Række utskaarne bibelske Figurer som er utført av Billedskjærer John Johnsen. Det hele er holdt i en stemningsfuld, brun Farvetone. Tegningen til alt Træskjærerarbeide er levert av Arkitekt Backer Fürst. Av det gamle Inventar har Kirken blot de reddede Sølvalterstaker og Brødæsken samt 5 Messinglysekroner, som Gjørtler Ingebretsen i Bergen med stor Kunstfærdighet har restaurert av Levningerne av de brændte Kroner.

Borgund Kirke var længe i privat Eie. Ved Kongeskjøde av 1725 blev den solgt til Hans Møller for 660 Rdlr. Efterhaanden var den

Parti av Galleriet.

dog blit fordelt paa flere Parter, som Kommunen fra Tid til anden indløste, indtil den i 1866 fik Skjøte paa den hele Kirke.

Av merkelige Prester i Borgund bør foruten Hr. Gaas eller Gant-zius omtales den vise Hr. Peder eller Peder Strøm som var Menighetens Sjælesørger fra 1721 til 1741. Han hørte til de saakaldte „Svarteboksprester", og der stod svare Ry av hans Lærdom og Magt over den Onde. Det het sig; at han i Wittenberg hadde studert sammen med Kong Christian den 6te, og at denne efter en ved Universitetet dengang gjeldende Lodtrækning egentlig skulde ha været forpligtet til at ta Presteeksamen og „lære de sorte Kunster", men at Peder Strøm for at befri Prinsen paatok sig hans Forpligtelse. Traditionen beretter, at mange Aar efter, da Hr. Peder var Sogneprest til Borgund, kom Kongen til Søndmør og lot da sin Studiekamerat komme



og- holde Gudstjeneste i Herberget. Den hovmodige Dronning Sophie Magdalene, som var med, hadde forlangt, at der skulde sættes et Stakit i Værelset for at skille det kongelige Følge fra de øvrige Tilhørere. Staaende paa et Bord holdt Hr. Peder sin Præken, som skal ha vundet Kongens Bifald.

Der fortælles en utallig Mængde Sagn og Historier om, hvorledes Hr. Peder visste at mane og binde Gammel-Erik. Et Par av dem skal her gjengis. I hans Menighet levet et uforligeligt Ægtepar, som ved sin Banden og Skjænden var til Forargelse. Sent en Kveld kom Presten til Gaarden. Ægtefolkene hadde lagt sig, men vedblev at kives og skjændes. Presten gik ind og fandt da i Sengen hos dem en sort Hund, som der sprutet Ildgnister av. Den tok Presten med op paa et Bjerg, hvor han gjorde et Hul og tvang den lille sorte Djævel ned i det. Senere levet Egtefolkene i Fred og Enighet.

Overtroen hadde i Hr. Peders Tid vældig Magt over Sindene. Og Borgund hadde Ord for at huse diverse Troldkjærringer. Den værste av dem var en Kone ved Navn Alet. Hende fik Presten kurert. En Julenat var hun fart til Hexefjeld paa Naboens Ko, som næste Morgen stod skumsved i Fjøset. Eieren henvendte sig til Hr. Peder, som raadet ham til at lægge Koens Klave under Dørhellen ved Kirken følgende Søndag. Saa gjorde Bonden, og da Alet kom for at gaa ind, blev hun staaende som fastnaglet til Hellen og bare brølte som en Ko. I Menighetens Paahør blev hun nu advart av Presten, og senere hørte man intet til hendes Trolddomskunster.

Men det mest kjendte Sagn om Hr. Peder er vistnok det, som beretter, hvorledes han bandt Gammel-Erik i Strømmene. Det var en Søndag. Paa Gaarden Strømmen var en Pike alene hjemme, da alle var reist til Skodje Kirke, hvor Presten Strøm forrettet. Hvorledes det var eller ikke var, kom Piken over Svarteboken, hvor hun slog

op det Sted, som handler om at løse Fanden. I samme Nu indfandt denne sig og spurte, hvad han skulde gjøre, for han er nu slik han, at naar han blir løst, saa vil han straks sættes til Arbeide, og det maa den skaffe, som har mant ham, og han maa sætte ham til et Verk, som kan gi ham nok at bestille, indtil det lykkes at faa ham bundet igjen. Heldigvis var det en gløgg Jente, som visste, hvorledes Fanden skulde tas. Hun befalte ham straks at øse ut Strømmene, søm løper i Sundet mellem Storfjorden og Skodjebugten like utenfor Gaarden.

Joda, Gamle-Erik gik igang med Arbeidet, saa Sjødrevet stod i Høide med Fjeldene. Efter Kirketjenesten kom Hr. Peder roende hjemover, men da han var kommet saa langt som til Strømmene,



skjønte baade han og Skyssfolkene, hvad der var paafærde. Men igjennem maatte han nu, for anden Vei var der ikke. Han bød da Folkene styre saa nær som mulig ind paa Erik, som stod og basket i Sundene av alle Kræfter. Derpaa reiste Hr. Peder sig op i Baaten og ga sig til at binde Fanden ganske forsvarlig. Og efter alle Beretninger at dømme, maa nok Hr. Peder ha været Fandens Overmand; ti der, gik det Ord, at saalænge Hr. Peder var Prest i Borgund, var det trange Tider for Gamle-Erik.

Peder Strøm avgik ved Døden i 1741. Han var Far til den lærde Sogneprest Hans Strøm, som blandt andet er blit berømt ved sin Søndmørs Beskrivelse.

25Eidsberg Kirke.

Smaalehnenes Dom" er Eidsberg Kirke blit kaldt. Og ikke uten „ Grund. Ti i sin nuværende Skikkelse staar den som en av vore største og smukkeste Landskirker, likesom den er en av Norges ældste og anseligste spidsbuede Kirker.

Navnet Eidsberg eller Edsberg skal efter Traditionen ha sin Oprindelse fra en Bjergknaus, som ligger søndenfor Prestegaarden, og som fordum var Forsamlings- eller Tingsted. Efter nyere Undersøkelser er man kommet til den Anskuelse, at det skriver sig fra et Berg oppe ved det Eid av Glommen, hvorover man maatte trække sine Skiber.

Naar Kirken er opført, kan ikke med Sikkerhet angis, men det



antas at være sket omkring- Aar 1200. I Sagaen nævnes den første Gang i 1236, da Skule Jarl holdt Ting der og sluttet Forlik med Kongens Lensmand over Borgesyssel, Ambjørn Jonsson. Og i Riksarkivet findes et Par gamle Dokumenter, som angaar Eidsberg Kirke. I det ene tildømmer Biskop Halvard av Oslo i 1364 Eidsberg Kirke et Markebol i Mødruthweit, som Gyrd paa Haug hadde skjænket den, men som Provsten [uten Bispens Samtykke hadde mageskiftet til Sigurd paa Skjole. I det andet tilstaar Kardinalerne Ausias og Antonius i 1475 St. Olavs Kirke i Eidsberg 100 Dages Avlad for de Bodfærdige, som paa bestemte Dager hjelper Kirken eller der forretter sin Andagt.

Til Kirkens Opførelse knytter sig et Sagn, som har faat sit Utslag paa selve Kirkevæggen i Form av et Mandsansigt av Sten. Det er anbragt i tredobbelt Mandshøide. Og om det fortæller Sagnet, at det er sat for at angi Maalet paa den Kjæmpe eller Jutul, som skal ha bygget Kirken. Efter Beretningen var denne nemlig en saa vældig Rise, at han selv bar Tømmeret til Kirken fra „Mørkja" i Skibtvedt og vadet over Glommen. Ved hver Vending, han gjorde, hadde han en hel Tylvt Bjelker paa Rygsen, og en Bjelke holdt han i Haanden som Støttestav ved Overgangen over Elven. „Og hadde det ikke været for det „Gaasevae" (Glommen), skulde han tat mere", sa han.

Fra Eidsberg Kirkes Opførelse berettes ogsaa et andet Sagn. Efter dette bygget samtidig en Jutul en Kirke paa Momarken. Da han saa, at Eidsberg Kirke vilde bli først færdig, geraadet han i saadant Raseri, at han kastet en stor Sten efter den. Stenen naadde ikke frem, men faldt ned paa Elvestadjordet, hvor den endnu ligger. Den er saa stor, at den vilde utgjøre mange Hestelæs.

Vakkert og synlig videnom ligger Kirken midt i den frugtbare Indlandsbygd med svak Skraaning ned mot

Glommen, som med sit lyse Bælte omkranser de grønne Marker. I Kirkens umiddelbare Nærhet findes flere fra den tidligere Middelalder kjendte Gaarder. Straks utenfor Kirkegaarden møter man saaledes Gaarden Lekum, som efter Sagnet skal ha faat sit Navn efter et formentlig der værende Kristi Legems Kloster, medens man nu antar, at Gaardens oprindelige Navn har været Kvam, som, da Bygdens Ungdom her pleiet at samles til „Leik", er blit gjort til Leikvam. Senere skulde da Navnet være fordansket til Lekum. Traditionen lar en Løngang utgaa fra Gaarden til Kirken uten at den nogensinde er blit opdaget. I Gaardens Have skal Kirkens Bygmester ligge begravet. Tidligere fandtes der to smaa Jordhauger, som skulde indeholde Jutulens Knær. Dernæst kommer Gaarden Huseby, hvor den bekjendte Erling eller Erlend av Husaby bodde. Det var han, som ga Baglerhøvdingen Philip Kongenavn og optraadte



som Haakon Haakonssøns Beskytter, likesom han hjalp hans Mor, Inga, og Trond Prest med at føre Kongsbarnet i Sikkerhet til Trondhjem. Paa Gaarden Falkenborg er ifølge Sagaen Haakon født, og her skal han i 1204 være døpt av Trond Prest. Ved Gaarden er der nu reist en Bauta, som melder hans Fødsel paa Falkenborg. Pave Sixtus IV kalder i sit Indulgenzbrev Eidsberg Kirke for St. Olai Kirke. Den har altsaa været viet St. Olav.

I hele Middelalderen var Eidsberg Prestegjeld det vigtigste Kulturpunkt i Østfold, hvorfor ogsaa Provstiet før Reformationen hed Eidsberg Provsti. Efter Reformationen blev det ændret til Mellem-Borgesyssel. Som et Bevis paa Eidsbergs Betydning kan ogsaa nævnes, at Kong Haakon befæstet Glommen ved i Eidsberg at opføre Valdisholm Fæstning, hvorav Ruiner fremdeles findes.

Kirken er av Graasten, som utvendig er tilhugget. Oprindelig var den en liten Langkirke, som ved Tilbygningen er blit utvidet. Arkitekt Blix, som underkastet denne Kirke en særlig Undersøkelse, kom til den Anskuelse, at Vaabenhuset har utgjort Bygverkets første Bestanddel, og at det er blit opført som „Donjon" eller befæstet Taarn, hvad der i hine utrygge Tider ikke var ualmindelig. Derpaa tyder baade Vaabenhusets Form, der minder om de gamle Citadeller, og tillike dets tykke Murer, som er av saa vældige Dimensioner, at Taarntrappen ligger helt inde i selve Murverket. Det er derfor Blix' Mening, at denne „Donjon" senere er blit utvidet til Kirke ved Tilbygning av Skibet. Hvorledes dette end forholder sig, kan man i hvert Fald fastslaa, at Kirken gjennem flere Byggeperioder har faat sin nuværende Skikkelse. Allerede i Middelalderen vites den at ha undergaat en større Utvidelse og Restaurering, idet Skibets Vægger delvis blev nedtat og gjenopført av Graasten og Mursten, medens Taarnet forhøiedes med en Paabygning. Sakristiet er ogsaa en muret Tilbygning, hvorunder der var Begravelsesplads.

Sin sidste og formentlig betydeligste Ændring undergik Eidsberg Kirke i 1880—81, da den blev restaurert og utvidet til Korskirke efter Tegning av Arkitekt P. Due. Av den gamle Kirke staar Taarn-huset og en Del av Skibet igjen. Som nævnt er den nu en av vore største og stateligste Landskirker og rummer omkring 750 Sittepladser. Under den sidste Restaurering opdagedes der i Murene Stener med Runeindskrifter, almindelige Indskrifter og Mandsnavner, deriblandt „Odinkar". Runestenene er indlemmet i Universitetets Oldsamlinger. Det samme er Tilfældet med Laakket til et Relikvieskrin fra den tidlige Middelalder.

Ved Indgangen til Kirken, som indrammes av en ældgammel Sten-



mur, maa man lægge Merke til et lite Billede med en Due, som er indhugget over venstre Dørbue. Det kan ikke med Sikkerhet avgjøres, om det er et Mands- eller Kvindeansigt, hvorfor Traditionen dels har ladet det forestille St. Olav, dels Jomfru Maria. Nu er man mere og mere blit staaende ved, at det er Jomfru Maria.

Kirkens Indredning er ved Restaureringøn adskillig ændret, hvorved den har tapt en Del av sit gamle Præg. Men dens vigtigste Inventarium forblev urørt. Det er saaledes Tilfældet med deu ældgamle Døpefont av Klæbersten, som er omgit av 4 Engler med Palme-kvister i Haanden og Krone paa Hodet. Døpefatet er av Messing og rikt forsiret. Ogsaa Altertavlen og Prækestolen er bevart i sin gamle Skikkelse, men de er av senere Oprindelse end Døpefonten.

Altertavlens Hovedfelt er et Billedhuggerverk, som forestiller Kristus paa Korset mellem Johannes og Maria. Paa Siderne staar Moses og Aron. En Gesims bæres av 4 Piller, hvorpaa der reiser sig en mindre Tavle med Kristi Himmelfart som Motiv. Rundt Altertavlen staar malte Billeder av 10 Apostler og øverst oppe Kristus med Verdens Klode i Haanden.

Prækestolen er av Ek med rikt og smukt Billedhuggerarbejde. Rundt denne er anbragt utskaarne Billeder av de 4 Evangelister og paa Himmelen over Prækestolen de 4 Hoveddyder. Derover hang tidligere en forgyldt Fugl, som forestillet den Helligaand i en Due-skikkelse. Ved Restaureringen i 1881 blev den fjernet. Det samme er Tilfældet med to alt andet end kunstnerisk utførte Figurer av Adam og Eva, som stod paa hver sin Side av Opgangen til Prækestolen, og som Menigheten tok Anstød av. Ogsaa en anden kuriøs Antikvitet blev ved samme Leilighet kassert. Det var en Engel, som hang under Korbuen. I den ene Hannd holdt den en Trompet for Munden, i den anden en hvit Tavle, hvorpaa Opstandelsen blev meddelt.

I Sakristiet hænger Presten Hans Muhles Epitaphium, som er forært av ham selv. Det er av Ek, smukt skaaret og malt og bærer Aarstallet 1658. Paa Tavlen ser man Kristus paa Korset. Paa den ene Side staar Hans Muhle og Sønnen, som ogsaa var Prest. Paa den anden 6 Kvinder.

I Kirken findes en liten Messinglyskrone med Indskrift: Anno 1717 Jens og Helene Colstrup. Fra Taarnet lar 3 ærværdige Klokker sin malmfulde Røst lyte. Den største har en Indskrift, som oplyser, at den er støpt 1582 og omstøpt 1715. Den mellemste bærer Aarstallet 1625.

Det for Norge saa betydningsfulde Aar 1814 er ogsaa indskrevet i Eidsberg Kirkes Historie. En Avdeling Svensker laa da i nogen



Tid i Eidsberg, hvor den benyttet Kirkens Vaabenhus til Proviantmagasin. Ja, Traditionen vil endog vite, at der blev foretat Slagtninger derinde.

Eisberg Kirke var i privat Eie indtil 1849, da den av Eieren, Løitnant P. Hjorth paa Lekum, blev solgt til Herredskommunen, hvem den senere har tilhørt.

Av Eidsbergs Prester har flere været meget fremstaaende og lærde Mænd, særlig i det 18de Aarhundrede. Fra 1709 til 1740 var saa-

Interiør.

ledes Hans Christensen Schmidt Sogneprest der. Han er blit kaldt „den berømmeligste Prest i Eidsberg". Især india han sig Fortjeneste ved sit Arbeide for Ungdommens Undervisning. Men selv om Hans Schmidt har faat denne stolte Titel, er i Virkeligheten Professor Jacob Nicolai Wilse, som fra 1786 til sin Død 1801 var Menighetens Sjelesørger, den berømmeligste Prest i Eidsberg.

Sogneprest Wilse var født i Jylland, hvor hans Far var Prest. Hans Hang stod til Naturvidenskapene, men han ga efter for Farens Forestillinger og blev Teolog. Ved Bistand av den mægtige russiske Ambassadør i Kjøbenhavn v. Saldern, hvis Bekjendtskap han hadde gjort, blev han i 1768 utnævnt til Sogneprest i Spydeberg, hvorefter han i 1786 fik Eidsberg Sognekald.

En høit begavet, levende interessert og alsidig Mand var J. N.



Wilse. Noksom bekjendt er hans utrættelige og banebrytende Arbeide for Oprettelsen av Universitet i vort Land, hvorved han har indlagt sig uvisnelig Fortjeneste. Paa nær sagt alle Omraader optraadte han som Forfatter, saavel i bunden som ubunden Stil. Som Naturens ivrige Ven og Gransker faldt en stor Del av hans Arbeider paa dens Omraade. Han er en av Stifterne av topografisk Selskap, og i topografisk Journal har han forfattet en grundig Beskrivelse av Spydebergs og Eidsbergs Sognekald. 1 begge sine Menigheter øvet han stor Indflydelse ved sit Kulturarbeide. Og Menighetens Vel laa ham til den Grad paa Hjertet, at han holdt Husapotek for den og oplærte

den endog i Jorddyrkning.

For sine videnskabelige Fortjenester blev Wilse utnævnt til ekstraordinær Professor. Om han end ikke altid i sin Menighet vandt fuld Forstaaelse, fik han ved sin Død et smukt Eftermæle. Paa hans Grav-plate stod:

Læser!

Ikke først Liig-Pladen vil lære dig at kjende den hvis Støv her gjemmes; et berømmeligt Rygte har for længe siden talt til dig om Manden M. Jacob Nicolai Wilse overordentlig Professor i Theologien og Sogneprest til Eidsberg. Besjælet af en ædel Gavnelyst var

han utrættelig arbeidsom. Han var en Lærd uden Indbildning, berømt ved sine Skrifter endog blandt Udlænding, uden at prale deraf, sand

Patriot, ædel Menneskeven. Han døde begrædt af en elsket Menighed, af alle, som skjønnede hans Værd, af de norske Muser, som i ham tabte en ivrig Velynder og Befordrer.

Han døde den ædle Mand! men han skal leve i Norges Minde! thi Norges Tarv var ham altid magtpaaliggende.

Wilse ligger begravet paa Eidsberg Kirkegaard. Paa hans Grav er reist en Støtte, hvis Vedlikehold er overtat av Kommunen.

Fra Eidsberg Kirke og dens Prester gaar vi over til Prestegaarden, som ogsaa rummer interessante Træk fra svundne Dager. Oprindelig utgjorde de en Del av Oslo Domkirkes Gods, men efter et Perga-mentsbrev av 1503 er den blit skjænket av Domkirken til Eidsberg



Sognekald. Tidligere var den en av Bygdens største Gaarder, hvor der fødtes 10 Hester og 40 å 50 Kjør; men ved Reduktionen er 4 Pladser, som nu utgjør særskilte Gaarder, frasolgt, saa Prestegaarden nu blot livnærer 4 Hester og 15 Kjør foruten Smaafæ.

Den lille enkle Prestebolig, som Eidsberg nu har, skriver sig fra Begyndelsen av 1860-Aarene. Indtil 1862 stod den store og statelige Bygning, som var opført i 1711 og hadde en smuk Svalgang langs hele Forsiden. Her bodde Carl XII i 1716. Da han paa sit Tilbaketog fra Kristiania kom til Eidsberg den 3dje Mai, tok han Kvarter i Eidsberg Prestegaard, hvor han opholdt sig i 3 Dager. Det var i den berømmelige Sogneprest Hans Schmidts Tid. Presten selv laa syk i sit Studerværelse i 2den Etage, medens Kongen i Dagligstuen i Iste Etage hadde redet sig sit vanlige Leie av Halm. Der fortælles, at da Kongen efter en Visit oppe hos Presten skulde gaa ned av den steile Trappe, ropte Schmidt til ham: „Deres Majestæt maa gaa baglængs ned av Trappen, saa De ikke snubler i de store Sporerne Deres." Hertil skal Kongen ha svaret: „Tack, snella Pastor, Ni är en ärlig präst, jag kunde annars breckt halsen."

Ogsaa et andet fyrstelig Besøk har den gamle Prestegaard hat, idet Prins Carl av Hessen med Gemalinde og Datter var Gjester der i 1773.

I gamle Dager hadde Eidsberg Prestegaard Ord for at huse overnaturlige Væsener. Især skal Nissene ha hat sterkt Tilhold der. Som Regel var de snille og venligsindede, men blev de uroet om Nættene, blev de sinte og hevnet sig. Derfor skal man ofte i Onnetiden ha hørt dem larme stygt med Staklekjepper og andre Redskaper. I den lille nye Prestegaard, som ligger paa den gamles Grund, har man vistnok ikke merket noget Besøk av disse Gjester, men til Gjengjeld er Bygningen ikke meget solid og dertil alt andet end praktisk ind-redet. Gjentagne Ganger har den allerede maattet undergaa Reparationer og Ændringer.

Sluttelig skal her omtales en uhyggelig spaadom, som i umindelige Tider har hvilet over Eidsberg Kirke. En Sibylle eller Sandsigerske skal engang i den dunkle Fortid ha forutsagt, at Eidsberg Kirke skal „sække", Rakkestad Kirke sprække og Grue Kirke brænde. For de to sistes Vedkommende skal Spaadommen være gaat i Opfyldelse, mens dette heldigvis ikke er Tilfælde med Eidsberg Kirke. Nærmere forklart gaar Spaadommen for denne ut paa, at Kirken og den omliggende Slette mot Glommen skal synke i Elven en Bededag. Derfor skal der

endnu være Folk i Eidsberg, som ikke tør gaa i Kirke Bededag.

32Eidsvoll Kirke og Prestegaard.

I en av Norges mest smilende og om man vil, „nationaleste" Bygder, like ved det gamle Tingsted Eidsvellir eller Eidsvallar, staar Eidsvoll Kirke, som Stedets ærerike Minder har forlenet med særlig Glans. Her paa den smukke gamle, nu forsvundne Prestegaard tilbragte

Henrik Wergeland og hans Søster Camilla Collett sine Barndoms- og Ungdomsaar, og til dens og Kirkens Saga er deres Navner uutslettelig knyttet.

Allerede meget tidlig skal der ha været en Kirke paa Eidsvoll. I Olav den helliges Saga nævnes nemlig en Kirke der, antagelig om-

 

kring 1017. Den formenes at ha været av Træ og at være blit nedrevet, da den nuværende Kirke blev opført. Naar dette er sket, vites ikke med Sikkerhet. Men i 1225 maa den ha eksistert, ti da omtales den i Sagaen. Den er bygget av huggen Sten, som en korsformet og enskibet Kirke. Gjentagne Ganger er den brændt, saa der nu blot staar Kor og Tværskib tilbake av den oprindelige Kirke. Den var indviet til det hellige Kors, Peter og Paulus. Ved Restaureringene er Kirken blit saa forandret, at den har skiftet Præg. Derom skriver Camilla Collett:

„Eidsvoll Kirke maatte engang kaldes en ualmindelig smuk Kirke paa Landet at være. Der var Stil i den. Den virket harmonisk. Det var en Korskirke med dybe Fløier til Siden. Alter, Prækestol, Pulpiturer, Orgel holdt i forrige Aarhundredes rike Ornamentik, forgyldt paa hvid marmorert Grund. Oppe mellem de høie Buevinduer, som Far hadde forsynet med kulørte Glas, var en Del gamle Adelsvaaben fæstet til Væggen, en Prydelse for et Gudshus, der vil forekomme vor Tid besynderlig nok. Der var noget fornemt ved denne Kirke. Man burde skaanet den, som den var.

Men det skeede ikke.

Kirken befandtes for liden for Egnens Tarv, og Bygdens Kommune trodde, at dette bedst og mest besparlig kunde avhjælpes ved at underkaste den en grundig Ombygning. Det har dog kun ført til, at vi i Stedet for en smuk mindre Kirke har faaet en stor, styg med et Taarn, der siden Ombygningen er bleven skjævt, man skulde sige af Sorg over, hvad det skulde opleve".

Det er kun meget sparsomme Oplysninger man har om Kirken i gamle Dager. Den 13. April 1762 brændte den. Om Aarsaken til den ulykkelige Hændelse berettes: Det var 2den Paaskedag, og der hadde været holdt Gudstjeneste i Kirken. Som den sidste, der forlot den, glemte Klokkeren at slukke Alterlysene, og da disse var omviklet noget Flor, formoder man, at Ilden derved er opkommet. Branden opdagedes ved 4-tiden 3dje Dags Morgen, og da var hele Kirken omspændt av Luene.

I Norges nyere Historie er ogsaa Eidsvoll Kirkes Navn indskrevet. Ti under denne Kirkes Hvælvinger baade indlededes og avsluttedes i 1814 det store Frigjørelsesverk paa Eidsvoll. Som bekjendt samledes der den 10de April Nationens Repræsentanter til Gudstjeneste for at nedbe Guds Velsignelse over deres Forehavende. Og den 19de Mai, efter Riksforsamlingens Avslutning, begav den nyvalgte Konge sig sammen med Repræsentantene til Kirken for endnu høitideligere at nedbe Himlens Velsignelse over den fuldendte og vigtige Handling.



Like til 1853 eiedes Kirken av private. Men det Aar solgte de daværende Eiere, Kammerraad Borchsenius' Arvinger, Student Jens Heyerdahl og Kristen Jensen Qpsahl m. fl., den til Kommunen, i hvis Besiddelse den senere har været.

1883 brændte Kirken siste Gang, og da var Lynilden Brandens Anstifter. Ved denne Leilighet blev Kirkens 2 Klokker ødelagt. De skal ha hat følgende Indskrift:

Soli deo gloria Me fecit M. G. Troschell Hoff — Glocken — Gieser in Kopenhagen 1765.

Interiør.

Efter Branden blev Kirken restaurert og utvidet, hvorved den efter Camilla Colletts ovenstaaende Dom tapte en stor Del av sit smukke Præg.

I 1915 blev Eidsvoll Kirke underkastet en ny Restaurering, som blev foretat av Maleren Domenico Erdmann. Den blev da fuldstændig ommalt og Galleriet ombygget.

Altertavlen og Døpefonten, som begge skriver sig fra det 18de Aarhundrede og er rikt utskaaret og polykromert med Farver og Forgyldning blev bragt tilbake til sine oprindelige Farver med Undtagelse av Altertavlens Billedfelter, som ved en tidligere uheldig Restaurering desværre var blit forvansket. Døpefonten har et meget vakkert Mes-singfat fra det 17de Aarhundrede. Prækestolen er derimot av ny Dato — fra 1880-aarene — og uten Interesse.



Under Restaureringen lykkedes det Hr. Erdmann at faa tilbake et Par bortkomne Billeder. Det ene er malt av Provst Wergeland og har faat sin Plads i Kirken. Det andet, et gammelt Billede, som forestiller Korsfæstelsen, er ophængt i Koret.

Vi gaar nu over til nærmere at omtale Prestegaarden, hvortil der knytter sig en særlig Interesse. Det skyldes hovedsagelig de fremragende Personligheter, den gamle Prestegaard i Tidens Løp har huset. Indtil 1877 stod den flere Aarhundreder gamle, store og smukke Gaard som var omringet av herlige Trær og Busker. Kraft sier i sin Norges Beskrivelse, at den har „en stor og vakker Urtehauge, til hvilken Adkomsten er gjennem en smuk Allé". En stilfuld Indgangsperron med Kolonnade forhøiet dens enkle, men fornemme Præg. Denne Perron blev senere fjernet.

Med sterke Farver skildrer Camilla Collett Prestegaarden og Livet der i hendes Fars Tid. Stor og skummel og dyster var efter hendes Beskrivelse den gamle Gaard, og i de lange mørke Ganger kunde det sukke og drøne uhyggelig i de mørke Høstnætter. Dit flyttet i 1817 hendes Far, den som Prest, Forfatter og Fædrelandsven bekjendte Provst Nicolai Wergeland med Familie. Motgang og Skuffelse hadde gjort den høit begavede Mand til en streng og indesluttet Husherre, som passet godt i de nye Omgivelser. Hans Hustru, Alethe Thaulow, som hørte til en kunstelskende Familie, var derimot en meget livlig og interessert Dame, som især bidrog til at kaste et lysere Skjær over Hjemmet.

Her, paa den gamle Prestegaard, tilbragte altsaa Henrik Wergeland og hans Søster Camilla deres Ungdoms Dager. Og deres Navner har fremfor noget andet kastet Glans over den.

Den store Dagligstue, sier Fru Collett, var praktisk indredet, men der hersket ingen Harmoni mellem Indboet. Endel solide Mahognimøbler og en gammel Lysekrone, som „havde kjendt bedre Dage", saa med Forargelse paa det store, rødmalte Slagbord, som gjorde Tjeneste baade som Spisebord, Arbeidsbord og Stuebord. Borte i Kroken stod en grønmalet Havebænk. Men alle Vægger var behængt med Malerier, især Familieportræter. Blandt alle Hjemmets Kunstsaker var der navnlig en god Kopi efter Rubens: Korsfæstelsen, som knyttet sig uutslettelig til hendes Erindring. Det gripende Billede indgjød hende skrækblandet Medlidenhet. Ved Provst Wergelands Død blev Maleriet skjænket Kirken.

I anden Etage laa blandt de mange andre Værelser ogsaa Provstens Studerkammer og Henrik Wergelands Værelse, det saakaldte „Grevens Kammer", hvor i Provst Legangers Tid en forrykt Adels-



mand hadde bodd. Det var mørkt og skummelt, og man paastod, at det spøkte der. Det skyldtes nok hovedsagelig Værelsets høist originale Indredning. Man kunde tro sig henflyttet til en Eneboers Hule eller en Heksemesters Laboratorium. Alt var nemlig præget av Henrik Wergelands Naturel og fantastiske Kunstsans. Foran hans Arbeidsbord stod en Barkstol. En Tiurfjær tjente til Pen. I en Krok stod et Kranium i Ly av en Busk. Utenfor Vinduet hang en Vindharpe. Paa Bordet stod altid et gammelt Drikkehorn med vilde Vækster og Blomster. Av

Dyr var der et helt Menageri. Løse, flagrende Fugler, Fisker og Ormer paa Glas. Hans Hund „Bella" laa paa en Pute, men hans Yndling, den gamle Kanin, hinket enøiet, trebenet og violblaa omkring paa Gulvet, hvor der var strødd Mos og Sten. Midt paa den ene Vægg hang et Eksemplar av Grundloven, bevoktet av to Jette-skikkelser i Døledragt og med Biler og Økser. Og paa den anden Vægg hadde han malt en stor dansende Neger. Billedet skulde være en Illustration til den gamle Tradition, som lar de Sorte tro, at de kommer tilbake til sit Fædreland, naar de syngende og dansende styrter sig i Flammerne. Naar Bønderne kom ind i dette Værelse, korset de sig ved Synet av den dansende Neger, som de antok for den Skinbarlige selv.

Tungt og knugende trist faldt efter Fru Colletts Beskrivelse i Regelen Livet paa den gamle Prestegaard. Alene i Feriene, og naar Henrik Wergeland var hjemme, vaagnet den til Liv. Men da var den heller ikke til at kjende igjen. For der var ikke Ende paa alle de fornøielige Indfald, Henrik hadde. „I hans Nærhet", skriver hun, „sprudlet der evige Fontæner av Latter, Liv og Lystighet. Jeg ser ham endnu, naar han kom i tre Sæt ned Trappen, for sagte fløitende og i Dansetakt gjennem Stuen med den evig blomstrende Nellik i Knaphullet".

Men især var Jule- og Sommerferiene glade Tider. Da mottok Familien Besøk av muntre Fættere og Kusiner. Særlig mindes Fru Collett Julen 1838, som hun skildrer saaledes: „I denne Tid uttømte vi alt, hvad en Jul paa Landet eier av de forskjelligste amusements. Vi danset, kjørte i Maaneskin og med Fakler, spilte en Komedie av Holberg, aket Kjelkebakke paa Smalslæde paa speilblank Vei uten at brække Halsen og blot skrubbet to Næser, der til al Lykke tilhørte Herrene, — reiste Julebukke i de forskjelligste Dragter". Med andre Ord en egte gammeldags Juleturing.

Ogsaa adskillige fornøielige Episoder fortælles fra Livet paa Preste-gaarden. Blandt andre et Par Gjetebuk-historier. Den ene tildrog sig i Provst Wergelands Tid. Som nævnt var han en meget alvorlig Hus-



Herre og en streng Hævder av „Bordskikken". Men en Dag blev denne avbrudt paa en høist eiendommelig Maate. Familien sat netop ved Middagsbordet og hadde den Dag nogen Gjester. Imidlertid var Gatedøren trods Provstens Paabud blit staaende aapen, og en Gjete-buk var sluppet ind i Forstuen, hvor den paa en Knagge hadde stanget en trekantet Hat, som var blit siddende paa Hornene. Med den paa Hodet kom den flot spankulerende ind i Spisestuen. Situationen var saa komisk og vakte en saa forløsende Latter, at Provsten rent glemte at komme med Irettesættelse i Anledning av de aapne Dører. Den anden Gjetebukhistorie skal være hændt i Provst Legangers Tid, da et Eksemplar av den hornede Race kom helt ind i Storstuen. Ved at se sit eget Kontrafei i et langt Speil geraadet den i saadant Raseri, at den øieblikkelig stanget dette Husets Praktstykke iknas. Da Provst Leganger skal ha været en meget barsk og heftig Herre, vovet man ikke at melde ham, hvad der var hændt, hvorfor man stadig maatte føre et lignende Speil, som hang paa et Gjeste-værelse, frem og tilbake, for at han ikke skulde opdage Ulykken.

Provst Wergeland avgik ved Døden i 1848 og blev begravet paa Kirkegaarden i Eidsvoll. En værdig Efterfølger fik han i Provst Hans Peter Krag, som var Eidsvolls Sjælesørger til sin Død i 1855. Hans P. Krag var en merkelig Mand. En fuldblods Idealist, rikt utruset med Aandens Gaver, et stort og varmt bankende Hjerte og en glødende Interesse for Land og Folk. Til Eidsvoll kom han fra Vaagaa, hvor han var i enestaaende Grad avholdt. „Os fæ inkje slik præst att saa snøigt", sa man der ved hans Avreise. Og av ham har Botten Hansen tegnet et karakteristisk Billede. „Det hvasse, lynende Blik", skriver han, „betegnet den rastløse Aand, og det milde Smil over de spændte Ansigtstræk talte om Mandens Livsfreidighet og Hjertensgodhet ved Siden av hans Ihærdighet og Ivrighet. I ham saa man en Prælat, som under Samarien bar Sværd ved Lænd". Hans Gjestfrihet var saa stor, at han likesom Sagamanden kunde lagt Landeveien gjennem sin Dagligstue. Økonomi laa ikke for ham. Dertil var hans Hjerte for stort og hans Haand for aapen. Derfor var det ogsaa smaat bevent med hans Finanser. Men saa avholdt var han, at Bygdens bedste Mænd overrasket ham ved at avgjøre hans Gjeld. Hvor Krag var, satte han med sine Interesser og sin Virketrang dype Merker. Skolen hadde i ham en ihærdig Forkjæmper, som i Vaagaa fik indført ny Skoleordning. Men sin Hovedinteresse viet han de gamle, historiske Minder. Skattemuseet i Vaagaa, „Haldens Minder" i Fredrikshald og Portrætgaleriet paa Eidsvoll staar han som Ophavsmand til.

Provst Krag hadde et lyst Sind, som stadig gav sig livlige Utslag.



Derom fortælles mange Anekdoter. Blandt andet var han engang i et Pietistbryllup, hvor det gik meget høitidelig til. Ungdommen vilde gjerne danse, men det blev bestemt negtet. Saa tok Presten Bruden og førte hende i Dansen, saa der kom en forløsende Munterhet over Festen.

Krags Hustru var Frøken Thomasine Rognebye, Datter av Major Rognebye. Hun var i høi Grad original og dertil myndig og bestemt. En usædvanlig dygtig Husmor var hun paa Eidsvolls store Prestegaard, hvor hun holdt streng Hustugt, saa der hersket Orden i hver en Krok av Huset.

Efter syv Aars velsignelsesrik Virksomhet døde den ædle Provst Krag i 1855. Han blev begravet i Prestegaardens Have, som netop var blit tillagt Kirkegaarden. Han hviler i Havens Blomsterbed, som han hadde saa kjært, og som paa hans Forbøn var blit bevart.

Av Eidsvolls senere Prester maa særlig nævnes Eilert Sundt, som paa Grund av sin store Interesse og Omsorg for Fantene eller Omstreiferne fik Navn av „Fante Sundt". Fra 1869 til 1875 var han Sogneprest til Eidsvoll. Sundt var bekjendt for sin Veltalenhet, men hans lyse Livssyn huet ikke de mange Pietister, Menigheten dengang tællet. Som Sjælesørger var han derimot i høi Grad avholdt, og som saadan vandt han ved sin Hjertensgodhet alle. I hvert Hus og hver Hytte avla han Besøk, talte ikke alene Guds Ord med Beboerne, men interesserte sig ogsaa for deres Stell og ga dem mange praktiske, nyttige Raad.

Eilert Sundts Hustru, en Datter av den bekjendte Forfatter Mauritz Hansen, var en elskværdig og begavet Dame, som delte sin Mands Livssyn, med klar Forstaaelse bistod ham i hans Gjerning og var ham en jevnbyrdig Livsledsagerinde. Deres lykkelige Hjem paa Eidsvoll Prestegaard blev den 7de Juni 1875 forstyrret ved Sundts Død efter faa Dages Lungebetændelse. Saavel han som hans Hustru har faat sit Hvilested paa Eidsvolls stemningsfulde Kirkegaard.

Til Eidsvolls Prestegaard hørte i tidligere Dager en meget betydelig Jordeiendom, som ved den nyere Tids Reduktion av Preste-gaardene er blit i høi Grad beklippet. Kraft oplyser, at den for omkring 100 Aar siden fødte 18 Hester og 60 Kreaturer, medens den nu blot kan livnære 5 a 6 Hester og ca. 16 Storfæ. Men sin største Forringelse har Gaarden lidt ved Tapet av sin ærværdige Prestebolig. Den nedbrændte Natten til den 9de Januar 1877. I dens Sted er der opført en moderne Gaard, som vistnok er mere svarende til Nutidens Fordringer, men som mangler den forriges eiendommelige Præg. Ti med al sin Enkelhet var denne baade smuk og stilfuld, og saaledes stod den som en værdig Repræsentant for svundne Tider og Traditioner.

39Fjære Kirke.

Et Par Kilometer utenfor Grimstad kneiser Fjære Kirke i en av Sørlandets mest smilende og Iøvrike Bygder, men hvor Havet til sine Tider staar ind vældig og fraadende. Fra sit ophøiede Stade lyser det hvite Gudshus langt ut over Havet og har som et Sjømerke været til Veiledning for utallige Skiber i det farlige Farvand.

Skjønt Egnen ikke i Oldtiden vites at ha været Skuepladsen for historiske Begivenheter, maa den dog ha hat en viss Betydning, hvorom de mange Oldlevninger i Form av Gravhauger, Stenrøser og Bauta-stener bærer Vidnesbyrd. Det er først i den senere Middelalder, den trær frem i Historiens Lys. Sagaen vet saaledes at berette, at da Baglerne i 1204 var paa Færd vestover til Bergen, kom det ved Hesnesøene til Kamp mellem dem og Birkebeinerne. Og om Haakon



Haakonssøn heter det, at han en Onsdag Morgen i April 1240 anløp Hesnesøene paa sit Ledingstog mot Varbelgerne. Ogsaa senere har Stedet hat notable Besøk. I Efteraaret 1531 kom som bekjendt Christian II under sit ulyksalige Forsøk paa at gjenerobre Norge ind til Hesnes med Levningene av sin Flaate. Fra Holland var han avseilet med 6—7000 Mand, men Uveir ødela største Delen av hans Flaate, saa han ved Ankomsten til Hesnes blot hadde 4 Skiber, og da han endelig naadde Oslo skal hele hans Styrke ikke ha utgjort mere end 1200

Krigsmænd. Berømt er Exkongens Ophold i Hesnes blit ved hans Oprop til hans „kjære, gode og tro Undersaatter i Norge" om at yde ham Bistand.

Og endelig rummer Egnens Historie mørke Blader fra „Krigens Tid" i Begyndelsen av forrige Aarhundrede. Ti i Hungersaarene stod herute paa Fjeldknausene Kvinder og Barn og speidet i Angst over Havet efter Mænd og Fædre, som i smaa Baater var draget over det av Fiender opfyldte Skagerak til Danmark for at hente Mat til de sultne Munder. I sit populære Digt om den apokryfiske Sjøulk Terje Viken har Henrik Ibsen tegnet gripende Billeder fra denne Trængselstid.

Fjære Kirkes Opførelsestid er ukjendt, men efter alt at dømme maa den ha faldt før 1250. Traditionen vil vite, at Kirken skal skrive sig fra Olav Trygvessøn. Og naar Hensyn tages til, at denne Konge kristnet Agder, hvortil Fjære hørte, forekommer Traditionen ikke usandsynlig. Kong Olav hadde ovenikjøpet Slegt i Øst-Agder, hvor blandt andre ogsaa hans Morbror Torkel Dyrdil bodde, han som var med i Slaget ved Svolder. Men nogen paalidelige Kilder, som kan stadfæste den gamle Tradition, kan ikke anføres.

Fjære Kirke er en langskibet Stenkirke av sedvanlig Form. Den bestaar av Skib og Kor med Apside. Dertil slutter sig saa mot vest en Taarnbygning i Bindingsverk og mot øst et laftet Sakristi. Begge disse Deler er av nyere Dato. Arkitekt Sinding-Larsen, som i 1906 underkastet Kirken en grundig Undersøkelse, er derunder kommet til den Anskuelse, at det ikke er usandsynlig, at Kirken oprindelig blot har bestaat av ét Rum, Skibet, som efter Stilpræget at dømme hører til de allerældste i Landet. Hertil, mener han, er saa i den normanniske Tid føiet et Kor, som i gotisk Tid er blit utvidet med en Apside. Som det herav vil fremgaa, er Kirken undergaat en Række Forandringer, men naar de før-reformatoriske Utvidelser av Stenbygningen er skedd, derom savner man nærmere Oplysninger. Av de nyere Trætilbygninger er Taarnet opført i 1828.

Kirkens Dører, som er rundbuede, er meget gamle og interessante.



Den vestre Dør er ældst. Den er beslaat med to smukt smiet, gotiske Hængseljern og en liten Dørring, hvori der endnu skimtes et Par Dragehoder. Størst Interesse frembyr Kirkens Syddør, som tillike er Hovedindgangen. Over Portalen staar et eiendommelig Mandshode, som er uthugget av Sten. Sinding-Larsen fandt rike Ornamenter ved Portalen og venstre Hjørnesten, men alt var helt tildækket av Kalk, som først maatte fjernes. Endnu en Dør rummer Kirkens Sydside, nemlig Kordøren. Den var helt gjenmuret, men blev opdaget og

Interiør.

aapnet av Sinding-Larsen. Ogsaa den er smukt dekorert. Ved Portalens Bue fandtes to Ansigtsprofiler med skarpt skaarne Træk. De var tildels ødelagt og er senere blit sterkt overkalket.

Et smukt og ærværdig Præg bærer Kirkens Indre. Dertil bidrar særlig Alteret og den gamle Døpefont, som begge skriver sig fra før Reformationen. Kirkens øvrige Utstyr og Inventar er av nyere Datum. Merkelig er Alteret derved, at det er grundmuret og med hel Alter-plate. Altertavlen, som er malt i 1661 og restaurert i 1708, bestaar av en Midttavle og to Fløier eller Sidetavler. Midttavlen fremstiller Nadveren, de øvrige Begrædelsen ved Korset og Opstandelsen. Altertavlen bærer følgende Indskrift: „Gud til Ære og Kirchen til Zirat



hafuer erlige og- velacte Karl Niels Pedersøn ladet anno 1661 denne Altertavle male og stafvere . . . Oc er nu igen af Kirken egen Midler og Bekostning med sin zirlig Maling og Stafvering fornyet og forbedret Anno 1708".

Døpefonten er ubetinget Kirkens dyrebareste Klenodie. Den er et pragtfuldt Klæberstens Arbeide i gotisk Stil og med rike og smukke Ornamenter. Noget Aarstal har man ikke kunnet finde paa den.

Prækestolen og dens Himmel skriver sig fra samme Tid som Altertavlen. Den har utskaarne Figurer, som forestiller Apostlene og Engler.

Buen mellem Skib og Kor er ved Restaurering blit fjernet, men paa Panelingen over Skibet er anbragt to staaende

Løver med Christian den syvendes kronede Navneziffer. Og fra Skibets flate Loft hænger en gammel Messinglyskrone ned.

Kirken rummer to Gallerier, hvorpaa er malt bibelske Figurer. I 1897 skulde disse opfriskes, men vedkommende Maler har utført sit Arbeide uten fornøden Forstaaelse, hvorved det gamle Verk har mistet sit Præg. Ogsaa Galleriet har sin Indskrift, den lyder: „Gud til Ære, Kirchen til Zirat og Prydelse har de velbefornemme v. d. Mons Thue Christensen Skipper og Bonde udi Laurvigen samt en Skipper fra Kiøbenhavn ladet dette Mand og Qvinde Pulpitur male og staffere 1708". Videre følger: „Dette Støcke er paa Kirkens egen Bekostning Bleven mahlet og stafferet i Aaret 1777. Kom Jesum Christum ihu, som er opreist fra de Døde. Soli Deo Gloria Ammen". Og tilslut staar der: „1897 oppudset".

Av gamle Kar og andre Antikviteter, som Kirken eier, maa først nævnes dens Kalk og Disk av Sølv. Den første er datert 1674, den siste 1778. I Kalken er indgravert: „Denne Kalk oc Disch Hafver Anne Jensdatter S. Capitaine — Peter Stephensohns Efter | Levischer Med Hendis Børn ladet Bekaaste oc Til Guds Hws och Fjerde Kircke Offereret Och | Sidden Af Kirken Bekostet".

En sjelden Kuriositet har Fjære Kirke i en eiendommelig Tiggerskuffe, som er belagt med Skildpadde og forsynt med Sølvknapper, og en Sølvklokke, hvormed man vækket dem, som sat og sov, naar Skuffen gik rundt for at indsamle Almisser. Paa en Sølvplate er Treenigheten fremstillet i ciselert Arbeide og derhos indridset: „Gud til Ære og Kirken til Zirat forærdt af Christen Jensen og Agneta Fre-drichs Datter til Fierde Kircke Anno 1708 d. 25 Augusti".

Den mest populære og samtidig mest omstridte Antikvitet, Kirken har eiet, er en Liksten, som i sin Tid blev indsendt til Universitetet. Den er av Klæbersten og ældgammel. Den blev fundet paa Gaarden Moi, hvorfra den blev ført til Kirken og indmurt i Sakristiet. Paa



Stenen er avbildet en staaende kvindelig Figur i sidt foldrikt Klædebon med Krone paa Hodet og bærende et trekantet Skjold med en Leopard og en Løve. Da Leoparden var de danske Kongers og Løven de norske Kongers Vaabenmerke, antas den begravne at ha tilhørt Grener av begge Rikers Kongeæt.

Om Gravstenen er der spundet et romantisk Sagn, som gaar ut

i

Altertavlen.

paa, at den har været reist over en Dronning eller Prinsesse, som paa et Skib ankom til Hesnes, men strandet der og omkom i en Vik, hvis Navn senere har været Dronningvika eller Prinsessevika. Dette Sagn har man sat i Forbindelse med den tragiske Historie om Isabella Joigny, til hvem Audun Hestakorn paa Kong Haakon Magnussøns Vegne blev sendt som Beiler, men som svek sin Konges Tillid. Videre melder Traditionen, at Isabella, som hadde vist sig uværdig til Dronning, døde paa Reisen fra Norge til Frankrike omkring 1295. Alt



dette skal dog være den reneste Fabel. Med hende har den merkelige Liksten intet at gjøre.

Den bedste Veiledning til denne Gaades Løsning byr vistnok selve Stenen. Den bærer nemlig en latinsk Indskrift, som av Professor Gustav Storm er tydet saaledes: „Her hviler Isaks Datter av den norske Konges og danske Fyrstes lykkelige Æt." Herav utleder han, at det sandsynligvis har været en Datter av Isak Gautessøn fra Tolga, som har hvilet under Stenen. Isak Gautessøn, som døde omkring 1300, vites at ha hat en Datter ved Navn Cecilia og muligens endnu en Datter. Men hvorledes Stenen er kommet til Fjære kan ikke forklares, medminere Isak skulde hat Eiendom i Agder.

Fra denne mystiske og sagnrike Liksten vender vi os mot Kirkegaarden, som av flere Grunder fortjener Opmerksomhet. Vanskelig vil man kunne finde en mere stemnings- og fredfuld Kirkegaard end denne. Vakkert

ligger den under en Aas og med lys Utsigt over den frodige Bygd og det blaanende Hav. Smuk og velstelt er ogsaa denne Dødens Have, hvor Iøvrike Lindetræer brer sine Grener som herlige Baldakiner over de blomstersmykkede Graver. Blandt de mange hensovede, som her har fundet sit siste Hvilested, nævner Fjære Befolkning med Stolthet Kristen Mogensen Groos, Tordenskjolds Styrmand, senere Maanedsløitnant og endelig Kjøbmand og skibsreder i Grimstad. Paa hans Grav ligger en Stenplate, som oplyser:

Herunder hviler fordum velagte og velfornemme

nu hos Gud salige Hr. Christen Mogensen Groos paa Gaarden Groos den 2 januarii 1690

Tjent i sidste Krig som Maaneds Løitnant i kongelig Tjeneste som Sture Mand med Hr. Vice Admiral Tordenskjold Siden nedsatte sig i Grømstad hvor han i kjerligt Ægteskab med 2de Ægtemager har avlet en Deel Børn med gudelig Fliid stræbed for sig og sine og efter en christelig og retskaffen Vandeler død i Grimstad den 14 Juni Ao 1761.

Skue her i dette Spegl dit Livets korte Dage At Du før Dødens Dag kan gjøre salig Bod Og bed at Jesus vil den Sag saa for dig mage At du ved Dommen faar en Talsmand i hans Blod.

Men intet har mere henledet Opmerksomheten paa dette fredfulde Sted og over det kastet et Skjær som aldrig vil blegne, end Ibsens



mægtige Epos: Terje Vigen. Om denne Helteskikkelse virkelig har eksistert eller om han blot er et Foster av Digterens Fantasi har det ikke lykkes at bringe Klarhet over. Men som en typisk Repræsentant for den Skare av Helter, som i Krigs- og Hungersaarene i Begyndelsen av forrige Aarhundrede vovet sit Liv for Fædreland og Familie, staar han for Folkebevisstheten. Og som et Æresminde over hine Mænd blev i 1906 Terje Viken-bautaen reist paa Fjære Kirkegaard. Det enkle og værdige Mindesmerke bestaar av en høi Granitbauta, indhegnet av 8 smaa, sammenkjædede bautaer. Paa den ene side er indhugget:

Thærie Wiighen.

Da Vinden kuled

lidt mindre stiv,

Terje Vigen rodde

for Barn og Viv

over Havet i aaben Baad.

Henrik Ibsen.

Paa den anden læses:

Reist 1906

til Minde om

vore Forfædre i

Krigsaarene 1807—14.

Fjære Kirke var oprindelig Annekskirke under Øiestads store Prestegjeld, som gik under Navn av „Kristianssands lille Bispestol". Like indtil Midten av forrige Aarhundrede vedvarte dette Avhængig-hetsforhold. Men i 1842 blev det bestemt, at Øiestad og Fjære skulde deles i to Sognekald, en Deling som dog først blev iverksat i 1846 ved Axel Pharos Utnævnelse til Sogneprest til Fjære og Grimstad. Ved hans Død i 1884 blev ogsaa Grimstad utskilt fra Fjære som eget Sogn.

1 Fjæres Traditioner levei endnu Erindringen om en uhyggelig Begivenhet fra det 18de Aarhundrede, der stiller Forholdene i hine Dager i det grelleste Lys. Den omhandler en Henrettelse under Sogneprest Lars Pharo, som var

Sjælesørger i Øiestad og Fjære fra 1757 til 1776. Den sørgelige Historie lyder i korte Drag saaledes: Ane og Alet, to unge Piker fra Helle, hadde ved Gift ryddet avveien to Koner i Bygden for at ægte deres Mænd, til hvem de stod i utilladelig Forhold. Kort efter blev imidlertid de to Synderinder uenige og kom op at mundhugges, hvorunder deres forfærdelige Hemmelighet blev røbet. De blev da arrestert og dømt til Døden. Da Henrettelsen



skulde foregaa, blev de rodd fra Arresten til Retterstedet. Ved Siden av dem i Baaten sat Presten Pharo og Skarpretteren. Foran dem stod en Gryte med Gløder, hvori Tænger blev glødet, og dermed blev de ulykkelige Gang paa Gang knepet. Ankommet til Retterstedet blev de dødsdømte atter knepet med gloende Tænger og deres høire Haand avhugget, hvorpaa Hoderne blev skilt fra Kroppen og stillet paa Staker. Gjorde den barbariske Henrettelse et uutslettelig Indtryk, vakte det efter Traditionen ikke mindre Bestyrtelse i Prestegaarden, da Skarpretteren medfulgte Presten hjem og endog satte sig tilbords med ham i sine med Blod bestænkte Klær.

Av Øiestads mere dygtige og avholdte Prester kan særlig nævnes provst Aksel Kristian Smith, som endnu bevares i kjærlig Erindring i Menigheten. Han virket fra 1794 til 1823 og skildres som en dygtig, nidkjær og elskelig Mand, som især tok sig levende av Skolevæsenet. Av ham har hans Kapellan Lars Dochedal levert følgende versificerte og betegnende Karakteristik:

At lille lille Provsten er blid og snild, Og skabt til Selskab og skyldfri Glæder, At Vid og Lune som Lynets Ild Den Kreds opklarer, hvor han fremtræder, Er sandt; men naar han Despot vil være Og gjeme over de smaa regjere, Han lastes bør.

Om Fjære Prestegaard, som sluttelig skal omtales, er lite at melde, da dens Saga som saadan er ny. Selve Eiendommen er ogsaa av ringe Omfang. Den føder 2 Hester og 6 å 7 Kreaturer. Presteboligen blev færdig i 1863. Det er en liten, enkel Bygning, som med de løv-rike Omgivelser og det smukke Haveanlæg frembyr et hjemlig og idyllisk Paulun.

## 47Gamle Akers Kirke.

Værdig og høitidelig hæver sig Gamle Akers Kirke paa et ophøiet Punkt i Kristiania. Oprindelig var den Akers Sognekirke. Gammel er Kirken, som Navnet tilsier. Ja, saa ærværdig er den, at den regnes for et av Hovedstadens kosteligste Klenodier. Dens Tilblivelse

er hyllet i Dunkelhet, og til dens Oprindelse knytter sig et Par høist apokryfiske Sagn. En ældgammel Legende vil saaledes vite, at den er opført i det 9de Aarhundrede av den hellige Edmund, som nød stor Anseelse her i Landet. Hvor aabenbart urigtig denne Legende er, vil fremgaa av det følgende.

Efter et andet Sagn skal Kirken hvile paa 4 Guldstolper over et Vand, hvor i fordums Dager Guldænder svømmet, mens en Drage sat



i en nærliggende Hule og ruget over de store Rigdommer, som der var skjult. Hulen kaldtes „Dragehulen", og fra den saa man oftere Lysning i de mørke Aftener. Fra Tid til anden for Dragen „med luende Ild" over til Hovedøen, hvor den skulde ha en lignende Hule. Forklaringen til dette Sagn har man søkt i de sølvholdige Kobbererts-gruber, som fandtes i Kirkens Nærhet, og som blev drevet til omkring Aar 1600.

Akers eller Agers Landsogn, hvorav Gamle Akers Menighet er utgaat som en liten Del, hadde i fordums Dager en umaadelig Utstræk-Tiing. Til det hørte blandt andet hele Kristiania med Undtagelse av Oslo. Eget Sogn var Aker like til 1587, da det blev forenet med Akershus Slotskald. Sognepresten bodde da enten paa Akershus eller i Byen. Efterhaanden vokset Menigheten saa at si Presten over Hodet, saa Arbeidet blev rent uoverkommelig for én Mand. Allikevel varte Forholdet like til 1823, men da fandt en Adskillelse Sted. Slots-menigheten blev omdannet til Garnisonsmenighet, og Aker blev eget Sogn med Oslo som Anneks. Det viste sig dog snart, at Akers Sogn fremdeles var altfor stort. I 1858 blev der derfor foretat en Deling, idet Trefoldighets Menighet i Kristiania blev oprettet og til den henlagt den største Del av den saakaldte Bymark av Akers Sogn. Men heller

ikke denne Forandring medførte den tilstrækkelige Lettelse. Som Eksempel paa Arbeidets Vidtløftighet kan anføres, at der i 1859 blev døpt 1154 barn, begravet 885 Lik og egteviet 281 Par. En ny Deling blev derfor besluttet og iverksat i 1861, da Gamle Akers Menighet blev oprettet.

Gamle Akers Kirke, tidligere Akers Kirke eller Akers gamle Kirke, som den senere kaldtes, ligger paa Gaarden Storaker, hvorunder „Bymarken" og Akershus hørte. Dens Opførelsestid lar sig ikke med Bestemthet angi. Ialmindelighet henlægges den til Slutningen av det lite Aarhundrede. Men meget tyder paa, at den er ældre. Blandt andet omtales den i den første Kristenret for Viken, hvis ældste Del, hvori „Kirken paa Ager" nævnes, skriver sig fra omkring 1080. Den maa altsaa være ældre end dette Aarstal. Men vil man end ikke med Traditionen gaa saa langt tilbake som til Olav den hellige og anta, at den var en av hans Fylkeskirker, kommer man maaske Sandheten nærmest ved at anta, at den skriver sig fra Harald Haardraades Tid, omkring 1066.

Gamle Akers Kirke er en av de faa gjenværende Basilikaer i vort Land. Den græske Bygningsform Basilika har sit Navn efter Basilevs, som betyr en Konge. Den er en avlang, firkantet Bygning, som oprindelig bruktes til Rets- og Forsamlingslokale, og som senere, i den





kristne Tid, ogsaa blev anvendt paa Kirker. Akers Kirke er bygget i den angelsachsiske Rundbuestil. Den bestaar av et Midtskib med Kor og Sideskib. Betragter man Kirken nærmere, falder det i Øinene, at den maa være opført i to Perioder, og at Korbygningen, som med sin halve vestre Del gaar ind i Langskibet, maa være ældst, da Koret ellers pleier at ligge helt bakenfor det egentlige Langskib. Sandsyn-ligheten taler saaledes for, at Koret har utgjort den oprindelige Kirke. Det er derfor ikke umulig, at denne Del kan skrive sig fra Olav den helliges Tid, men at Utvidelsen er skedd senere, nærmest under Harald Haardraade, som ovenfor paapekt.

Kirken er et enkelt og nobelt Bygverk av huggen Kalksten. Efter Traditionen skal Stenene være hentet fra en av Øerne i Kristiania-fjorden. I Forbindelse med Koret og det nordre Sideskib staar et hvælvet Sakristi med halvrund Avslutning. Da Gudstjenesten i de ældste Tider i Regelen foregik ved kunstig Lys, var de gamle Kirker daarlig utstyrt med Vinduer, som oftest blot nogen smaa Glugger. Det samme var Tilfælde med Akers Kirke. Nu har den moderne Vinduer, som er indsat ved de forskjellige Restaureringer.

Spørsmaalet hvorvidt Kirken i sin oprindelige Skikkelse har hat noget Taarn har været sterkt drøftet, lalmindelighet antas den at ha været taarnløs. Den har nemlig ikke været utstyrt med Hvælving, men blot med et fladt Planketak. Klokkene hang paa Loftet, hvortil en Trappe førte op. Den er endnu bevart.

Gamle Akers Kirke tilhørte i den ældste Tid Oslo Bisp, som overdrog den, antagelig i 1186, til Oslo Nonnekloster. Senere — i Slutningen av det 16de Aarhundrede — blev den som nævnt tillagt Akershus Prest. Da Kongen omkring 1720 lot alle Landets Kirker sælge, gik ogsaa denne Kirke en Tid i privat Eie.

I gamle Dager har Kirken gjentagne Ganger været hjemsøkt av Ildebrand. Den første Brand, man kjender til, var i 1592. Indtil Kirken var gjenopbygget, benyttet man en anden av Sognets Kirker, Smestad Kirke. Nu forløp vel 100 Aar, men saa i 1703 slog Lynet ned i Akers Kirke som nedbrændte, saa bare Murer og Pillarer stod igjen. Aker fik nu laane Christkirken paa Hammergaard (Hammersborg) saa længe indtil dens egen Kirke hadde reist sig av sin Aske. Allerede i 1704 stod den færdig. Den var da blit forsynt med et høit og meget slankt Spir. I det vaiet en Fløi med Frederik IV's Medalje og følgende Indskrift:

Mod, Troskab, Tapperhed og hvad som giver Ære, Den hele Verden kan blandt norske Klipper lære.



Aaret 1723 staar som et Merkeaar i Kirkens Historie. Den gik da den 2den August over i privat Eie, idet 4 Gaardbrukere kjøpte den for 800 Riksdaler. Av dens senere private Eiere kan nævnes Peder Anker og Grev Herman Wedel-Jarlsberg.

1/26 Aar varte Akers Kirkes Privatperiode. Men den 17de August 1849 blev den kommunal ved at Akers Kommune kjøpte den for 4000 Spd.

Nu spøkte det stygt for det ærværdige Gudshus. Menigheten var

Interiør.

nemlig vokset saa sterkt, at det gjaldt at skaffe større Kirkerum, hvorfor man foreslog enten at nedrive eller helt ombygge den gamle Kirke. Derimot hævet der sig sterke Røster, særlig i Kristiania. Resultatet var, at Kristiania optraadte som Kjøper. Aker forlangte 7000 Spd. Men da Kristiania endelig bød 6000 Spd., forhøiet Aker Prisen til 8000 Spd. Atter var nu Kirken sin Undergang nær, da Byen ikke vilde „gaa" saa høit. Interessen var imidlertid vakt, og ved Hjælp av Subskription blandt Akers Bønder, ved „Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring" og ved personlig Garanti fra endel private lykkedes det at skaffe Beløpet tilveie, og den 17de December 1852 gik Kirken over fra Aker til Kristiania. I Salgskon-ditionerne blev det vedtat, at den gamle Kirkegaard skulde holdes vedlike i 50 Aar. Hermed var de siste Vanskeligheter ved Ordningen



fjernet. Men det fornøjeligste ved denne merkelige Kirkehandel var, at Akers Kommune, som i 1849 vilde nedrive det ældgamle Mindes-merke, nu uttrykkelig hadde stillet som Betingelse, at det skulde bevares i sin oprindelige Skikkelse!

1859 paabegyndtes den store Restaurering, som kostet ca. 22000 Spd. Murene blev reparert, det slanke Trætaarn nedtat og et nyt av huggen Kalksten opført. Samtidig blev de gamle Likkjeldere fjernet og Varmeapparater indlagt, likesom nye Vinduer blev indsat. Alteret blev ombygget, den gamle Altertavle, et Oljemaleri, som forestillet Nadverens Indstiftelse, blev ophængt over Sakristidøren og et stort Kors opsat i dets Sted. Ogsaa nyt Orgel blev anskaffet. Omtrent 3 Aar medgik til Restaureringen, saa Kirken først kunde overleveres den Iste Mai 1861. Senere er der i Vinduene indsat smukke Glasmalerier med bibelske Motiver og paa Alteret en stor Kristusfigur av Gips istedenfor Korset. Den gamle Kirkes Indre har derved faat et til sin Alder og ærværdige Ydre svarende stemningsfuldt og høitidelig Præg.

Av Kirkens to Klokker er den ene støpt av Metallet i de to Klokker som brændte 1703. Den bærer følgende Indskrift:

Da Frederik den Fjerde her Kongesceptret rørte, Og Frederik von Gabel Statholderskabet førte, Da Akershus Stift Hans Munch forestod, Mig Menigheden til Kirken støbe lod.

Støbt av Frederik Kiiler 1708.

Den anden Klokke blev bekostet av Menigheten og bærer saadan Indskrift: „Efterdi mig Almuen selv haver bekostet, nyde Alle og Enhver saavel Fattige som Rige udi Menigheden fri Ringning for sig uden Betaling."

Prækestolen er fra 1715. Den er prydet med et smukt utskaaret Løvverk. En nu borttat Trætavle har blandt andre ogsaa denne Indskrift: „Jerusalems Indbyggere oprettede Zions forfaldne Mure."

Kirkeran har det gamle Gudshus gjentagne Ganger været utsat for, hvorved dets værdifulde Sølvsaker er blit bortført. Et massivt Døpefat av Sølv, som i Slutningen av det 17de Aarhundrede blev forært Kirken av Vicestatholder Just Høeg og Fru Karen Krabbe, blev omtrent 100 Aar efter stjaalet. I 1824 blev baade Døpefat, Kalk, Disk og Brødæske, alt av Sølv, stjaalet. Kalken, som var forært av Kaptein Hans Heinrich Waitzmann, var sterkt forgyldt og med 3 Medaljoner i drevet Arbeide, forestillende Tro, Haap og Kjærlighet. 20 Aar efter blev Sakerne fundet av en Bonde i Ryenberget, men



desværre i fuldstændig ødelagt Tilstand. De nuværende Kirkekar blev anskaffet av Byggefondet under Restaureringen i 1859—61. De er utført i Sølv av Juveler Thune. Døpefatet, ogsaa av Sølv, er en Gave fra Klokker B. Svendsen.

Kirken har 4 gamle Messingkroner. Den ældste bærer Aarstallet 1683 og Givernes Navner: Hans Nielsen og Maren Nielsdatter. Den anden: 1685 og Søren Pedersen samt Lisbeth Nielsdatter. Den tredje bærer følgende Indskrift: „1700 den Iste Januar er denne Krone givet til Akers Kirke av Bentson og M. Kinch. Herren bevare sin Kirke". Paa den fjerde staar blot A. B. og M. O. 1708.

Som alle Landsens Sognekirker hadde Akers Kirke ogsaa sin Prestegaard. Den var beliggende like utenfor Kirken. Den store, gamle toetages Trægaard staar fremdeles øverst i Kirkebakken, men har nu Nummer til Bergstien.

Gamle Akers Kirke indrammes smukt av den gamle Kirkegaard med det fredfulde Præg. Stille og tilbaketrukket ligger den. Larmen fra den buldrende Hovedstad naar ikke ditop, saa den er som skapt for at være de Dødes Sovekammer. Adskillige av Landets bedste Sønner og Døtrer er her stedet til Hvile. Blandt dem kan særlig nævnes Enevold Falsen, Hans Nielsen Hauge, Jørgen Herman Vogt, Christopher Hansteen og Biskop Jacob Sverdrup.



Urokket end den gamle Kirke stander med tykke Mure og med spaanlagt Tag; høit hænger i dens Chor et Seiersbanner, den fældte Bamses Skind den Dag idag, og vidt igjennem mange Nabodale om Hedalsklokkens Klang gaar Ry og Tale.

Saalunde besynger Digteren Schwach den høist romantiske lille Kirke i Hedalen i Valdres. Som et Eventyr lyter ogsaa Sagnet om dens Gjenfødelse. Det er indført i Kirkens Kaldsbok og skriver sig vistnok fra en gammel Legende. Efter Sagnet skal et Par Jægere fra Nabobygden være kommet ind i en tæt Skog i Hedalen, hvor de opdaget en Fugl. Den ene av Jægerne avskjøt sin Pil efter den, men rammet isteden en Gjenstand, som ga en underlig, metallignende Klang. Da Jægerne gik i Retning av Lyten, opdaget de en Kirke, mot hvis Klokke Pilen var støtt. Overtroiske som de var, skyndte de



sig at kaste sit Fyrstaal over Hodet, for at den overnaturlige Gjenstand, de antok den for, ikke skulde forsvinde. Der hvor Ildjernet faldt, blev senere bygget en Gaard, som endnu kaldes Ildjarnstad.

Ved nærmere Undersøkelse fandt Jægerne Kirkedøren aapen og Nøklen staaende i den. Like utenfor Døren stod Kirkens største Klokke, som skal ha udmerket sig ved sin sjeldne Klang. Da Jægerne kom ind i Kirken, fandt de ved Alteret en levende Bjørn, som de nedla. Dens Skind blev opbevart i Kirken til Minde om den sælsomme Tildragelse. Saa lyter en Utgave av det gamle Sagn. Der findes ogsaa i en Glaskasse paa Kirkens Vægg Restene av en Bjørne-fæld, men at den skulde staa i Forbindelse med den sagnhistoriske Bjørn er utænkelig. Formentlig er Fælden slet og ret „en from Gave" til Kirken i Likhet med saa mange andre i fordums Dager. Nu er der som nævnt kun en liten Rest igjen, da Turister i lange Tider pleiet at medta et Stykke av det merkelige Skind som Erindring.

Det eventyrlige Sagn henlægges til Tiden efter den sorte Død, da efter Traditionen Hedalen var fuldstændig utdød og Kirken ganske skjult av Trær, mens den nu har aapne og frie Omgivelser.

Høit og ganske vakkert staar Hedals Stavkirke i den avstængte Fjeldbygd. Om Sommeren besøkes Dalen av mange interesserte Turister, paa hvem den sagnhistoriske Kirke øver sterk Dragning.

Naar det ærværdige Gudshus er opført er man ikke istand til med Bestemthet at angi, da man derom mangler samtidige Oplysninger. Kirken nævnes første Gang i 1327, men efter Stilen maa dens Opførelsestid falde over 100 Aar tidligere. Den har samme Konstruktion som alle de øvrige Stavkirker, hvis Forbillede den romerske Bassilica synes at ha været. Fra først av var den en liten, enskibet og mørk Kirke. Den lukkede Sval, som helt har indrammet Kirken, er en senere middelalderlig Tilføielse som Tilfældet er med alle vore ældste Stavkirker. Denne Omstændighet kan ogsaa tjene som Bevis paa, at Hedals Kirkes Saga gaar langt tilbake i Tiden.

Om Kirkens Skjæbne ned gjennem Tiderne foreligger ikke mange Oplysninger. Da den oprindelige Kirke var blit

saa altfor liten blev den i 1699 underkastet en gjennemgripende Restaurering, som helt ændret dens Karakter og Utseende. Kirkeregnskaperne for det Aar viser, at der da blev „til selve Kirken bygget 3 nye Vinger, saa derav nu er en Korskirke". Fra en enskibet Langkirke blev den altsaa forvandlet til en Korskirke. Det gamle Kor med dertil hørende Svalgang blev fjernet, Vingerne opført som en simpel Laftbygning og det høie, slanke Taarn i 1738 reist over Korset. Av den oprindelige Stavkirke blev blot Skibet med Sval tilbake.



I et Par hundrede Aar kan Hedals Kirke nu med Undtagelse av en Reparation i 1870-Aarene ikke ses at ha undergaat nogen større Forandringer, men i 1902 blev den atter restaurert efter Tegning av Arkitekt Carl Berner. Kirken blev da utvidet med Tilbygning av et Kor mot øst og et Sakristi paa Nordsiden. Samtidig blev den reparert og oppudset, saa den nu maa sies at være en smuk utstyrt Kirke.

Kirkens Pragtstykke er dens med rikt og kunstnerisk Snitverk smykkede Hovedportal. Det er nu en Sjeldenhet at finde en saa vel vedlikeholdt Dør fra de ældre Tider. Dens Ornamentik antas at skrive sig fra Island. Motivene er kunstige Slyngninger, alleslags fantastiske

Interiør.

Skapninger, Slanger, vingete Drager og andre Fabeldyr. Døren, som er forsynt med et meget vakkert Jernbeslag, har bevart sin Oprinde-lighet med Undtagelse av et Indhugg, som efter Beretningen skal skrive sig fra en begeistret Turist, der har medtat et Stykke som en dyrebar Erindring.

I Koret staar Kirkens gamle Alterskap i Sengotik, inddelt i Felter med utskaarne Blomster og Bladdekorationer. I Midten hænger et smukt og værdifuldt Eketræs Krusifiks, som forestiller Kristus paa Korset. Tidligere hang paa dets Plads et andet Krusifiks, Madonna med Barnet, der nu er flyttet ned i Kirken. Prækestolen med sine rose-malte Felter er vistnok et gammelt gotisk Arbeide, men i kunstnerisk Henseende av liten Interesse.



Lang-s Skibets tre Vægger løp tidligere som vanlig i Stavkirkene den faste Bænk, støttet av Pilastre og Rundbuer og blot avbrutt av Døraapningen.

Hedals Kirke eier flere sjeldne og værdifulde Antikviteter. Først og fremst det interessante og smukke Relikvieskrin av forgyldt Messing. Det er dannet som en Kirke, paa hvis utskaarne Takarm der kneiser et Kors, og fra hvis Gavlspidser kunstige Drager eller Hestehoder raker frem. Paa Langsidernes Vægger er der vel utførte Fremstillinger av Lidelseshistorien og av Erkebiskop Thomas Beckets Martyrdød foran Høialteret og i hver Gavl to store Menneskefigurer, hvorover en Ædelsten, som nu er borte, har været indfattet. Ved de store Høitider i den katolske Tid blev Relikvieskrinene, som ellers hadde sin Plads paa Alteret, baaret i høitidelig Procession rundt i Kirken. Det samme pleiet at ske i Tilfælde av truende Farer som Ildebrand, smitsom Sygdom o. 1. Til Skrinet hører en Relikviebaare, et U n i c u m, som fremdeles er i Kirkens Eie. Den er av Træ. Formen viser, at den ikke blev baaret i Hænderne, men paa Skuldrene. Saavel av Skrinet sem av Baaren er der tat Kopier til Oldsamlingen i Kristiania.

En anden Raritet, Kirken rummer, er et Osculatorium, en Kysse-plate. Det er en utskaaret Træplate med indridsede Runer langs Kanten og med et Hul i til at gjemme Relikvier i. Ved Altergangen under Fremsigelsen av Fredshymnen pax vobiscum blev Piaten av Presten rakt Menigheten for at kysses. Forøvrig nøiet man sig ikke med at kysse Piaten alene. Et Hyrdebrev fra Midten av det 14. Aarhundrede indskjærper saaledes Menighetens Lemmer at kysse hverandre under Messen, naar Fredsbudskapet lød. Mænd skulde kysse Mænd og Kvinder Kvinder.

Endvidere har Kirken en middelalderlig Klæberstensdøpefont med et Messing- og et Tinfat og et rikt ornamentert Laakk eller Hætte av umalt Furutræ samt i Koret over Kordøren en liten Horaklokke, hvormed der i den katolske Tid blev ringet under Gudstjenesten. Den skal ogsaa være blit benyttet, naar nogen hadde forvildet sig i Skogen.

Ved Kirkens Nordøstside staar en Klokkestøpul, som skriver sig-fra Slutningen av det 17. Aarhundrede og er av

meget svært Tømmer.

Av Kirkens fire Klokker, hvorav to hænger i Støpulen og to i Taarnet, bærer den største en latinsk Indskrift, som i Oversættelse lyter: „Nicolaus Engeismand gjorde mig". Efter Bokstavenes Form antar man, at den er fra Slutningen av det fjortende Aarhundrede.



I et gammelt Vandresagn berettes en Krønike om en av de store Klokker, som dengang hang i Hedals Kirke. Det heter deri, at Klokken skulde føres til Hovedkirken. Som man paa Veien dit rodde •over et Vand, faldt den i og gik tilbunds. Og, tilføier Beretningen, „ei kunde andet ventes, naar man vilde skille den fra dens Søskende". Dertil knytter sig ogsaa den Overtro, at Klokken alene kan bringes •op igjen av 7 kjødelige Brødre, som under hele Arbeidet ikke veksler et Ord. Efter Sagnet hadde det engang lykkes 7 Brødre at faa den op til Baatrippen, da en av dem i sin Glæde utbrøt: „Gudskelov, nu har vi den"1! I samme Nu dumpet Klokken atter ned og gik tilbunds, hvor den fremdeles skal ligge, og hvor man, om man kan tro Sagnet, endnu ved Klarvande skal kunne skimte den.

1 Kirken hænger endel malte Tavler, som i Tidens Løp har været skjænket den. En er fra 1632 og forestiller den rike Mands Gjestebud, en anden fra 1730 med Nadveren som Motiv. Som Minder fra Kirkens første Indvielse av Biskoppen i den katolske Tid har den ældste Del (Stavkirken) paa Væggene runde Tjæreringer med et Kors i. Til de gamle Antikviteter hører ogsaa et Røkelseskar og en stor og vakkert malt Kirkemodel av Træ, formentlig ogsaa et Relikvieskrin. Sluttelig har Kirken en gammel og smuk Disk og Kalk av Sølv samt et Par store og vel vedlikeholdte Alterstaker, det ene Par med støpte Figurer, det andet med dreiede Søiler.

Endnu et Sagn knytter sig til den gamle Hedalskirke. Efter det skal der i den være fundet en Bok, hvori følgende apokryfiske Tildragelse var optegnet: Under den sorte Død kom en kongelig Betjent fra Bergen til Vidalen. Han medbragte 7 Kvarter med Penger. Da han fandt hele Hedalen utdød, og da baade han og hans Hester var saa medtat av Reisen over Fjeldet, at han ikke orket at føre de mange Penger videre, grov han dem ned i en Jordhaug, Kirkemyrhaugen, hvor der senere ofte skal være blit gravet, men uten at nogen Penger er fundet. Om Bokens videre Skjæbne fortæller Sagnet, at den for længe siden blev bortført av en av Valdresfogdens Folk, som, da han kom paa Helgebroen i Etnedalen styrtet i Fossen, hvor baade han og Boken blev borte.

58Hiterdals Kirke.

Ja, den er vel deilig Sommernatten sval, Naar paa Hæggen Blomster hænge! Mangt et Sagn ifra den vakre Hiterdal Kan da frem for Tanken trænge, Naar man ser her udi Dalens Skjød saa blid Et saa sjeldent Bygverk fra en svunden Tid Som det Herrens Hus, Hvorfra Salmers Brus Lydt har her i Dalen længe.

Malerisk smuk er efter dette gamle Kvad Hiterdals berømmelige Kirkes Beliggenhet og sagnrik dens Saga. Om dens Opførelse har Myten spundet et av de Sagn, som har sin Oprindelse fra Beretningen om Jøtuner som Bygmestre for Æserne. Dette Troldsagn lyter i Korthet saaledes:

I Hiterdal var der fem vældige Kjæmper. Da Kristendommen indførtes, vilde de ogsaa faa sig en Kirke. Den ene av disse, Rau Rygjg,



var Hovedmand for Bygverket. Som han gik og grundet paa dette, mødte han en fremmed Mand, der tilbøt sig at opføre Kirken. Betingelsen herfor var, at Rau enten skulde skaffe ham Sol og Maane eller la sit Hjerteblod rinde eller opgi den fremmedes Navn. Rau antok Tilbudet og forlangte at Kirken skulde ha 5 Indganger, for at de 5 Storkarer kunde ha hver sin Dør. Bygmesteren tok nu fat, og saa raskt skred Opførelsen frem, at Kirken allerede 3die Dag vilde være færdig. Aftenen forut gik Rau fortvilet for sit Liv, da han hørte en Kvinde inde i Fjeldet synge:

Hys! hys! vesle Baane! Imorgo kjem Finn med Maane, Sol og Kristenhjerte ei skaane Til Moro og Leker fe Baane.

Nu hadde Rau faat Navnet. Bygmesteren var et Bergtrold, som het Finn. Da saa denne næste Morgen indfandt sig for at overlevere Kirken og fulgte Rau rundt i den, slog Rau paa Hovedpillen og sa: „Denne staar skakt, Finn!"

„Skakkare kan en bli", svarte Troldet, røk ut av Kirken og op paa Fjeldet Himing, som laa 1 a 2 Mil borte. Derfra kastet Finn 5 store Sten efter Kirken uten at ramme. Den ene staar utenfor Døren som Gapestok.

Videre melder Sagnet, at da idetsamme Kirkeklokkene begyndte at ringe, sprak Troldet og blev lagt paa Likstraa i Fjeldet, hvor endnu Ansigtstrækkene vises. Som en Bekræftelse paa denne Myte har Tidemand paa sit berømte Billede „Katekisationen", der er henlagt til Hiterdals Kirke, latt den ene Søile i Midtskibet være skjæv.

Ogsaa i Helgenotrasagnet spiller Kirkens Klokke en Rolle. Helga eller „Hiterdals Rose", eneste Datter paa Gaarden Tveiten, blev en Sommerkveld lokket ind i Fjeldet av Haugefolket. I sin Nød begav hendes Far sig til Presten, som laante ham en av Kirkens Klokker, hvormed han første Torsdagskveld skulde ringe den unge Pike ut av Fjeldet. Med stor Møie blev Klokken ført op til det Sted, hvor hun var forsvundet. Da Klokken begyndte at kime, lØt der Hylen og Jamren inde i Bjerget, som tilslut aapnet sig, og ut kom Helga Tveiten, blek og medtat, men med en straalende Brudekrans paa Hodet. 1 vild Fart ilte hun ned over Lien til Hjemmet, hvor Moren stod i Svalen for at motta hende. Just som Helga vilde gripe i Dørklinken, brast Klokketauget, Klokken styrtet ned i Uren, og med et ynkelig Klage-skrik forsvandt Helga atter ind i Fjeldet, hvorfra hun aldrig senere



slåp ut. Endnu den Dag idag kaldes Bergtoppen Helgenotra. Paa Avstand tegner den sig som et vældig, forstenet Trold.

Kirkens middelalderlige Navn var Rygini Maria Kirkje a Hitradal. Navnet er hentet fra Gaarden Ryen, paa hvis Grund Kirken staar. Kirken er indviet til Scta Maria den 25de Oktober, men A'arstallet kjendes ikke. Dens Opførelse antas at falde omkring 1250. Første Gang den omtales, er i et Brev fra 1315, hvori Presten Sira Eilif paa

Interiør.

Rygin gir sit Samtykke til Makeskifte mellem en Del av Gaarden Sæm og en Del av Gaarden Hollin.

Hiterdals Kirke er den største av vore endnu eksisterende Stavkirker. Den er en treskibet Kirke med 12 Søiler. Den har en Svalgang, halvrundt Korutspring, Takrytter og 3 Taarner. Hovedtaarnet over Skibet er firkantet og med slankt Spir. Dette antas at være en nyere Tilsætning for at støtte de store Klokker, mens de tidligere anbragte mindre Klokker hang i en Takrytter. De øvrige to Taarner er cylinderformede. Det ene staar over Kormundingen, det andet over Korets Midtparti. Efter ældre Beretninger skal Kirken ha hat flere Taarner. Kraft sier, at der endog har været hele 9 Taarner. Og han tilføier, at der rundt Kirken har løpet en tækket Gang, som blev kaldt „Munkegangen".



Om Kirkens Utseende haves flere gamle Beskrivelser. Biskop Jens Nilssøn, som i 1595 omtaler den, skriver, at den er meget underlig bygget med 3 smaa Taarner, „og er hun smukt flid indeni udi Stolene, der er og en smuk Prædikestol og andet saadant".

Og 'ved en Besigtigelse i 1668 omtales den som „en underlig Trækirke med 3 Taarne og mange Skruv (Gavler) med Omgange . . . . Og som samme Kirke er med mange Skruv og Taarne, er uforbi-gjengelig fornøden, at hun aarlig av sin Indkomst vorder repareret og vedligeholdt anseende des merkelige Bygning".

Oprindelig var Kirken uten Loft, saa Hvælvingen gik like op i Takstolen, heller ikke hadde den Vinduer. Den Skillevæg, som fra først av fandtes mellem Kor og Skib, blev fjernet, og et Pulpitur blev indlagt i Kirken. Rike, kunstneriske Utskjæringer pryder Kirken og særlig dens Svalgang. Den nordlige Del av denne er lukket, den syd- og vestlige Del, som er av noget nyere Datum, er aapne. Portalene har smukke Slangeornamenter, og om Dørenes smale Søiler slynger sig uttungede Blader. Over Søilene sees kjæmpende Menneske* og Dyreskikkelser.

Hist og her findes Rosetter med Slange-hoder, som biter i Knop eller Frugt. Samtlige Ornamenter gir et godt Uttryk for Træskjærerkunstens høie Standpunkt i hine Dager.

Rikt og smukt var ogsaa Kirkens indre Utstyr. Det skyldte den særlig sin ældgamle Altertavle, som antas at skrive sig fra Kirkens Opførelsestid, og som i 1667 blev uttat og nu befinder sig i Gols Stavkirke paa Bygdø Folkemuseum. Den er av Træ, indrammet av Utskjæringer. Det malte Billede er delt i 5 Felter med Kristus i en mandelformet Ramme i Midten og 3 Apostler i hver av de øvrige Felter. De fire Evangelisters Dyrsymboler omgir Midtfeltet. Man antar med Sikkerhet, at Altertavlen er norsk Arbeide. Endvidere rummet Kirken to prægtige Brugdestoler (høiryggede Stoler), hvorav den ene endnu befinder sig i Koret. Paa den fremstilles Gunnar og Sigurd Fafnesbane ridende med Ringen til Brynhild. Den anden, som viser Gunnar i Ormegaarden, er likesom Altertavlen havnet i Bygdømuseet.

I Koret var der tidligere malte Inskriptioner fra det 13de eller 14de Aarhundrede. De opdagedes i 1805 av Arendt, som læste dem saaledes: Agnes — Sunniva — Margaretha — Majestas dei — Michael — Johannes — Rex — Olavus — Halvardus. Og i 1824 blev ved en Reparation fundet i Trælaasen paa en av Dørene en Konfessions-og Absolutionsformular. Likeledes er der et gammelt Malmrøkelsekar og en utskaaret „Bispestol".

I den første Halvdel av det 19de Aarhundrede saa det meget mørkt ut for det ærværdige Gudshus. Det var da saa forfaldent og



skrøpelig, at det syntes sin Undergang nær.. I 1834 raadet derfor Landskapsmaler Flintoe til at flytte de tvende Klokker fra Taarnet, da de truet med at ødelægge hele Bygverket. Der blev da ogsaa i Nærheten av Prestegaarden opført en Støpul eller Klokkehus, hvor Klokkene blev anbragt, og hvor de fremdeles hænger. Flere og flere Røster hævet sig nu til Vern om det gamle Mindesmerke. Blandt andre talte ogsaa Asbjørnsen i 1847 kraftig Kirkens Sag, idet han oplyste, at den var faldefærdig. I 1849 blev det saa besluttet, at den skulde restaureres.

Fra 1849 til 1851 foregik Restaureringen. Den blev foretat av den-danske Arkitekt J. Nebelong, men desværre ikke i en Aand, som helt svarte til dens Stil. Især ødelagde de store Vinduer, som blev indsat, saavel dens ydre som indre Præg. Det ved Reformationen indlagte låve Loft blev fjernet, men Takstolen blev dog ikke synlig. Den skakke og to andre vakre Søiler blev borttat. Den ene av disse blev forvandlet til Døbefont, den anden til Kubbestol. Men i hvert Fald blev ved Restaureringen Kirken bevart og git en praktisk Indredning.

Indtil 1905 var Hiterdals Kirke i privat Eie, men det Aar gik den ved Ekspropriation over til Menigheten for 8000 Kroner. Den sidste Eier var Ole Halvorsen Sem.

Kirkens Indre rummer endnu en hel Del gammelt og interessant Inventar, om end den ældgamle Altertavle og flere andre værdifulde Saker, hvoriblandt en smuk Jernlysekrone, som ovennævnt er fjernet. Den nuværende Altertavle skriver sig fra 1667 og forestiller Opstandelsen. I 1909 blev den restaurert av Træskjærer Fyrileir og Genremaler Lars Osa. Av hellige Kar har Kirken en gammel Sølvkalk med Pastel og en tilsvarende Sølvdisk, et antikt Messingfat, to store og to mindre Alterstaker av Messing.

Til Kirken hører ny Prestebolig. Den blev opført i 1905 og er en ganske stor og bekvem 1-Etages Bygning med Mezaninetage, Veranda og Ark. Paa Gaarden, hvortil hører stor Skog, føtes 10 Kjør og 2 Hester.

Med. sin statelige Form og sine rike Utskjæringer staar Hiterdal Kirke som en av vore eiendommeligste og berømmeligste Stavkirker.

63<Hof Kirke, østre Toten.

Oplandene spilte i Middelalderen en ganske betydelig Rolle, ikke mindst som et Centralpunkt for Samfærdselen. Hørte Toten end ikke til de mest befærdede Bygder, knytter der sig dog til den adskillige historiske Begivenheter og interessante Smaatræk.

Helt tilbake til Smaakongenes Tid gaar Totens Traditioner, som -vet at berette om en Kong Alf, hvem Gaarden

Alfstad skal skylde sit Navn. Og efter de samme Traditioner skal Harald Haarfagre ha færdes paa Toten, hvor han hadde fattet Elskhug til Ragna den fagre, som eiet Størstedelen av hele Bygden. Om Olav den hellige vet man, at han kristnet Toten, og i 1177 utførte Kong Sverre her en mindeværdig Daad, idet han lot sine Skiber paa Ruller av nedhugne Trær



trække fra Randsfjord over Toten til Mjøsen. En av de mest bekjendte Begivenheter indtraf i 1508 under Herluf Hyttefads Oprør, da „den unge Kong Christian" holdt sit Indtog paa Toten og slog Bønderne, som blev fanget og indespærret i den hvælvete og murte Kjelder paa Totens Prestegaard.

Om egentlige historiske Tildragelser melder Totens nyere Saga ikke. Men den gamle Prestegaard bevarer endnu Mindet om et celebert Besøk av Christian Fredrik, som paa sin Reise gjennem Landet tok ind hos Provst Hopstock den 31te januar 1814 og forblev der til følgende Dag. Han kom eskortert av Dragoner til Prestegaarden, hvor en Æresvakt var opstillet.

Til Hof Kirke og nærmeste Omgivelser knytter sig flere gamle Sagn og Traditioner. Et Sagn gaar helt tilbake til Kirkens Opførelse og er en av de mange Beretninger om Troldenes Kamp mot Kristendommen. I den heter det: Da Kirken byggedes, sat der i Tjuvaas-kampen et Trold, som kastet 3 Stener efter Kirken for at ødelægge den, men ingen av dem naadde frem. Den ene faldt ned og blev liggende paa Slagsvold, den anden faldt ned paa Nettum, og Bønderne paa denne Gaard pleiet indtil for ikke lang Tid siden at hvit-kalke Stenen. En senere Eier sprængte den og benyttet den til Mur i Fjøsbygningen. Men det skulde han ikke ha gjort, for Lykken forlot hans Fjøs, som blev hjemsøkt av sott og andre uheld. Den tredje Sten ligger paa Majer og holdes fremdeles iagt. Like til den siste Tid har den Skik holdt sig at kalkslaa ogsaa denne Sten hvert Aar.

I „Norske Bygdesagn" fortæller professor Daae: Omtrent 1000 Skridt fra Østre Totens Hovedkirke skal der ha staat et lite Kapel av Træ kaldet Hofs kapel. Presten Karl Thordssøn Schonch (1568 —1593) lot det nedbryte og brukte det til Brænde. Første Gang han varmet sig derved, overfaldt der ham en underlig Kulde, og han skal aldrig ha følt sig varm mere i hele sit Liv. Han bygget sig derfor et lite Hus paa Prestegaardens Tomt, hvor han Aaret rundt fyrte og holdt en vældig Hete. Huset kaldtes Karlsberg.

Et andet Sagn omtales av M. Kubberud. Efter det hadde en Gaard-mandssøn, Ole Majer, en Nat været ute paa Turing sammen med Kamerater og var blit yr og vild. Han sprang over Muren ind paa Kirkegaarden og skrek: „Er her nogen, som vil tale med mig, saa kom!" I samme Nu forsvandt han fuldstændig. De forfærdede Kamerater løp til Prestegaarden og hentet Presten, som i fuld Ornat og med Bibelen i Haand straks begav sig til Kirken. Derinde læste han Guds Ord og ropte 3 Ganger den forsvundnes Navn. Da først kom denne frem og var saa medtat, at Sveten rendte i Strømme ned av





hans Ansigt. Hvorledes han var kommet ind i Kirken gjennem de lukkede Dører, kunde han ikke forklare. Det heter sig, at han var blit ført av et usynlig Væsen.

I Østre Totens frugtbare Bygd, hvor Gaardene ligger tætt i tætt, staar Hofs gamle Kirke med Utsigt over Skreia og Leinsbygden. Den nævnes første Gang i en Indberetning fra 1327. Den var Tre-dingskirke i Hadafylke og har formodentlig været viet til den hellige Andreas. Dens Opførelsestid antas at falde før Aar 1200.

Hof Kirke er en avlang, firkantet Bygning av huggen Sten. Oprindelig var den uten Taarn. Det er først i nyere Tid at et saadant er tilføiet. Koret har halvrundt Utspring. Vinduene var oprindelig rundbuet, høie og smale, men blot ett har ved Restaureringene beholdt sin gamle Form. I Skibets sydøstre Hjørne er der utvendig en Meter fra Jorden anbragt en Kalkstensfigur i Muren. Det er en mandlig Skikkelse. Benene stikker ut paa Sydsiden og Hodet paa Østsiden. Traditionen vil vite, at dette er til Minde om en Arbeider, som under Kirkens Opførelse faldt ned og slog sig ihjel.

Den gamle Kirke har i Tidens Løp undergaat flere store Forandringer. Den sees saaledes at være brændt under Andreas Ottersøn, som sandsynligvis var Sogneprest her ved den Tid da Oprøret paa Hedemarken og Toten fandt Sted i 1508. Inskriptionene paa hans Portræt henfører ham til Aarene 1441—1457, men dette er feilagtig. Desuten er den underkastet adskillige Restaureringer, hvorav de i 1700—1703 og 1894—1895 er de væsentligste.

Om de store Restaureringsarbeider i 1700—1703 har man detaljerte Oplysninger i Kirkeregnskapene. Ved de da foretagne Ændringer fik Kirken sin nuværende Skikkelse. Store Deler av Murverket blev nedrevet og paany opført. Nyt Taarn blev bygget. Om Taarnet heter det: „Det midt paa Kirken staaende Torn er gandske forraad-net, saa Klockerne der udi ej længere kand betroes". Det blev derfor nedtat, og ved Kirkens vestre Ende blev der opført „en Sømmelig og vel faconerit Tornefoed av bestandig grundmuur, hvor udi oc høy fornøden Waabenhuus kand haves isteden for det der staaende gamle u-døgtige Trævaabenhuus". I Taarnet blev der gjort „en nye fuldkommen Klochestoel", hvori de tre Klokker fra det gamle Taarn blev anbragt. Likeledes blev nye Vinduer indsat. Av Regnskapene kan man se, at Kirken hadde 3 Pulpiturer, som blev nedtat og erstattet med 2 nye. Endvidere kan man se, at Kirken dengang hadde 3 store grundmurede og forfaldne Piller nede i Skibet. De blev fjernet, da de baade optok for stor Plads og hindret Menigheten fra at



se Alteret og- Prækestolen. Ethvert Spor av disse Piller er imidlertid utslettet, saa man nu ikke kan paavise, hvor de har staat.

Nogen Aar efter denne store Restaurering fik Kirken ny Prækestol. Den blev bevilget i 1708, da Provsten, Christopher Hanssøn, bevidner, at den „er ældgammel og til reparation gandske udyctig". I 1711 blev det derfor overdradd Billedhugger Isaac Israelssøn „at forfærdige en gandske nye prædikestoel, paa samme fason og Model som dend der staar udi Ringsager Kirche, over alt belagt med sou-bert og zirligt løvværk og uthugne bouger og Carnisser". Og i 1715 sees denne Prækestol at være blit med „Poller forgyldning" staffert av „Skilderren" Hans Brun. Denne Prækestol er formentlig blit staaende indtil Begyndelsen av forrige Aarhundrede og da blit avløst av den nuværende Prækestol, som synes at være et enkelt Empirearbeide fra dette Tidspunkt.

Den siste store Forandring Kirken har undergaat skedde i 1894 —95, da dens Indre blev restaurert av Arkitekt, nu Professor Johan Meyer. Naar undtas Altertavle og Prækestol, som alene blev oppudset, blev Kirkens hele Inventar fornyet. Nye Pulpiturer blev opsat, de gamle, faste Stolestader fjernet og nye frie indsat. Den lange Række Prestebilleder, som var indfældt i Pulpiturene, blev sat i Rammer, oppudset og anbragt paa Kirkevæggen. Samtidig fik Kirken en lys Farvetone, som gjør den til et venlig og indbydende Gudshus. Kirkens Altertavle skriver sig fra det 17de Aarhundrede. Den er av Træ, rikt utskaaret og broket malt. Den forestiller Nadveren.

Av gamle Saker har Hof Kirke endel bevart, men flere av dens Kostbarheter blev den berøvet ved et skjændig Tyveri i 1854, da blandt andet den gamle Sølvkalk blev stjaalet. Paa den var Navnene paa Kirkens evangeliske Prester indgravert. En ny Sølvkalk blev anskaffet, men belært av Erfaring blev senere de hellige Kar opbevart i Klokkergaarden. Ulykken vilde imidlertid, at denne skulde brænde den 10de Januar 1912, ved hvilken Anledning saavel Kalk som Brødæske gik tapt. Den siste var et smukt Sølvsmedarbeide fra 1690-Aarene.

Paa Alteret staar to gamle Messingstaker med Indskrift: „Til evig Amindelse hafir Lauritz Hanson gifuit dise Stagen til Hofues Kirke paa Toten". I Koret hænger en Lyskrone av Messing til 8 Lys. Om Kuglen staar: „Mag. Hans Berthelsen Holst og Catharina Hedevig Compoteller". Den er formentlig skjænket av Magister Hans Holst, som var Sogneprest til Toten fra 1694 til 1725,

Gammel og interessant er, som man ser, Hof Kirke, men det som har forlent den med særlig Glans er det i vore Kirkers Historie ene-



staaende Portrætgalleri av Kirkens Prester like fra 1401 og til vore Dager. Om dette skriver Sorenskriver Sommerfelt i en Indberetning av 1743: „Curiositeter ere kund faae paa Toten; det holdes ellers værdt at viide og

see, at Præsternes Portraiter findes i Kjærken med Enhvers Symbolum".

Galleriet tæller nu 28 malte Portrætter med Valgsprog og smaa Levnetsbeskrivelser; de første 20 gjør et kuriøst Indtryk ved sin Form, idet hver Prest selv meddeler de vigtigste Punkter i sit Liv og endog

fortæller om sin Død og Begravelse.

De 16 første Billeder var malt direkte paa Pulpiturenes Træfelter. Ved Restaureringen i 1703 blev de nedtat og opslaat paa de nyopførte Pulpiturer, hvor der endnu var Plads til 4 nye Billeder. Alle senere Portrætter fra Nr. 17 blev malt paa Lærred. Og i 1894—95 blev samtlige Pulpiturbilleder indrammet og op-pudset og ophængt paa Væggen i selve Skibet, hvor de saaledes nu har sin Plads.

At gjennemgaa det hele Galleri vilde føre for vidt, hvorfor her blot nogen av Portrætterne eksempelvis skal omtales.

Det første Billede viser os Guttorm Aslaksøn, som selv beretter følgende:

„Aar 1401 blef Jeg Sir: Guttorm | Aslakszøn, en Canich i Hammer I Sogne Præst paa Toten, der ieg | her Hafde wæret 23 Aar, Døde ieg | paa Hof oc begrafuen i Hofs Kircke". Som Valgsprog har han: „Prædikenen om Gud er Guds sande Ord", skrevet paa Latin.

Det tredie Billede forestiller Magister Anders Ottersøn, hvis vita lyder saaledes:

„Anno 1441 blef Jeg Mag: Anders | Ottersøn Sogne Præst paa Toten. I min | Tid skeede Opløb af Hofs Præstegaard mod | Kongen, Kiercken brand: waar Præst her 16 aar, fløtt | til Haland. blef siden Canich i Opslo oc der Døde."





Om Forstaaelsen av hans Valgsprog- „Suspendimus Organa nostra" hersker der Tvil. Kanske det nærmest kan oversættes med: „Vi opløftede vore Røster".

Som Nr. 5 følger den bekjendte Biskop Karl av Hamar, Søn av Sigurd paa Grefsheim. Han meddeler:

„Anno 1483 Fik ieg Ridder Carl Hr: Segger | sen af Grefsen Toten med al Kongelig og | Prestelig regimente, af Kong Hans, holt her I Capeian var Bisp i Hammer, oc Slots Herre | paa Agershuus, Døde Aar 1488 oc ført til Hammer". Hans Valgsprog var: „Konger skal være dine Fosterfædre."

Det 9de Billede viser den første lutherske Prest paa Toten, Magister Torbjørn Olsen. 1 hans Levnetsbeskrivelse heter det:

„Anno 1537 blef ieg Mag: Torbiørn | Olsøn en Riddermands Mand, første Evan | geliske Præst paa Toten, Fløtte I | min Høye Alderdom og Siugdom op til | Hoven der Døde 1571 og her grafset." Som hans Valgsprog staar: „Jeg skammer mig ikke ved Evangeliet." Nr. 16 er Knud Sevaldsøn. Om ham lyter det: „Anno 1662 Bleff ieg her Knud Sevaldsøn | en Canicke Søn af Christiania Sogne Præst paa | Toten oc Anno 1690 Proust Offuer Hadeland, | var Præst udi 32 Aar og Proust paa det femte Døde | 1694 udi min Alders 61 Aar. Oc Her Begrauen." 1 sit Valgsprog bekjender han: „Den som stoler paa Gud forvirres aldrig!"

Efter Beretningen var Knud Sevaldsøn en meget nidkjær Prest, men heftig og kolerisk, hvad der skaffet ham mange Fiender, adskillige Processer og megen Fortræd. Med Fogden kom han paa spændt Fot ved i en Præken at skildre Justisens slette Administration. Likedan gik det ham med de militære, og heller ikke med Presterne var han i Forstaaelse. Trots alt maa han ha været agtet og anset, hvad følgende Æresvers over ham viser:

Hav Priis I Totens Præst Hr. Knud Som Eders Faar saa føder, Jers Navn det skal ei slettes ud Før Toten lig-ger øde. Og naar I er kun Støv og Sand, Da skal Jers Navn dog være: En Hyrde sand, en Præste-Mand Han var til Totens Ære.

Den 18de i Rækken er Ole Hannibal Hof, som oplyser: Anno 1694 Er Jeg Hr. Ole Hannibal Hof en Canice Søn af

| Christiania fød i Nyborg i Fyen, blev Capellan til Spydeberg Anno I 1722. Pastor til Toten Anno 1725; Provst over Toten og Walders



I 1746, var her i 34 Aar | døde salig i Herren i Hofs Præstegaard den I 12 Sept: 1759 og i Hofs Kierke begraven." Valgsprog: „Dersom jeg endnu tækkes menniskene, da var ieg ikke Christi tiener."

Om Hannibal Hof heter det, at han var „i Selskaber underholdende og veltalende; men i Kirken og paa Prædikestolen vilde Tungen ei staa ham bi". Og Amtmand Sommerfeldt skriver: „Denne retskafne Mand havde store Fortjenester av sit Sogn". Foruten at han „med Nidkjærhed og Uegennyttighed" bestyrte sit Embede, tok han sig med stor Iver av Jord- og Havebruk, forbedret Hesteavlen, anla Damfiskeri og gjorde Forsøk med Biavl. Stor Fortjeneste indla han sig ogsaa ved at tale mot den overhaandtagende Overdaadighet og ved at verne om Bygdens gamle Sæder og Skikke.

Om de gamle Prestebilleders Oprindelse har der hersket adskillig Tvil, men av den nyeste Forskning synes det klart at fremgaa, at de 16 første skriver sig fra Sogneprest Knud Sevaldsøns Tid, over Midten av det 17de Aarhundrede. Det er sandsynlig, at han har deltat i Forfærdigelsen av Billederne, da han selv var et Stykke av en Kunstner, men det er nok mulig, at han kan ha hat Bistand av andre. Hvorom alting er staar Prestebillederne i Hof Kirke som det interessanteste Galleri i sit Slags i vort Land.

Hof Kirke har i den nyeste Tid været betjent av en Række fremragende Geistlige, hvorav her særlig skal nævnes Hans Riddervold, den senere Biskop og Statsraad, samt N. F. J. Aars, som døde paa Toten 1865.

Hof Prestegaard var i gamle Dager en av Landets aller største. Kraft oplyser, at den fødte 16 Hester, 70 Kreaturer og 80 Faar. Ved Reduktionen er den blit sterkt beklippet, saa den nu blot livnærer 4 Hester, 14 Storfæ og 6 Smaafæ. Presteboligen er en ærværdig Bygning i 2 Etager. Hvor gammel den er vet man ikke med Sikkerhet, men den antas at være henimot 200 Aar. Den har en smuk Beliggenhet. Tidligere var den omgit av en Park av vældige gamle Trær, men flere av dem er nu faldt for Aldersgrænsen. Den rummer mange Værelser og flere store Saler, som selvfølgelig har været Skueplassen for adskillige merkelige Tildragelser og Spøkelseshistorier. Det gjelder især „den gule Sal", hvorfra der berettes en uhyggelig Gjen-færdshistorie, som sluttelig skal omtales. Efter Sagnet skulde det være en Prest, som gik igjen deroppe. Og hans fredløse Sjæl skal være kommet til Ro paa følgende Maate. En Lørdagsnat for over hundrede Aar siden sat Sognepresten i sit Studerkammer og utarbeidet sin Præken. Idet han la Pennen bort, følte han en kold Trækvind over Issen, og samtidig forekom det ham at Lyset blafret. Hver-



ken Vindu eller Dør var aapen. • Pludselig stod i et blaalig Skjær midt i Værelset en uhyggelig Skikkelse. Ansigtets Uttryk røbet den dypeste Sjælenød, og Hænderne blev rakt bønfaldende ut mot Presten. Derpaa pekte Skikkelsen hen mot Salsdøren og gik langsomt ut av Værelset. Presten fulgte efter med et Talglys i Haanden. Ind i Salen bar det. Der stanset Gjenfærdet foran det murede Ildsted, faldt paa Knæ og syntes hensunket i en brændende Bøn. Med høi Røst sa nu Presten: „Jesus Kristus, bønhør den fredløse Sjæl, Amen!" hvorpaa Skikkelsen forsvandt.

Da Sognepresten næste Dag efter Gudstjenesten gik ut av Kirken gjenkjendte han til sin Bestyrtelse i et av de ophængte Preste-billeder Gjenfærdet fra det natlige Syn.

Dagen efter lot han Muren ved Ildstedet undersøke, og fandt man da i en Nische Skelettet av en Kvinde, som efter Beretningen blev synet av Lensmand og Doktor og derefter begravet.

Senere skal Gjenfærdet ikke ha vist sig, saa den brødebetyngede Mand formentlig har faat Fred i sin Grav.

En anden Gjenfærdshistorie er fortalt av Forfatterinden Marie Wexelsen, som en Julaften for mange Aar siden kom i Besøk til østre Totens Prestegaard. Om Kvelden, inden hun la sig, sat hun og læste i sit Soveværelse, da hun pludselig saa en Prest i Ornat staa like foran sig med et bedende Blik og pekende i Retning av Kakkelovnen.

Dermed forsvandt han likesaa hurtig.

Da Frøken Wexelsen vel var kommet tilsengs og hadde slukket Lyset, saa hun atter den samme Skikkelse med Blikket bedende vendt mot Kakkelovnen. Selvfølgelig gjorde Synet sterkt Indtryk paa hende, men hun faldt dog omsider isøvn.

Juledags Morgen, da hun skulde gaa ned, stod Skikkelsen for tredie Gang foran hende og pekte nu mot Brandmuren. Hun blev da for Alvor rædd og skyndte sig nedenunder, hvor hun møtte Presten, hvem hun fortalte sin Oplevelse.

Efter Gudstjenesten viste Presten hende alle Prestebilledene og bad hende undersøke, om nogen av dem lignet Gjenfærdet. Efter nøie at ha betragtet dem, pekte hun paa ett. Det var Billedet av en Prest, om hvem et uhyggelig Sagn vilde vite, at han hadde dræpt et Barn, han hadde med sin Tjenestepike.

Da Presten nogen Dager efter lot slaa Hull i Brandmuren i Spø-kelseværelset, blev der fundet et Barneskelet, som blev begravet i Stilhet. Senere skal det aldrig ha spøkt i Prestegaarden. Saa lød hendes Beretning, som er meddelt av Konservator Albert J. Lange.

71Holt Kirke.

Mellem Arendal og Tvedestrand, i en av de blide og stemnings-rike Bygder, som særpræger Sørlandet, staar Holts interessante Kirke. Venlig og fredfuldt lyser det hvite Gudshus i de frodige Omgivelser, og fra det høie, mørkskinnende Taarn lyder Klokkeklangen lokkende ut over Egnen.

Holt Prestegjeld utgjorde i fordums Dager en Del av det gamle Auster-Agdir, hvorfor Kirken ogsaa kaldtes Holta Kirke i Egdafylke. Vældig stort var oprindelig Prestegjeldet, som foruten Hovedsognet tællet 5 Annekser, hvortil ogsaa Arendal hørte.

Om Sagaen ikke lar Holt Kirke spille nogen særlig Rolle, kaster den dog sit Skjær over dens Enemerker gjennem de Sagnhelter og



gjæve Mænd, som Holt i hine dunkle Tider har fostret. Her skal saaledes Nors Sønnesøn Thrym ha hatt sit Kongssæte og git Tromøen dens Navn. Paa denne 0 bodde Harald Haarfagres Foged Thorir, og der blev Kongens Frænde Thororm indebrændt av Thorstein, som derved hevnet sin Fars, Hersen Asgrims Mord. I Holt skal ogsaa Helten og Skalden Starkads Vugge ha staat. Og endelig kan nævnes den rike Thorir, ogsaa kaldet Øxna Thorir paa Grund av sine mange Okser. Om ham berettes, at da Harald Haarfagre engang manglet Mat til sin Flaate, forærte Thorir ham en av sine Øer og 80 Okser. Efter ham antas Oksefjorden at ha faat sit Navn.

Om Holts Kirkes Alder har man ingen sikre Oplysninger, men Kirken antas at skrive sig fra Tiden omkring 1250. Den omtales første Gang i et Skindbrev fra 1374. Paa Kirkens Grund skal efter Sagnet i Oldtiden ha staat et hedensk Hov. At den nærmeste Gaard bærer Navnet Goderstad, har man anført som en Stadfæstelse av Sagnet.

Holt Kirke var oprindelig en liten Langkirke av Graasten, men blev i 1753 forandret til Korskirke, dels av Sten, dels av Træ. Den gamle Kirke utgjør vestre Arm eller Vinge, hvori Vaabenhuset med Hovedindgangen findes, og hvorover det firkantede Taarn med det slanke Spir kneiser. Mot Øst er Koret, og til denne Vinge er føiet en lav Sakristibygning.

Sin nuværende Skikkelse har Holt Kirke forøvrig faat gjennem flere Byggeperioder, hvorom Arkitekt Sinding-Larsen, som for faa Aar siden forestod den siste Restaurering, har redegjort i Fortidsmindeforeningens Aarsberetning for 1903. Den første større Reparation, man har Kjendskap til, blev foretat i 1621. Den anden fandt Sted allerede omkring 70 Aar efter, mens Mogens Lauritzen Lind var Sogneprest, antagelig 1692, da Taarnfløien bærer dette Aarstal. Næste Byggeperiode falder under Sogneprest Gjert D. Faye, som var meget interessert for Kirken. Han skjænket saaledes Kirken dens nuværende Prækestol og bekostet de 4 smaa Hjørnetaarner, som bærer Initialerne G. D. F. 1737.

Hovedrestaureringen fandt som nævnt først Sted i 1753 under Sogneprest Hvistendahl. Herom melder en i Kirken ophængt Tavle, at

Anno Christi 1753 Var Denne Kircke Bekosted af samtlige Holts Almue og bygdt af Lars Albretsøn øvre-Næs. Fra en Lang til en Kors Kircke, som var her Sven Hvisten Dahl Sognepræst es 6te Aar.

Gud Alleene Æren.



Ved den seneste, av Arkitekt Sinding-Larsen foretagne Restaurering blev det altfor sterke Lysskjær, særlig i Koret, dæmpet ved Sløifning av endel Vinduer, nye Stolestader indsat, Galleriet bragt i Orden og alle de oprindelige Farver fornyet.

Kirkens Indre er i høi Grad interessant. Ved Indtrædelsen blir straks Øiet slaat av de rike Utskjæringer og Farver. Over Hovedindgangen løper et Galleri. Det har lukkede Stoler eller „Kor", som de kaldes. Under Galleriet er ogsaa lukkede Stoler, hvoriblandt „Kapteinsstolen". Lukkede Stoler findes tillike under Tverskibenes Galleri. En bærer Navnet „Degnestolen", en anden „Lensmandssto-len". Ogsaa Hjørnerne i Krydset har „Kor", saaledes „Aallkoret", for Familien Aall paa Nes, og „Prestekoret". I det fjerde Hjørne staar den gamle, av Sognsprest Faye skjænkede Prækesol med de fire utskaarne Evangelister.

Kirkens Kor er avdelt fra Skibet ved et Søilestakit eller Korlegter med rike Rokokodekorationer.

Altertavlen er efter gammel Stil i 3 Avdelinger eller Høider. Mittpartiet har Sidesøiler og utskaarne Vinger med to Basunengler. I det er indrammet det smukke Billede av Kristus i Getsemane, der er malt av den danske Kunstner Adam Müller og forært Kirken i 1837 av Verkseier Jacob Aall til Minde om 300 Aarsdagen for Reformationen. I øverste Felt staar en Kristusfigur, og foran denne er fæstet et Billede av Duen.

Kirkens gamle Alterskap er bevart og har sin Plass i Vaaben-huset. Det er av utskaaret Ek med to Fløier. I Midten er Nadveren fremstillet. Paa Siderne staar Moses og Aron. Skapet er rikt utstyrt med Farver og Forgyldning.

Døpefonten er et av Kirkens Pragtstykker. Den er et ualmindelig vakkert Arbeide av Klebersten. Over den hvælver sig en Rokokobaldakin, utført av Billedhugger Suchow, som ogsaa er Korstakitets Mester. Den fint formede og rikt utskaarne Baldakin bærer øverst en Døperskikkelse.

En Vægtavle fortæller, at

Denne Daabs Prydelse er bekostet av Holts unge Mandkjøn Aar Christi 1757.

Av Kirkens øvrige værdifulde Inventar skal nævnes en vakker Sølvkalk fra Begyndelsen av det 17de Aarhundrede og en Disk av Sølv, som er en Gave fra Sogneprest Gjert Faye og Hustru. Den bærer foruten Givernes Initialer Aarstallet 1728 og følgende lille Devise:



Til Holti Kirkes Brug, dens Alters Ziir og Ære, Skal denne liden Ask af os foræret være.

En stor og smuk Messinglysekrone eier Kirken. Den har følgende Inskription:

Jeg tænkte her i Roe at ende mine Dage, men nedrig Afvind lod det Ønske mig betage. Dog evig være skal mit Fødested mig kjær. Velsign o Gud hver Mand paa dette Sted især.

Givet Anno 1789 av Mogens Hetting og Anna Maria Hetting.

Ogsaa Kirkens to Klokker er gamle. Den ene bærer Aarstallet 1682.

Kirkens Kjelder var tidligere Gravkammer, hvor Honoratiores, der-blandt flere Prester, og Sognets Rikmænds Familier blev stedet til Hvile. I Tidens Løp var det hele Gravkammer kommet i en sørgelig Forfatning. Med de uordnede og ituslaatte Kister og de tildels ubedækkede Lik frembød det et trøstesløst Billede av Uhyggens

Pulterkammer. Da Kirken i 1880-Aarene fik Ovner, blev heldigvis de fleste Lik fjernet og begravet paa Kirkegaarden. Den er stor og smuk og indrammes av en Stenmur med tre tømrede Portbygninger.

Holt Kirke blev tidlig Menighetens Eiendom. Da Fredrik IV lot „Kronens" Kirker og Gods sælge, kjøpte Stiftsbefalingsmand og Amtmand over Nedenes, Lillienpalm, Holt Kirke, som han i 1725 til-skjødet „Menighetens Værger" Niels Torvildsen Valle og Haavor Jørgensen Langtvedt for 600 Rdl. Courant. Senere har den tilhørt Menigheten.

Om Presterne ved Holt Kirke er der bevart adskillige eiendommelige og kulturelle Træk, hvorav nogle her hitsættes.

Den første kjendte Prest i Holt før Reformationen var Sira Fjallar Nafarsson, som i 1374 undertegnet et Dokument paa Holt. Som anden Sogneprest efter Reformationen kommer Hr. Morten Pederssøn Ulff fra 1587 til 1623. Han fik en sørgelig Skjebne. Han blev i 1623 anklaget for Domkapitlet i Stavanger for flere uværdige Handlinger. Blandt andet hadde han ved Ingeri Tollefsdatters Henrettelse slæpt det døde Legeme bort fra Retterstedet. Endvidere hadde han, da Knut Gartens Hode allerede laa paa Blokken, tat Bøddelens Kniv og dermed opskaaret den Dødsdømtes Uldskjorte i Nakken. Til sin Undskyldning anførte Hr. Ulff, „at han gjorde det av kristen Medynk" for at lette Halshugningen. For disse og flere andre uværdige Handlinger blev han trods Menighetens gode Skudsmaal avsat fra det hellige Prestembede.



I 1864 blev Mogens Lauridson Lind Sogneprest til Holt, skjønt han bare var Student, og hans Medansøker var Provst Hecke Peders-son. Aarsaken hertil søker man i den traditionelle Skik, at naar der sat en Enke i et ledig Prestekald, skulde den nye Ansøker fremstille sig for hende og forpligte sig til at egte hende eller en av hendes Døtre, hvad der kaldtes at „conservere Familien". Da Enken i dette Tilfælde allerede hadde været gift med 3 Prester paa Stedet og derfor selvfølgelig var tilaars, har hun vel ivret for at faa den unge og ugifte

Interiør.

Hr. Lind ansat i Embedet, da hans Medkandidat var gift. Hvor almindelig den Skik at „conservere Familien" var kan sees av en Erklæring av 1701 om, at ingen Enke i Holts Prestgjeld har Naadsens Aar oppebaaret, „medens den ene Enke efter den anden er med Efterkommerne i Kaldet bleven forsynet".

Ogsaa Mogens Lind blev stevnet for Domkapitlet som anklaget for under Nadveren at ha meddelt Olav Spillemand Vin, men ikke Brød. Han blev frifunden, mens Spillemanden dømtes til at staa aapenbar Skrifte.

Lind var to Ganger gift. Hans anden Hustru, som overlevet ham, kom i en langvarig Strid med sin Mands Efterfølger i Kaldet, Østen Sverdrup. Da han var gift, kunde han ikke med Kaldet overta Enken, hvorfor han skulde utrede en Pension til hende av 25 Rdl., hvad han



fandt for høit. Tvisten, som var heftig-, g-eraadet Sognepresten til liten Hæder.

Om Sverdrups Død berettes et sælsomt Sagn. En av Dagene før Jul skulde han i Dybvaag Kirke døpe et Barn. Da den Kone, som bar Barnet, hadde glemt dets Navn, utbrød Presten: „Vet du hvad, Mor, enten bærer Du ikke flere Barn, eller jeg døper ikke flere."

Julaften hørte Folk Sverdrup messe høit og tydelig i Dybvaag Kirke, skjønt Presten laa syk hjemme i Holt og døde straks efter.

En av Holts residerende Kapellaner var Hr. Anders Weyer. Om ham fortælles, at han var den første Prest i Holt, som brukte Paryk! Ogsaa forut for hans Død skal der ha foregaat en underlig Tildragelse. Da han Juledag 1719 præket i Holts Kirke, maatte han avbryte sin Præken for at døpe et Barn, som pludselig blev dødssykt i Kirken. Barnet kom sig, men hr. Weyer kom aldrig mere paa Holts Prækestol. Han blev syk og døde 12te Februar 1720.

En meget lærd og dygtig Sogneprest var Hr. Provst og Magister Christian Dyrhuus. Om ham skal Biskopen ha

uttalt: „Jeg frygter ikke for nogen av Stiftets Prester uten for Christian Dyrhuus". Han var en meget rik Mand, som laante Eieren av Baaseland Jernverk, det senere Nes Verk, Penge, hvorav hans Børn tapte en stor Del ved Verkets Salg. Han paabegyndte i 1716 Opførelsen av den nuværende store Prestegaard. Han døde 1720.

Hans Eftermand indtil 1747 var den høit ansete og avholdte Sogneprest Gjert Davidsson Faye. Han var ogsaa meget rik, men belært av sin Formands Skjæbne laante han Eieren av Verket blot mot sikkert Pant. Der fortælles, at engang, som Tjeneren paa Verket indfandt sig uten Pant, skal Hr. Gjert ha sagt: „Jeg vil ikke laane din Herre uten Pant, men dig laaner jeg 100 Rdl. paa dit ærlige Ansigt."

Under Gjert Faye blev Konfirmationen indført. Den første Konfirmation i Holt forrettet han i 1737, 3dje Søndag efter Paaske.

Gjert Fayes Eftermand, Sven Hvistendahl, skal efter Traditionen ha faat Kaldet ved Geheimeraad von Holsteins Hjælp, „da han ved sin Kjæreste (Kone) en Tidlang havde soliciteret i Kjøbenhavn, og hun havde temmelig insinueret sig hos Geheimeraadens Frue, siden hun kunde fabriquere Blomster og sy andre propre Ting".

Den følgende Sogneprest, Hans Speilberg, som var en dygtig og nidkjær Sjælesørger, kom i en heftig Strid med Menigheten, der fordret, at han skulde holde Kapellan, hvad han var uvillig til. En Offerdag la derfor hans Sognebørn tomme Sedler eller Kobberskillinger paa Alteret. Næste Søndag takket Presten for Offeret og sluttet med de Ord: „Fader forlad dem, thi de vide ikke, hvad de gjøre!" Følgen



derav var, at en Flerhet av Menigheten listet sig til Prestegaarden med det sædvanlige Offer. Speilberg blev syk, medens han utdelte Nadveren, blev baaret ut og døde kort efter (1792).

Hans Eftermand, Provst Thestrup, faar i en vise følgende Skuds-maal:

I Selskab villig og blid og snil Er Pastor Thestrup — hvo negter dette? Og har han end lidt for megen Ild, Hans muntre Skjemt kan det heldig rette. Dog saa vi gjerne ham mindre ære Den gode Mammon og Verden lære Lidt Ydmyghed.

Skjønt Thestrup var en dygtig Prest, skyldte han Hertug Ferdinand av Brunsvigs, Enkedronning Juliane Maries Brors, Indflydelse, at han først fik Arendals og senere Holts Sognekald. Han og hans Hustru blev begravet samtidig, den 8de April 1812. De er de første Prestefolk ved Holt, som blev begravet paa Kirkegaarden.

Provst Hans Hagerup de Gyldenpalm, som blev Thestrups Efterfølger, var en dygtig, men streng og mægtig Herre, der indla sig stor Fortjeneste av Skolevæsenet, men hans Ilterhet og barske Væsen bragte ham ofte paa Kant med Menigheten. Derpaa fortælles adskillige Eksempler. Da han saaledes engang skulde formane en Kone, som var anmeldt for ulovlig Brændsvinshandel, løp Hidsigheten til den Grad av med ham, at han utstedte en drøi Ed. Herav benyttet Konen sig, idet hun ganske rolig sa: „Men bevares, Far, I bander jo som den værste Hestehandler!" Og beskjæmmet reiste Provsten hjem.

Frygtsomhet og Forfængelighet utgjorde ogsaa nogen av Grundtrækkene i Gyldenpalms Karakter. Naar han om Søndagen paa en gammel, stø Hest red til Annekskirkene, maatte 3 Mand ledsage ham. En ledet Hesten ved Bidslet, og de to andre gik paa hver sin Side og støttet Presten. Paa Sjøen gik hans Ængstelse over alle Grænser. Det gik saa vidt, at Rorskarlen engang truet med at kaste ham overbord, hvis han ikke var rolig. Og om hans Forfængelighet fortælles blandt andet, at han i en Tvist med Vegaardshejinger utbrød: „I paaskjønner ikke, hvilken Prest 1 har i mig: Hejen faar ikke let en slik Mand igjen!" Hvortil Jørgen Myhre svarte: „Det skal I ikke seje; for gode Prester har Heja aldrig været i Trang, men for gode Juringer er vi ofte i Knibe."

Den mest navnkundige av Holts fordums Prester var Videnskaps-manden og Historikeren Andreas Faye, som var Sogneprest der fra 1833 til 1860. Ved sin prestelige Virksomhet og sit Arbeide for



Skolevæsenet har han efterlatt dype Spor i Menigheten. Blandt hans Skrifter var ogsaa den første Samling

Folkesagn og Eventyr, som er utgit i vort Land. Han skrev tillike Holt Prestegjelds Historie, hvorfra den her gjengivne Beretning har hentet de fleste Momenter.

Tilbake staar nu at kaste et Blik paa Holts store og smukke, gamle Prestegaard. Som nævnt er den opført av Provst Dyrhuus fra 1716 til 1718. Fuldt indredet blev den dog ikke av ham. Hans Forutfølelse av, at han skulde dø like efter Indflytningen holdt ikke stik. Hans Død indtraf tidligere. Den endelige Indredning blev derfor foretat av hans Eftermand Gjert Faye.

Mange og store Værelser rummer den snart to hundredeaarige Gaard. Alene i første Etage er der Bispestue, Storstue, Havestue, Dagligstue og Spisestue foruten diverse andre Rum. I anden Etage var Seminariet indlogert like fra Oprettelsen i 1839 til det i 1877 flyttedes til Kristianssand. Til Presteg-aarden hører nu blot en ganske liten Jordeiendom, hvor der kan fødes en Hest og et Par Kjør. Den største Del av Jorden blev i 1906 solgt til Landbruksskolegaard for Nedenes.

Om end Holts smukke og venlig-e Prestegjeld nu indtar en mere beskeden Plass i vort Land, viser dets fordums betydelige Utstræk-ning, de store industrielle Anlæg- og den livlige Kysthandel, at det i tidligere Dager har spillet en anseelig Rolle som Kulturcentrum.

79Kviteseid Kirke.

Paa Vangen der reiste de Kirken av Sten, den første i Telernes Dale:

der rundt om fremvokser, som Frugter paa Gren, snart kristelig Gjerning og Tale.

Saa skildrer den bekjendte Salmedigter M. B. Landstad Kviteseid Kirkes Tilblivelse i sit vakre Digt „Hvideseid". Men naar han kalder Kirken den første i Telernes Dale, da er dertil at bemerke, at der endnu hersker Tvil om, hvilken av de to Kirker Seljord eller Kviteseid Kirke er den ældste i Telemarken. I Olav den helliges Saga omtales en Olavskirke av Sten i Telemarken før 1180, men uten nærmere at betegne dens Beliggenhet. Det er derfor ikke usandsynlig, at Kviteseid Kirke er den ældste Telemarkskirke, og at den har været viet St. Olav.

80KVITESEID KIRKE

Kviteseid Kirkes Opførelsestid kan man ikke med Sikkerhet angi, men efter alt at dømme er den meget gammel. At den er ældre end 1150 anser man hævet over Tvil, og der er meget som taler for, at dens Alder gaar tilbake til Olav Kyrres Tid over Midten av det lite Aarhundrede.

Kirkens gamle Navn var Hvitiseidis kirkja. Sogneprest Landstad har i Kaldsboken skrevet en Forklaring av Navnet, som han antar betyr de hvites Eid. Sin Antagelse bygger han paa det gamle Sagn, at de første Kristne i Egnen blev døpt paa Prestegaarden, og at under Daapen saavel Prest som de der skulde døpes var iført hvite Klær. Med malende Farver og i aandfulde Ord tegner Landstad i sit Digt stemningsfulde Billeder av den hellige Handling, som utførtes paa Eidet eller Stranden under Salmer og Sang fra den forsamlede Almue, hvorefter han fortsætter:

Men Hviteseid nævntes og nævnes idag end Stedet til Minde for os om den Sag, som her jeg forsøkte at male.

Denne Forklaring bestyrker ogsaa Formodningen om, at Kirken er meget gammel. Senere har Navnet en Tidlang ved en Forvanskning eller kanske rettere Fordanskning været skrevet Hvidesøe, indtil det atter har faat sin gamle Form Hvideseid eller Kviteseid.

Forholdene i Telemarken var i de ældste Tider alt andet end gode. Telerne var, for at bruke en gammel Prest Ord: „et haardt, vanærlig og ryggesløst Folk", som ofte kom paa Kant baade med den geistlige og civile Øvrighet. Mord, Drukkenskap og Usædelighet hørte til Dagens Foreteelser og om Vankundigheten og Overtroen kan man knapt danne sig nogen Forestilling. Som et Eksempel kan nævnes, at en Mand hadde aapnet Kirkeskapet og uttat en Haand-klokke, hvormed han ringte for sine Kreaturer for at beskytte dem mot Fare og bringe dem til at gi større Avkastning.

Et høist interesaant Dokument til Belysning av Tilstanden i Hviteseid og Fyresdal er et Hyrdebrev av 11.

November 1395 fra Biskop Øistein til de nævnte Menigheter. I det sier han efter en Visitats blandt andet: „Først fandt vi, at der var mangelfuldt hos Eder i det, •som er vigtigst: at I har ikke saaledes Kjærlighed til hinanden, som være skulde; thi Manddrab hænder desværre her mer end i nogen andre Bygdelag, hvoraf vi forstaar, at Kjærligheden er tynd Eder imellem, allerhelst, fordi adskillige af Eder bærer op Betaling og Bøder efter sine Frænder, som ere tagne af Dage uforsætlig; og hævnes de ligefuldt siden som før. Det er de værste Forræderier, som være





kan: love Fred og Grid og siden bære Avind paa sit Hjerte og ond Vilje til dem, som han før forligtes med, og de, som gjøre det paa den Maade, kan hede Gridnidinger og fulde Herrens Svigere, som skal faa sin Lod i Helvedes evige Pine med Djævelen selv, som er fuld med Avind og Ilske, og med deri onde Judas, der sveg sin Herre med en Kys, som Fredsmærke skulde være".

Derefter advarer Biskopen dem mot banlyste Mænd og paalægger dem at gaa til Alters en Gang om Aaret, ved Paaskefesten. Efter at

Interiør.

han detaljert har gjennemgaat alle Prestens Indtægter, som han formaner dem til at utrede, fortsætter han: „Det samme raader vi Eder Bønder alle, paaminder og byder haardeligen, at I holder Eders Præster i Hæder og al Ære som Eders Fædre, for Guds Skyld og for deres Embeders Skyld". Derpaa tilsier han Hviteseid Kirke 40 Dages Avlad og slutter med denne kjærlige Hilsen: „Gud være med Eder alle sammen, og beder for os! Vi kjender os skyldige til aldrig at glemme Eder".

Et Indtryk av Telernes Trods og Dristighet faar man i det Opløp, som efter Visitatsen fandt Sted mot Biskop Øistein og det endog i selve Kirken i Moland, formentlig foranlediget ved hans altfor store Krav paa Ydelser til Prestene.

Et andet talende Vidnesbyrd fra hine Dager er det røveriske Tog, som Halvor Graatop foranstaltet i 1438 og som særlig var rettet mot



alle danske Embedsmænd, hvormed Erik av Pommern hadde beriket Landet. Blandt Deltagerne i Toget nævnes Indvaanerne av Fyresdal og Hviteseid, som „var de første, som Løbet begyndte". Efter Befalingsmanden paa Akershus Olav Buks Beretning røvet de baade Kirker og Almue, lærde og læge og slog rike og fattige, Kvinder og Mænd. Østover satte den vilde Horde, plyndret Brunla Herregaard og nærmet sig Oslo, hvor den blev sprængt av Befalingsmandens Folk. Halvor Graatop selv skal enten være faldt eller fanget og henrettet.

Vel beskyttet under en Aas og med liflig Utsyn ligger Kviteseid Kirke paa en Odde mellem Bandak og Kviteseidvand. Den er en liten Langkirke av Sten med Kor og Apside. Sittepladsenes Antal utgjør 220. Murene bestaar av de saakaldte Kistemurer, dobbelte Stenmurer med Fyld, som for denne Kirke har vist sig heldige. Gavlene og Apsidens Hvælv kan man derimot se har været nedfaldt, formodentlig foraarsaket av Stormens Rystelser. Naar dette er skedd vites ikke. Muligens er det dertil Biskop Jens Nilssøn sigter, naar han i sin Visitationsberetning fra 1595 sier: „Huidesiø Kircke er en Sten-kirck oc haffuer verit saa gaat som nedfalden paa den søndre Side, men nu er det opmurit oc de haffuer begynt at ferde (reparere) Taget. Men inden til haffuer de god Hielp behoff, baade med Stoler oc andet".

Videre fortæller Bispen, at han hørte Sognepresten Christiern Olssen præke og fortsætter saa: „Der alting vaar om at ende, gick Bispen frem i Prestegaarden, som er nu vel forbedrit baade met Huus oc andet som ther hør til og gjorde Maaltid hoss her Christiern". Tilslut omtaler han, at der i Prestegaarden var stort Gjestebud av Sognebønder og at han ved Avskeden gav „Christierns Qvinde Marin Seffrensdaatter 1 Daler".

Kirken bestaar som nævnt av Skib, Kor og Apside. Om den sisste er oprindelig eller senere tilføiet, som ved Hedrum Kirke, er man ikke paa det rene med. Arkitekt Carl Berner, som i 1901 undersøkte og opmaalte Kirken, helder til den Anskuelse, at den er oprindelig, hvad flere Eiendommeligheter ved dens Konstruktion tyder paa.

Om større Restaureringer av Kirken eller Tidspunktet for deres Utførelse kjender man ikke til. I Kaldsboken har Sogneprest Landstad (1834—39) alene anført, at Kirken i senere Tider har undergaat nogen Forandring ved Vinduenes Utvidelse og Tilbygning av en Runddel i Koret.

Kirken er efter gammel Sædvane bygget i Retning øst—vest; men Hovedindgangen er ikke som vanlig mot vest. Den er derimot gjennem en Portal paa Sydsiden, formentlig paa Grund av det sterkt skraanende



Terræn mot vest. Portalen har en smuk Indfatning og i Døren sitter en vakkert smidd Jernring, hvortil der knytter sig det Sagn, at naar den engang blir slitt over, da er Verdens Ende. Foran Indgangen er antagelig i Begyndelsen av det 18. Aarhundrede anbragt en kunstnerisk Sval med prægtige Hjørnesøiler av svært Tømmer. Dens Himling har vakkert malte Skyer.

Oprindelig har Kirken vistnok været taarnløs. Men den Takrytter den nu har, tyder paa, at den senere maa ha faat et Taarn eller Spir, som saa er nedfaldt. I Takrytteren hænger en Klokke fra 1857.

Kirkens Skib har ikke mere end 3 Vinduer, et litet oppe i Vest-gavlen og to større paa Sydsiden. De sisste er i nyere Tid blit utvidet.

Indvendig er Kirken meget enkel og likesom det ydre hvitkalket. Sine lukkede Stolrader har den beholdt fra gamle Dager. Prækestolen er av nyere Dato og av liten Interesse. Ved Opgangen til Prækestolen hænger et stort Maleri, forestillende Nedtagelsen av Korset og foræret Kirken i 1714 av Diderich v. Cappelen. Derom gir en vedheftet Tavle følgende Oplysning: „Til Guds Ære og Kirkens Zirat hafver den achtbare Welforneme Renomerede Kiøb- og Handelsmand udi Skieen Edle Seigr Diderich Frederic von Cappelen Dette Skilderi Discreditionered til Hvidesøe Hovedkiercke, Anno Christi MDCCCXIW.

Korbuen er smuk med finhugne Kemfersten. Bak Kalkdækket skimtes en Ornamentik, som viser, at Kirken er opført i den tidligste Kristentid. Paa hver Side av Korbuen findes en Stuke eller Nische. I den ene av dem skal der tidligere ha staat et 1 'A» Alen høit Krucifiks. Paa Loftet ligger et Brudstykke av et Krucifiks, men om det er det, som har staat i Stuken, er ikke godt at avgjøre. Det heter, at det har været anbragt ved det lille Vindu i Vestgavlen.

Vakkert og virkningsfuldt er Kirkens Kor, hvortil Apsiden slutter sig. Det svake Lys, som falder ind gjennem et eneste litet Vindu, bidrager til at forhøie det stemningsfulde Skjær derinde. Meget vakkert og interessant er Korets Himling. De 20 Felter, hvorav den bestaar, har Ornamenter i røde, blaa og gule Farver paa hvit Bund.

Altertavlen er fra 1777. Den er i to Deler. Den nedre Del forestiller Nadveren, den øvre Korsfæstelsen. Den er ganske vakker, men tildels skjæmmet ved et senere paasmurt Lag av graahvit Farve. Dens Fot bærer saadan Indskrift: „Denne Altertavle med sin Stafering haver en ved Navn Halvor Grod gjort efter des Kongelige Begjæring 1777 den 9 februar".

To svære Lysstaker staar paa Alteret. De er av Bronce og hviler paa 3 Løver. Hver Stake har en liten Plate, hvorpaa der er gravert



Navnebokstavene O. G. og- D. W. samt som Vaaben en Gjedde og et Fugieben. Det antas at være Lensherre Ove Geddes og Hustru Dorthe Urnes Navnetræk. Vaabnene svarer. Det samme er Tilfældet med det tilhørende Aarstal 1643, da Ove Gedde var Lensherre over Bratsberg.

I Alterskapet staar en Sølvkalk i gammel gotisk Stil samt en Oblatæske fra nyere Tid.

Apsiden har ogsaa to Recesser. I den ene av disse laa der tidligere en rund Sten i Form av et Bord. Den var av

blaa Syenit og med tre brune Striper. Det er formentlig den B. Løvenskiold omtaler i 1784 saaledes: „I Hvidesøe Kirke findes en Sten av Skikkelse og Størrelse som en suur Brød af en serpentin Farve, meget tung, den har enslags Politur og giver Ild for Ildstaalet".

Kirkens Galleri bæres av Stolper, som har været dekorert med farvede Ornamenter, men som nu er oversmurt med Kridtfarve. Deroppe staar en gammel og medtat Familiestol, som har tilhørt Cappelen. Og bak denne er et Stykke av en Brystning med rike Ornamenter og 12 Felter, hvori der staar Inskriptioner, som fortæller, at Almuen her i 1714 lot denne Maling bekoste „Till Guds Ære oc Kierckens Sirat".

I Skibet hænger en smuk gammel Messinglyskrone, som i 1717 eller 1712 er forært Kirken av Sorenskriver Hans Jacob Morland og Hustru Magdalene Doridsdatter Klim eller Klem. Øverst oppe i Kronen er Hanseaternes Vaaben anbragt. Blandt Kirkens øvrige Utstyr maa sluttelig nævnes 11 malte Kongeportræter, som hænger i Koret. De forestiller de 11 første oldenborgske Konger og er en Gave fra Provst Hans Jacob Bloch, som døde i 1754.

Skjønt Kviteseid Kaldsbok gik tapt ved Prestegaardens Brand i 1764, har man i en Samling gamle Brever Oplysninger om en Række Prester i længst forsvundne Dager. Det første Navn som nævnes i Forbindelse med Kviteseid er en Bjørn, der betegnes som „Bonde paa Kviteseid". Han forekommer i en Lægmandsdom fra 1342. Det er vistnok utvilsomt, at han ikke har værçt Prest der, men rimeligvis Bruker av Prestegaarden. Fra det 15 Aarhundrede har man derimot, hvad Landstad kalder en series pastorum, hvorav vi her skal omtale endel. Man vil derav faa et Indtryk av Forholdene inden Menigheten, og naar flere av Prestene har som det synes optraadt strengt og utilbørlig, maa man erindre hvor raa og stridbar Befolkningen var.

Den første kjendte Prest var „Henrik Hermansson prester å Hites-eid". Av Diplomatoriet ser man, at han var Prest der i 1406. Om Ulv Torgjerson vet man, at han i 1443 var Sjelesørger i Kviteseid, og at han samme Aar i Hiterdals Kirke var Vidne til, at Presten i



Hiterdal Audun Aasmundssøn lyste et Barn i Kuld og Kjøn, men med den Bestemmelse, at Barnet skulde arve Auduns Mor, men Kirken og Paven ham selv.

Den siste katolske og samtidig første lutherske Prest i Kviteseid var Mikkel Lauritssøn fra 1540 til 1560. Under ham ser man Sognet kaldt Hvidesø. I et Forliksbrev av 5. juni 1550 skriver han nemlig „Mickell Laurissin, presth paa Hwythsø ock profast i Tellemarcken".

Fra 1564 eller 1565 til 1582 var Hans Jacobssøn „Guds Ords Tjener i Hvidesiø". Over ham maa der ha været ført Klager av Menigheten, for 3. Juni 1582 maatte han hos Biskopen Jens Nilssøn og i Provstens og flere Presters Nærvær forpligte sig til ikke at forsømme Tjenesten i sine Kirker over en Søndag uten at skaffe en anden i sit Sted. Det antas, at Presten Hans Jacobssøn er den Hr. Hans i Telemarken, hvis Søn Jacob Hanssøn blev slaat ihjel i 1579.

Hans Eftermand var Hans Bentssøn. Ogsaa over ham ses Menigheten at ha fremført sterke Besværinger, som efter Resultatet at dømme maa ha været vel begrundet. Av Statholderen, Aksel Gyldenstjerne og Biskop Jens Nilssøn blev Presten indstevnet, men uten at avgi Møte, hvorfor han blev suspendert og paalagt at rense sig for de fremførte Beskyldninger, hvad han ikke gjorde, hvorfor han blev avsat fra sit Embede.

Peder Povelsen var ved sin Død i 1653 Sogneprest i Kviteseid. Han kom dertil fra Vinje, hvorfor han ogsaa kaldtes Vindius. Men naar han tiltraadte Kviteseid Kald vites ikke med Sikkerhet. Han er Stamfar til Familien Paus, idet hans Søn, senere Prest i Kviteseid Hans Povelsen, antok dette Navn. Peder Povelsen er den første Nordmand, som blev immatrikulert ved Kjøbenhavns Universitet (1611).

Amund Hansen Morland, som i 1655 blev hans Efterfølger, har antagelig fra 1649 været hans Kapellan. Efter Datidens Skik maatte han for at opnaa Embedet „conservere" Formandens Enke. I dette Tilfælde har det vel været haardt at gaa paa, da hun var 20 Aar ældre end Hr. Amund. Han blev heller ikke indsat i sit Embede før

Dagen efter at han av Provsten var blit trolovet med „ærlig, dygtig og gudfrygtig matrona, Johanne Matsdatter".

Om Amund Hansen heter det, at han var „en liten lystig Fyr, som turede". Menighetsforholdene i Kviteseid skal ogsaa paa den Tid ha latt adskillig tilbake at ønske. Men en lærd og vittig Mand skal han ha været. Især var han stiv i Latin, saa han skrev flere av sine Provstebrever paa Latin. Han moret sig ogsaa med at latinisere norske Ord. Sit Fornavn skrev han i Almindelighet Amandus, som betyr den elskelige. Enkesætet Kraakenes i Kviteseid kaldte han



„cornicis caverna", Kraakens Hule eller lignende, hvormed han vilde raljere Husets elendige Forfatning. I 45 Aar var Morland Sogneprest i Kviteseid; de tre sidste Aar ogsaa Provst over Øvre Telemarken. I hans seneste Leveaar hadde han som Kapellan Hans Povelsen Paus, som merkelig nok var hans Hustrus Sønnesøn i hendes første Egte-skap. Provst Morland døde Aar 1700.

Efter Morlands Død blev Kapellanen Hans Paus Sogneprest fra 1700 til 1715. Av hans Ansøkning om Kapellaniet anføres følgende Avsnit, da det er et kostelig Eksempel paa den Tids ydmyke Tone: „— — Jeg fattige studiosus udi airdybeste Ydmyghed nedfalder for min alrnaadigste Arffue herre och Konge med airunderdanigste Bøen, Edrs kngl. Mayts af høykongellige Naade for Guds Skyld vil behage och samtycke, at Jeg maa nyde och betiene samme Capellanie och om jeg den hederlige Mands Liif ofverlefver, Jeg da ham udi Præstekaldet maatte succedere — — —".

Paus skildres som en begavet Prest og en praktisk dygtig Mand. Under Gudstjenesten gik han ned i Kirken og hjalp de gamle med at finde Salmene i Salmeboken. Tillike var han en literær Mand, som skrev adskillige Digter. Særlig er han bekjendt for sit Kvad til Generalinde Arnolds Pris, der begynder saaledes: „Stolt Anne ho bur up paa Borrestad Gaard" osv. Til Tak for den smukke Hyldest skjænket „stolt Anne" ham den skjønne ø, Bukøen. Hans Paus maa nok ha været en bestemt Herre, for han ses at være indviklet i flere Processer med Menigheten om sine Rettigheter.

Værst Medfart synes Paus' Eftermand i Kaldet, Otto Stoud, at ha lidt. Han var en lærd og dygtig Teolog, men Provst Landstad betegner ham tillike som „hidsig, brutal og begjærlig efter Vinding". I de ti Aar han var Prest i Kviteseid skal han ha hat ikke mindre end 10 Processer. Særlig uhyggelig er den store Proces, hvori den „ganske Almue" deltok, og hvori Biskop Nyrop i 1722 forgjeves forsøkte at mægle Forlik. Den vidtløftige Sak trak i Langdrag. I 1726 faldt Provsterettens Dom, hvorved Stoud blev ilagt 30 Riksdalers Mulkt, men hvorved Menigheten ogsaa fik sin Smek ved at betegnes som „geneigt til Drukkenskab, Kirkeforsømmelse og Opsætsighed". Hermed var dog ikke Saken avgjort. Ved Siden av Provsteretten var der nedsat en Kommission, som tre Maaneder senere dømte Stoud til Embeds Fortapelse, særlig for Gudstjenesteforsømmelser. Stoud indanket denne Dom for Høiesteret i Kjøbenhavn, men døde 1731 inden Avgjørelsen faldt. Mange var Anklagepunktene mot Presten. Man beskyldte ham for Griskhet og Overdaadighet i Levnet, for at utskjelde Menigheten i Kirken og for at prygle Folk, for Haardhet



mot sine Husmænd og- for Forsømmelse av Gudstjenesten. Det er sandsynlig, at Prestens heftige Temperament ofte har løpet av med ham, men paa den anden Side har han ogsaa været utsat for skandaløs Behandling fra Menighetens Side. Der berettes saaledes, at Folk „spændte ham i Maven, saa Indvoldene romlede", og at de rev Messe-klærne av ham og drog ham ut av Kirken m. m.

Hvor ilde anset Kviteseid Almue maa ha været viser et Sagn om Stouds Eftermand Hans Jacob Bloch, som døde 1754. Der fortælles, at da han var i Kjøbenhavn for at ansøke om et Embede blev han dødsens angst, da Kongen tilbød ham Kviteseid. Og Skrækken maa ha fulgt ham, ti der berettes videre, at han paa Reisen op for at tiltræde Embedet, skrek om Hjælp, da han saa en Mand staa og bryne sin Kniv. Ellers skal Presten Bloch ha været en baade dygtig og bra Mand, som hadde Ord for at være et Stykke av en Visprest. Blandt andet het det om ham, at han bare hadde ett Strømpebaand. Dermed skulde det hænge saaledes sammen: I sin Ungdom gik han i den

„Wittenbergske Skole". Ved Utgangen av denne skulde hver tiende Elev bli Fandens Bytte. Men Bloch, som nok det Aar var utset til det Bytte, kastet i det avgjørende Øieblik sit ene Strømpebaand og slåp derved fri. Saa melder Sagnet.

I Wittenberg hadde nok Bloch ogsaa lært den sorte Kunst, saa han kunde klare en Dyst med selve Fanden. Blandt andet mante han ham ut av en Bonde ved Navn Høje Langeli. Det skal ha været en haard Dyst, inden han fik Bugt med ham, men tilslut maatte Fanden ut av Manden i Form av en Mus, som smatt ned i Støvlen til Presten, hvorfor han sporenstregs satte avsted til Kirken. Da han endelig hadde bundet Sortemanden, var han saa vaat, at det silte av ham. Forøvrig var ikke Presten Bloch den Mand som vraket denne Verdens Goder. Hans Familie var fattig, men ved Gifte med den rike Knud Rebslagers Datter i Kristianssand, var han blit en meget velstaaende Mand, som naar han hadde faat sit gode Julebrændevin hjem ikke var bange for at ta sig en liten Rus før Jul. Hans Dattersøn var Presten Hans Jacob Wille, Forfatter av de bekjendte topografiske Beskrivelser.

Av den nyere Tids Prester maa særlig nævnes den inden vor Geistlighet saa høit ansete Provst Magnus Brostrup Landstad, som var Sjelesørger i Kviteseid fra 1834 til 1839. Som bekjendt har han skrevet en Mængde vakre Digter, religiøse og andre, og utgit en stor og værdifuld Samling „Norske Folkeviser". Men sin største Fortjeneste har han indlagt sig ved Utarbeidelsen av en ny Salmebok,



som under Navn av „Landstads Salmebok" er indført i de fleste av Landets Menigheter.

Med den stigende Oplysning i forrige Aarhundrede har ogsaa Kulturen gjort store Fremskridt i Telemarken. Det har ikke alene lagt en Dæmper paa Telernes vilde og ustyrlige Sind, men ogsaa ændret deres Sæder og Skikker. Vanskeligst har det været at faa Bugt med Drukkenskapen. Endnu i 1825 ses Biskop Munch ved en Visitats at ha ivret sterkt mot den og formanet Prest og Medhjælpere til kraftig at arbeide paa Utryddelsen av denne den almindeligste Last. Men senere har Forholdene stadig bedret sig, saa Prest og Menighet møtes i Forstaaelse. Derfor slutter ogsaa Landstad sit „Hvideseids-digt" med disse løfterike Ord:

Med Fred og- med Hygge nu Telerne bor
i Lier af Gran og af Birke,
og vise kan Verden de Spirer, som gror,
hvad Ordet formaar at bevirke.
Gud fylde hvert Hjerte med Tro og med Haab,
som hører hans Ord og annammer hans Daab
i Hvideseids venlige Kirke.

Kviteseids ældgamle Kirkes Saga er nu at regne for omme. I 1916 blev den nedlagt som Sognkirke, da en ny Kirke var blit opført ved Sundbygden paa en mere central og heldigere beliggende Plads i Bygden. Den er bygget av Granit, er utstyrt med vakre Glasmalerier i Korvinduene og gjør et overmaade stemningsfuldt Indtryk. Den gamle Kirke, som i 1912 til 1913 blev sat i grundig Stand, vil fremdeles et Par Ganger om Aaret bli benyttet til Gudstjeneste, men forøvrig bli vedlikeholdt av Kommunen som Fortidsminde.

89Loms Kirke og Prestegaard.

Skade at saa fag-er Bygd skal brændes!" var efter Sagnet Olav „ den helliges Utrop, da han i 1016 paa sin Kristenfærd gjennem Landet kom over Fjeldet og saa ut over Loms storslagne Dalføre. Med urokkelig Haardhet var Kongen faret frem for at iverk-

•sætte sin Plan; men heldigvis kunde han i Lom undlate at fuldbyrde sin Trussel. Han lot nemlig først Budstikken gaa rundt fra Gaard til Gaard, og Folket møtte frem, faldt tilfote og lot sig døpe.

Smuk og storslagen er ogsaa i Sandhet Lom. En mægtig Fjeldmur skiller Bygden fra Lesje. Vældige Ødemarker

begrænser den



mot vest, og- mot syd indrammes den av den kneisende Skagastøls-tind. Nede i Dalen ved Ottavandet mellem Bøvra og Otta, omringet av venlige Gaarder og vernet av Lomseggens lodrette Fjeldvegg ligger Kirken, synlig over hele Dalen.

Loms gamle Navn var Loar, Flertal av Lo, som betegnet en lav Engslette ved en Vandbredd. I Middelalderen kaldtes Kirken og Sognet gjerne Moss Kirke og Sogn efter Prestgaardens oprindelige Navn Mor, likesom Presten kaldtes prestr a Monum.

Loms Kirke er en Stavkirke, som var viet Jomfru Maria, Johannes den Døper og Hellig Olav. Den er bygget i den Stavstil, som bruktes i de første Aarhundreder efter Kristendommens Indførelse, og hvor Bjelkene er anbragt opretstaaende istedenfor horisontalt og forbundne ved Tverstokker. Det er en treskibet Kirke av den saakaldte sognske Gruppe med tre Rader Søiler.

Kirkens Alder kan ikke med Sikkerhet angis, da der mangler samtidige Kilder. Den omtales første Gang i et Pergamentsbrev fra 1270, men den er utvilsomt adskillig ældre. At den ikke er av de Kirker, som Olav den hellige lot bygge, kan man slutte derav, at den er indviet til ham. Den antas derimot at være opført omkring 1200.

Øverst oppe under Korhvælvingen staar en tjæret Runeindskrift, som Professor Storm har tydet saaledes: „Jeg har været der to Mænds Sidemand" og derunder Navnene Sigurd og Bardr, som formenes at ha været Bygmestrene. Storm sætter ogsaa Indskriften til omkring 1200. En gammel Tradition vil vite, at Bygmestrene ligger begravet paa Kirkegaarden under en merkelig Sten, som har Form av et Likkistelaakk. Paa Stenen findes i ophøiet Arbeide hugget et Kors og Bokstavene J. H. S. (formentlig Jesus Hominum Salvator).

I sin oprindelige Skikkelse var Loms Kirke en liten, firkantet Kirke, stilfuldt bygget og utsmykket. Som Præbende under Hamar Domkapitel blev den nemlig anset for en av vore fornemste Hovedkirker. Indvendig var den forsynt med høie Træhvælvinger og rundt dens Ydre løp en smuk Svalgang. Ved senere Ændringer, som fornemmelig skriver sig fra det 17de Aarhundrede, er Kirkens Skjønhet desværre betydelig forringet. Især har den tapt sit Høihetspræg ved Indlægning av Loft over Skib og Kor, hvad der skedde i 1608.

I Tidens Løp er ogsaa den gamle og stilfulde Svalgang blit fjernet, mens selve Kirken er forlænget med en Laftebygning mot vest. Tillike har Korets Østside faat en halvrund Tilbygning med en cylinderformet Kuppel, der vistnok har tjent til Sakristi. Naar disse Til-føielser er skedd, vites ikke med Sikkerhet. Derimot skal det slanke Taarn tillikemed Vingene være bygget i 1663 av den bekjendte



Taarnbygger Werner Olsen, som ogsaa har utført Ringsaker Kirkes Taarn.

Seks Aar efter fik Kirken sin Altertavle og Prækestol. Altertavlen indrammer et Maleri, som forestiller Nadveren. Efter en Inskription er det malt av Joan Nie. H. 1669. Altertavlen blev i 1721 forskjønnet blandt andet med to utskaarne Engler, en paa hver Side av Rammen. Dertil knytter sig et Bygdesagn, der gaar ut paa, at de er skaaret av to Unggutter, som under Carl XII's Indfald rømte fra Leiren og der-

Koret.

for blev dømt fra Livet. De holdt sig skjult i Fjeldene, men listet sig ned til Loms Kirke, hvor de efterlot de to vakre Engler. Av Taknemme-lighet herover skal saa Menigheten ha utvirket Benaadning for dem.

I 1793 blev Kirkens Indre atter underkastet en større Restaurering. Den tidligere, tunge Korbue, som svarte til de svære Søiler, hvorpaa den hvilte, blev erstattet av en med lette Blad- eller Rankeformer. Søilene blev nu for tunge i Forhold til den lette Bue. Men til Gjengjæld stemmer denne saa meget bedre med Kortakets malte Blad- og Blomsterdekorationer, Drueklaser og andre Frugter, som saa smukt omkranser Centralbilledet „Jesu Daab", mens 8 Soler lyser frem mellem Feltene. Og som den samlende Tanke for den hele Komposition blev under

Korbuen sat paa Latin disse Ord fra den 93de Salme:



„Den Retfærdige skal blomstre som Palmen". Samtidig blev ogsaa Prækestolen iført sit pragtfulde Renæssanceskrud med rike Utskjæringer. Og ved den staar i latinsk Indskrift den herlige Strofe: „Guds Ord bliver evindelig". Den virker som en Jubelhymne til Tonerne av „Vor Gud han er saa fast en Borg".

Foruten Altertavlen, Prækestolen og Takmaleriet, som allerede er nævnt, rummer Loms Kirke mange og interessante gamle Saker. Korets Vegger dækkes saaledes av omkring 20 Malerier, hvorav et er fra 1650, de øvrige fra 1710—1736. De siste skal være malt av Eggert Munch, en Prestesøn fra Vaagaa. Og samtlige er de Gaver fra Menigheten „Gud til Ære og Kirken til Beprydelse".

Foran Korbuen hænger „Loms Fane", som skal være anskaffet til Minde om Opfindelsen av den for Bygden saa almengavnlige Engvanding. Om denne Fane skriver Sogneprest Hans Frisach (1719— —1744): „Antiquitet og remarcquabel Ting findes ikke ved Kirkerne uden ved Hoved-Kirken er over Indgangen til Choret hængende en Fane av blaat og hvidt væderskinds Taft, hvor paa findes skildret midt paa en Krantz med en Haand udi holdende Skieltreche til en Erindring om dend gl. Lovværdige vandkonst, som av gl. Tid først er opfundet paa Lomb til at vande agrene, oven over Krantzen staar med fulde store Bogstaver LOMB, i det ene Hjørne findes disse Bogstaver, G: B: D:"

Ved Korets nordre Vegg i den saakaldte Bispestol staar et vakkert Klæberstens Gravmonument fra 1757 over Prestefrue Anna Dorothea Klem. Paa Væggen hænger to malte Skjolder til at fæste paa Alterlysene. Begge bærer Aarstallet 1757 og skal være anskaffet i Anledning av den samme Dames Begravelse.

1 Koret hænger endvidere 4 Lysskjolder med Initialene P. M. En oval Jernmindetavle oplyser, at de gjelder Sogneprest Peder Medel-fart, som døde 31te Januar 1770. Dens Slutning er saalydende: „Enkens og 3 smaa Børns Hylen, Menighedens Klagen: Paarørendes Graad, Venners Taarer Bejamrer den bæste ægte: Mage fromeste Fader: troeste Hyrde oprigtigste Broder Redeligste Ven: Guds Raad Grundet i Guds Visdom og Godhed Er Menneskenes Trøst i alle Livets Forandringer."

2 ærværdige Lyskroner har Kirken. Den ene, en forgyldt rød- og grønmalt Trælyskrone hænger i Skibet. Den har malte Trælys, som nu ligner gamle skiddengule Vokslys. I nordre Vinge svæver en Jern-og Bliklyskrone uten Armer. Den minder om en pavelig Tiara.

I Taarnet hænger 3 prægtige Klokker, som i flere hundrede Aar har latt sin stemningsfulde Klang lyte ut over Bygden og kaldt Me-



nigheten til Guds Hus. Den ene er omstøpt 1831, men Storklokken fortæller selv: „Denne Klocke er støpt anno 1698 paa Hans Johansen Einsvolds egen Bekostning ved Sogneprestens hær magister Bent Frisis tilskyndelse efterdi han af hannem nest Guds hjælp af en heftig svaghed er bleven kureret". Den tredje og mindste Klokke bærer saadan Indskrift: „Joan Nicolaus Derck me fecit Horne anno

MDCCLV."

Kirken eier ogsaa en meget gammel Sølvbolle med Bokstavene JESUS paa Foten samt to store Tinlysstaker „til Vokslys" og to mindre Messingstaker „til Talglys". Tinlysstakene var i Tidens Løp blit saa skrøpelige, at Føttene er fjernet, men selv i sin lemlæstede Tilstand er de en Pryd for Alteret.

1907 fik Loms Kirke sit Orgel. Det omtales her, fordi det staar som et rørende Vidnesbyrd om Fædrelandskjærligheten. Det er nemlig en Gave fra Lomværer i Amerika, som nævnte Aar sendte en Sum av 4300 Kroner til Anskaffelse av Orgel for deres gamle Sognekirke.

Loms Sognekald var i tidligere Dager et meget stort Embede. Men i Likhet med saa mange andre geistlige som civile Embeder er det i den nyere Tid blit sterkt formindsket. I 1863 blev saaledes Sjaak utskilt som eget Sogn.

Ogsaa Prestegaarden er blit i høi Grad beklippet, idet flere hele Gaarder er fraskilt. Derved er Indtægtene sørgelig forringet. Ved Midten av forrige Aarhundrede kunde Gaarden føde 12 å 13 Hester, 40 å 50 Kreaturer og ca. 200 Faar. Nu har den blot en Besætning av 4 Hester, 15 Kjør og endel Faar, og mere anses den ikke istand til at kunne livnære. Vaaningshuset paa Loms Prestegaard er en stor, antagelig 200 Aar gammel Bygning, som har lidt meget av Tidens Tand, og som med de sterkt reducerte Indtægter er lite tidsmæssig og blot med Vanskelighet lar sig vedlikeholde.

Det mangler ikke paa Skildringer av Livet i de gamle Preste-gaarder. Adskillige Prestefruer har efterlatt værdifulde Erindringer, og specielt har Fru Elise Aubert tegnet Billeder fra Loms Prestegaard, hvor hendes Far, Provst Aars, var Sogneprest fra 1851—1863.

Lom var dengang en ren Avkrok og Adkomsten lang og besværlig. En Gang om Uken kom Tjøstel med Posten. Han var ikke alene Postmand, men ogsaa hele Bygdens betrodde Kommissionær og mest populære Personlighet. For én kjøpte han Kaffe, for en anden Sukker, for en tredje Medicin o. s. v.

Især om Vinteren i „Indespærringens" Tid kom Tjøstel som en Glædens Engel, for hvem der altid stod anrettet et Traktement i Kjøkkenet.



At faa den store, skromlete Prestegaard omdannet til et lunt og hyggelig Hjem med de tarvelige Midler, som stod til Raadighet, var et haardt Arbeide for Fru Aars, men med hendes Dygtighet og Smak lykkedes det over Forventning. Fru Aubert fortæller, hvilken Begivenhet det var, da de i 1855 fik et gammelt utrangert Flygel paa Prestegaarden. Hadde Bygdens Folk før stanset forbløffet over Prestens „Kjørekop", en gammel Kaleschevogn, stod de som rent fjetret over den nye „Spillekop", som Flygelet blev kaldt, og som alle maatte se og undersøke.

Heller ikke for Provsten Aars var det nogen let Sak at overta den store Gaard, ukjendt som han var med alle Forhold. Heldigvis fik han som Husmandskarl sin Formands Hjelper Lars, som baade var dygtig og mægtig, saa han skaltet og valtet som Enehersker. Den første Vaar, da Engvandingen skulde foregaa og Lars lot pløie Furer gjennem Åkrene, protesterte Provsten mot denne Ødelæggelse, men møttes av Lars' selvbevisste: „Du har inkje Vet paa det, Prost, men til Høsten skal du berre sjaa!" Efterhaanden kom dog Prest og Bestyrer til at arbeide i god Forstaaelse.

Fru Aars var en særs dygtig Husmor av den gamle Skole. Og det kom vel med. For vistnok hadde hun arvet den forrige Prests ferme Kokkepike „Synne", som var stolt av, at ingen i hele Dalen kunde låve „Ørretbudding" og „Taarnterter" saa fine som hun. Men for Fru Aars gjaldt det at skaffe kraftig og vellavet daglig Kost til de mange Munder. Hele Sommeren var der 15—20 Mennesker „indvendig", mens Folkehusholdningen i Aannetiden omfattet like til 30 —40. Rettene var derfor ganske enkle. Om Søndagen hadde Familien en Stek paa Bordet, og i Ukens Løp gjaldt det at variere mest mulig med Resten av Dyret.

Naar de lyse Sommerdager var forbi, naar Bygjestene med Svalene hadde forlatt Dalen, og naar Høstens Stormer og Vinterens Mørke henviste Prestegaardens Beboere til Virksomhet inden Døre, da samledes om Kvelden Familien rundt Stuens store Bord, hvor én fungerte som Oplæser, mens de øvrige sat med sine Arbeider. Et eneste Talglys besørget hele Belysningen. Og da det blot kastet et dunkelt Skjær rundt i Værelset, maatte det trolig flyttes fra den ene til den anden, eftersom Arbeidet krævet.

Jo nærmere det led mot Jul, desto større og mere febrilsk blev Travlheten inden Døre. Først kom den store Slagtning, da 2—3 Kjør og 5—6 Faar maatte late sit Liv for at tjene til Vinterforsyning. En Landsens Prestefrue maatte ved en saadan Leilighet helst være i Besiddelse av en Kommandants Egenskaper for ret at anvende sine



Tropper i den store Batalje, som forestod. Hele Huset var da som forvandlet til et livfuldt Verksted, som gjenlød av dumpe Støt i Mortere og Hakkeknivenes irriterende Lyd, mens det dampet fra Kjøkken og Bryggerhus og duftet søtt og skarpt av Krydderier og Ingredienser.

Naar Raastoffet vel var bearbeidet, kom Turen til Pølsestopningen, som gjerne foregik i Spisestuen under drastiske Beretninger fra fordums Dager. Og gik det litt sjurt med Underholdningen, blev i hvert Fald Tungebaandene løst, naar utpaa Kvelden Kaffekjelen kom dampende og livfornyende ind paa Bordet.

Efter Slagtningen fulgte Lysstøpningen. Til denne benyttedes det tiloversblevne Fett og Talg fra Slagtningen. Det var et kjedelig, men nødvendig Onde at sitte der og la de tynde Skeletter av Bomulds-garnsvæker hoppe ned og op, ned og op, indtil de antok en for Lysestaken passende Tykkelse. Levningene av Talg og Fett blev saa med Birkeaske kokt til en kraftig Grønsæpe, som vanskelig Smuds eller Flekker kunde holde Stand mot.

Nu forestod det vigtigste og mest spændende Arbeide: Julebrygget. Det kunde bare betroes en meget erfaren og paalidelig Sjel, som forstod sit Ansvar og ikke tok sin Makelighet i Agt. Allerede Klokken 3 om Natten maatte hun begynde sit Arbeide og under hele Gjæringsprocessen holde Øinene vaakne for at Øllet ikke skulde skjæmmes. Men saa fik man ogsaa det herligste hjemmebryggede 01 og tyk, deilig Vørter til velsmakende Vørterkake.

Indunder Jul med den temmelig regelmæssig indtrædende „Kakelinne" kom Bakningen med baade Lefsebakning og Brødbakning og Bakkelsebakning og Julekakebakning med dertil hørende Duft av Kardemomme, Smult, Citron og Vanilledraaper. Tilslut stod nu bare Renselsesfesten tilbake. Men naar baade Storvask og Rengjøring vel var over, og rene Gardiner lyste fra hvert Vindu, da hadde ogsaa det hele Hus antat sin rette Feststemning, og alle fandt, at de nu efter det store Kav og Stræv med god Samvittighet kunde ture Jul og nyte av det fulde Stabur og Spiskammer.

Tindrende klar og knakende kold oprandt gjerne Juledagen, og under Klokkenes festlige Kimen kom Almuen kjørende eller gaaende skarevis til Kirken, som da pleiet at være fuldpakket.

Ogsaa paa Prestegaarden var der denne Formiddag meget folksomt. Især var der livlig i Kjøkkenet, hvor Mødre og Faddere tok ind og foran Komfyren holdt paa at „tine" op smaa, blaafrosne Barn, som endelig skulde til Daapen paa Juledagen, hvorfor de saa at si formelig var opmagasinert til Høitiden.



Anden Juledag stod Prestegaarden temmelig tom, da der var Gudstjeneste ved Annekskirken. Den Dag kom gjerne alle Kjøredoner frem, og i strykende Fart bar det avsted til den fjerne Kirke. Paa Hjemveien blev det ofte til formelig Kapkjørsel under Dombjeldeklang og Latter. Med anden Juledag begyndte ogsaa Julebesøkene, da Nabo hilste paa Nabo, ønsket god Jul og smakte paa Brygget. Og saa fortsattes der utover Romhelgen med Gjestebud hist og her paa de større Gaarder og paa Prestegaarden.

Fra gammel Tid av har der over Livet i vore Prestegaarder hvilt et eget og sterkt idyllisk Skjær, som i de senere Tider er ganske blegnet, og som har stillet Nutiden i grel Motsætning til den saa høit lovpriste Fortid. For den almene Bevissthet stod Embedsgaardene paa Landet som Hovedarnesteder for den gode norske Gjæstfrihet. Hele Sommeren var de alle Reisendes og Turisters selvsagte Gratis-hoteller. Og da gjenlød de store Stuer og rosenduftende Haver av lystig Skjemt og Latter. Og i Julen var de unge Studenters og glade Pigebarns eftertragtede Eldorado, hvor de tilbragte minderike Dager med Ake- og Kaneturer, Dans og Flirt, som selvfølgelig hadde en eller flere lykkelige Forlovelser tilfølge.

Prestegaardsidyllen er nu en Saga blot. Nutidens helt ændrede Forhold har ogsaa totalt omkalfatret Livet paa Prestegaardene. De nye og letvinte Kommunikationer, de mange Hoteller og Pensionater over det hele Land har gjort den gammeldagse Gjestfrihet overflødig. Men endnu maa ét, og det et meget væsentlig Moment, tas med i Betragtning ved Sammenligningen mellem før og nu, og det er Embedsmændenes sterkt reducerte Indtægter i Forbindelse med alle Nødvendighetsartiklers Stigning, hvad der i høi Grad har vanskeliggjort Embedsmændenes Kaar og lagt en tung Hemsko paa den lovpriste Gjestfrihet.

I gamle Dager hadde Embedsmændene rundelige Indtægter; de store Gaarder leverte altid rikelig Forsyning til Stabur og Spiskammer; dygtige Arbeidere og Tjenere var let at faa og for billig Løn, og ovenikjøpet var ikke altid Embedsmændene saa ængstelige for at leve en Smule over Evne, da Krediten stod dem aapen. Nu, da

Embedsmændene og ikke mindst Prestene bare nyter saa at si „Naadsens Brød", da man paa Landet maa betale omtrent Bypriser for alt mulig, da Skattene hviler trykkende som en Mare, og da Tjenere næsten ikke er at opdrive, har hele Livet med Nødvendighetens Konsekvens maattet anta helt nye Former, som fuldstændig har ændret dets Præg. Alt dette bør man ha klart for Øie, om man vil trække en korrekt Paralel mellem den tørre Nutid og „de gode, gamle Dage".

7 — Gamle norske Kirker. 97Norderhov Kirke og Prestegaard.

I Hjertet av Ringerikes for sin Skjønhet og Frugtbarhet lovpriste Bygd hæver sig frit og iøinefaldende Norderhovs hvite Kirke med det høie og slanke Taarn.

Navnet Norderhov, det oldnorske Njardarhov, som betyder Njørds Tempel, viser, at der her i Hedendommen har staat et Tempel for

Njørd. Senere blev det Navnet paa Prestegaarden, paa hvis Grund Kirken er bygget, og fra den er det gaat over paa Kirken.

At Norderhov virkelig har været Sætet for Gudsdyrkelse like fra den dunkleste Oldtid, da Æser, Jøtner og Mennesker antokes at ha



mere eller mindre venlig Omgang med hverandre, derpaa tyder et ældgammelt Sagn, som skal knytte sig til Gudshusets Opførelse. Efter Beretningen var Bygmesteren et Trold, som hadde sin Bolig etsteds i Vestaasen, muligens i Holleia, som ogsaa har Ord for at ha huset mægtige Troldgubber i senere Tider. Det skal ha været en drabelig Kar, som selv bar Stenene til Murene. Veien var lang og førte over den brede Storelv ved Busund, hvor han stadig blev vaat, naar han skulde skræve over. Tilslut blev han saa lei den, at han utbrød: „Den forbandede Busundbækken ska' enten væde Hælen eller Toa"! Resten av Stenen skal han derfor ha hentet fra Berg-stranden ved Stensfjorden. Ved Kirkens Restaurering i 1880-Aarene kunde man ogsaa se, at der var tat Sten derfra.

Ogsaa flere Træk av Oldtidens Gudelære mener man med Sikkerhet at kunne henføre til Norderhov. Al Sandsynlighet taler nemlig for, at det var paa Norderhov, Guden Høner blev fortrængt av den nye Asagud Njørd, og at dette Gudbytte danner Grundlaget for den Myte, som lar de splidagtige Æser og Vaner slutte Forlik, hvorefter Æserne sendte Høner til Vanerne, medens Vanerne sendte Njørd til Æserne. Ti Njardarhov (Njørds Hov eller Tempel) ligger paa Gaarden Hønens Grund. Man synes saaledes at kunne slutte, at Gudshuset paa Njardarhov fra først av har været et Hønertempel, som senere er blit tillagt Njørd.

Efter Kristendommens Indførelse fik Norderhov sin nuværende Kirke, antagelig i det 12te Aarhundrede; men man finder den først omtalt i 1293. Den er opført av Graasten. Oprindelig var den en enskibet, romansk Langkirke, som ved Restaurering i 1880 blev utvidet til Korskirke. Den har et halvrundt Kor og et meget høit og slankt Taarn. Den antas at ha været en av de saakaldte Tredings-kirker, som svarte til de almindelige Fylkeskirker.

Til Kirkens Historie har man litet Kjendskap. Under Erik Preste-hater blev der av hans Bror, Hertug Haakon, ophængt i Norderhov Kirke en Normalvegt, hvorpaa Landskylden skulde veies. Denne blev nemlig erlagt i Naturprodukter efter Vegt. Og for at ikke Land-drotten skulde gjøre Lodderne for tunge, hvad nok ofte skedde, blev Normalvegten ophængt i Kirken og befalt benyttet ved Avgjørelsen av Landskylden.

Kirken har en meget gammel Klokke med latinsk Indskrift, som oplyser, at „Sigurd, der lever som Biskop paa Hamar, æret som en brav Mand, gav mig (Klokken) af Kjærlighed til Norderhovs Kirke". Sigurd var Biskop i Hamar fra 1381—1419. Tidligere fandtes der ogsaa i Kirken et gammelt Røgelsekar, som nu er indlemmet i Univer-



sitetets Samlinger, samt en merkelig ældgammel Ring i Kirkedøren. Likeledes stod der forhen paa Kirkegaarden

en lang, flat Sten med Runer, som vanskelig lot sig læse, og som man uvist om med rette har udtydet: Her hvilir Carl Halvorsson Vitiol.

Som nævnt blev Kirken i 1880—81 underkastet en Restaurering, som blev foretat av Arkitekt Eckhoff. Ved den fik Kirken en Prækestol, som stemmer vel med det øvrige Utstyr.

Altertavlen skal skrive sig fra Reformationstiden og er sandsynligvis en Kopi efter et utenlandsk Mesterverk. Det nuværende Alterbillede er en Gave fra avdøde Generalinde Gram. Det er malet av Eilif Petersen. Det forestiller Kristi Forhaanelse. Frelseren staar iført Purpurkaapen med Tornekronen paa Hodet og Rørsceptret i Haanden. Billedet er et storartet og betagende Kunstverk. Især gir det et sublimt Uttryk for Høiheten i Fornedrelsen. Altertavlens Ramme dannes av et meget smukt utført Træskjærerarbeide, som fremstiller de tolv Apostler tillikemed Moses og Aron. I Tidens Løp er Malingen blit sterkt avslidt, men er nylig meget heldig opfrisket og forbedret av Jacob Sømme, som ogsaa har dekorert Prækestolen og Døpefonten.

I det 16de Aarhundrede var Magister Amund Ellingssøn Sogneprest til Norderhov. Til hans Navn knytter sig et Sagn, som er behandlet av Professor Daae, og som her skal omtales, da det kaster et eiendommelig Lys over Sæder og Skikker i hine Dager. Som bekjendt har det altid været de katolske Prester forbudt at gifte sig. Dette unaturlige Forbud, som overalt vakte Motstand, blev da heller ikke hos os overholdt, men blev omgaat paa forskjellige Maater, idet Prestene i sin Tjeneste tok „Deier", „Raadskvinder", „Følgekoner" eller „Nøklepiker", som i Virkeligheten var at anse som Hustruer i et Slags borgerlig Egteskap. Skjønt Forbudet mod Presters Giftermaal ophævedes ved Reformationen, blev dog i længere Tid de gamle Sædvaner staaende. Om Magister Amund heter det saaledes, at han tok en Enkes unge Datter, Kristine Olsdatter, til sin „Nøklepike" og





førte hende med sig, da han fra Norderhov forflyttedes til Gran. Med hende fik han ikke mindre end 7 Barn, hvorpaa han lot hende gifte sig med en Bonde, Peder Rolfssøn, „med hvilken Mand hun senere levet som en ærlig Dannekvinde til sin Dødsdag".

Man maa anta, at hendes Forhold har git Anledning til Historier, ti paa Ringerikes Tingstue tok Lensmanden i 1574 Kristine Olsdatters Skudsmaal av Almuen for den Tid, hun hadde været „Nøklepike" i Norderhov. Der fremstod da tvende gamle Dannemænd, Hans Hverven °S Jon Tanberg, og „bestode, at forne Kirstine var en ærlig Pige, der Mag. Amund tog hende i sin Tjeneste". Ogsaa paa Grans Ting blev der paa Forespørsel git hende godt Skudsmaal. At Magister Amund selv har anerkjendt hende som en Slags Hustru, kan man se derav, at han giftet to av sine Døtrer med hende „ærlig fra sig, som Dannemænd pleie at gifte sine Børn, og gjorde deres Bryllupér".

I den nyeste Tid har Norderhov hat flere fremragende Prester. Av dem vil vi nævne Lyder Brun, som var bekjendt som en usædvanlig kraftig Vækkelsesprædikant. Han virket som Sogneprest der fra 1848—62. Og fra 1890 til sin Død var Provst M. J. Færden Menighetens Sjælesørger. Han stod som en av Landets kundskabs-rikeste og mest ansete Geistlige og var i enestaaende Grad avholdt for sin noble Personlighet og sin levende Interesse for Bygdens og Menighetens Vel.

Tilbake staar nu at omtale den gamle Prestegaard. Over den har Prestefruen Anna Colbjørnsdatter Ramus' heltemodige Optræden ved Svenskebesøket i 1716 kastet et berømmelig Skjær, som neppe vil blegne.

Et Bidrag til Norderhov Prestegaards Historie finder man i et Kongebrev av 26de Oktober 1575. Det fremgaar derav, at Preste-gaarden dengang blev anset for at være altfor liten, hvorfor det lykkedes Presten Hans Pedersen at faa istand et Makeskifte, hvorved Gaarden Søndre Norderhov, som tilhørte Kristiania Kapitel, blev overdraget Norderhov Presteembede mod at Kapitlet til Gjengjeld fik 3 Kirken beneficerte Gaarder paa Ringerike. Skjønt Makeskiftet anses fuldbyrdet ved Oslo Kapitels Brev av 4de December 1575, er der Grund til at nære Tvil om, hvorvidt Makeskiftet virkelig er kommet istand, eller hvor længe det er blit staaende ved Magt, idet de tre avstaatte Eiendommer synes efter en Fortegnelse av 1664 fremdeles at ha tilhørt Norderhov Presteembede.

Hvorledes det hermed end forholder sig, stod der indtil 1890 paa Prestegaarden en ældgammel Bygning, „Mellemstuen", som bar Spor av at ha været flyttet dit, hvorfor man har antat, at den var Hoved-



bygningen paa Søndre Norderhov, der ved Makeskiftet blev overført til Prestegaarden. I 1890 blev saavel „Mellemstuen" som Bryggerhuset nedrevet og en tidsmæssig Fløibygning opført. Efter Reduktionen utgjør Prestegaardens Eiendom 350 Maal Indmark, 150 Maal Havn og 3200 Maal Skog. Den føder 30 Kjør og 6 Hester.

Hvor gammel Norderhov Prestebolig er, mangler man Oplysning om. Den bestaar av to Deler, hvorav den ældste visselig har trodset adskillige Aarhundreder. Selv den forholdsvis nye Del, „Svenskestue-bygningen", er mindst 200 Aar. Men den ældste Bygning paa Prestegaarden er utvilsomt „Munkestuen" eller „Munkekjelderen". Tømmeret i den er oftere blit fornyet, men en Bjelke bærer Aarstallet 1575 i gamle Taltegn. Under Bygningen er en stor og dyp Kjelder indhugget i Fjeldet. Den tjente oprindelig til Opbevaring av den i Naturprodukter erlagte Tiende, som de geistlige Stiftelser i Oslo oppebar. Over Kjelderen var Opholdsrum for de Munker eller Klerker, som mottok Tienden. Naar Traditionen beretter, at Anna Colbjørnsdatter ved Svenskenes Ankomst anbragte sin gamle og sykelige Mand i „Kjelderen", vil det sige „Munkekjelderen", da der under Hovedbygningen ingen Kjelder fandtes.

Den mindeværdigste Begivenhet, som knytter sig til Prestegaardens Historie, skriver sig fra Svenskenes ovennævnte Besøk i 1716. Carl XII laa med 10,000 Mand foran Akershus, medens den norske Hovedstyrke under General Lützow stod ved Gjellebæk i Lier. Inden Kongen kunde tænke paa at indta Akershus, maatte han befri sig for denne Fiende. Han ga derfor Oberst Løven Ordre til med 600 Dragoner at drage over Hakedalen og Hadeland for at omgaa Lützow. Efterat være opholdt av Bønderne paa Hadeland, naadde Løwen den 28de Mars Norderhov.

Først ved Middagstid den 28de Mars fik General Lützow Melding om Svenskenes Tog. Straks sendte han 3 Kompanier for at møte Fienden, og litt senere drog Oberst Øttken med sine Dragoner avsted. Utpaa Aftenen ankom Fortroppen til Gaarden Stein paa Ringerike. Herfra brøt de uopholdelig op og fortsatte til Norderhov Prestegaard, hvor de svenske Dragoner hadde slaat sig ned. Med stor Aandsnærværelse hadde den kjække Prestefrue, Anna Colbjørnsdatter Ramus, ved Rygtet om deres Komme, gjort alt istand til deres Mottagelse. Hun bevertet dem saa rikelig med Mat- og Drikkevarer, at da de norske Tropper indfandt sig, var det dem en let Sag at overrumple Dragonerne, som laa søvn- og brændevinsdrukne rundt Vagtildene. Oberst Løwen, som sov inde i Storstuen i „Svenskestuen", vaagnet ved Larmen og blev tat til Fange like utenfor Døren.



Endel Svensker fik i Nattens Mørke Anledning til at undkomme, nogle „retirerte paa Hosesokker op til Tanberg", men 39 faldt og 120 blev fanget. 1 Prestegaardens Vegg findes endnu Merker efter Kuglene. Først næste Dag ankom Oberst Øttken til Norderhov. Han satte øieblikkelig efter Fienden, men uten at kunne indhente ham.

Efter denne lille Krigsepisode, som blev av avgjørende Betydning for Svenskenes hele Felttogsplan, blev Anna Colbjørnsdatter ophøiet til national Heltinde. Hun og hendes Mand, den lærde Jonas Ramus, ligger ogsaa begravet i Kirkens Kjelder, hvor Ramus hadde latt indrede Gravkammer for sin Familie. Fra flere Hold er der fremkommet vægtige Grunder for, at Anna Colbjørnsdatter ikke hviler ved Norderhov, men sammen med Brødrene i Fredrikshald. Noget avgjørende Bevis herfor, der har kunnet helt avsvække den gamle Tradition, er dog ikke blit ført.

103Oddernes Kirke.

En av Norges ældste Kirker er Oddernes — eller Ottursnes — Kirke ved Kristianssand. Fredfuldt og smukt høinet staar det ærværdige Gudshus, hvis slanke Taarn raker op mot Himlen og lar sine venlig kaldende Malmklokker lyte ut over „Lunds" smilende Egn.

Ældgamle er Kirkens hvite Graastensmurer. Dens Opførelsestid falder nede i Middelalderen og henlægges til det

Ilte Aarhundrede. Men med Bestemthet kan Tidspunktet ikke angis. Den skriver sig antagelig fra Olav den helliges eller kanske snarere hans Søn Magnus den godes Tid (1035—1047).



Oddernes Kirke er en avlang, firkantet Stenkirke. Sin nuværende Skikkelse har den faat gjennem flere Restaureringer og Hovedreparationer, blandt andre efter en Ildebrand, som skal ha rammet den. De væsentligste Ændringer er foretat i Aarene 1631, 1661, 1689, 1704 og 1887. Oprindelig var den en Langkirke. Den halvrunde Kor-avslutning er en senere Tilføielse. En større Reparation blev foretat i 1661. Da er formentlig Kirkens Indgangsdør blit indsat, da den bærer Aarstallet 1661.

Men sin største Ændring har Kirken vistnok undergaat i 1689. Ved den Tid hadde den en særlig Velynder i Kristianssands Borgermester, Christen Nielsøn Wendelboe. Han sees at ha latt opføre Vaabenhuset og det vakre ottekantede Taarn samt skjænket Prækestolen og Alteret. Om Taarnet heter det rigtignok, at Wendelboe ikke vilde betale Bygmesteren, hvorfor det kom til Proces, hvis Resultat blev, at Kirken avgjorde Bygmesterens Fordring. Den smukke Prækestol er i rik Barokstil med 7 utskaarne Figurer, Kristus i Midten og Paulus, Petrus og Evangelistene paa Siderne samt Anno 1704. Ogsaa Altertavlen er i Barokstil og med Englemotiver paa Vingene. Den bærer Wendelboes og Hustrus Navner. Som Erkjendtlighet for Borgermesterens store Gavmildhet blev der indrømmet ham og hans Hustru Gravkammer under Kirken. Traditionen vil vite, at Wendelboe hadde betinget sig, at ingen anden skulde begraves i samme Kammer, og at Nøklen til det skulde kastes i Elven, saa Gravfreden aldrig skulde forstyrres. Hans Ønske eller Betingelse er nok ikke efterkommet, idet der, hvad senere vil sees, ved Gravkammerets Aapning i 1887 fandtes ikke mindre end 16 Kister derinde.

Oprindelig var Oddernes Kirke ikke Menighetens Eiendom. En længere Tid tilhørte den de dansk-norske Konger. Men i 1723 blev den sat til Auktion, og Biskop Christopher Nyrop fik da Tilslag for 350 Riksdaler. Ved Skjøte av 12te September 1724 overdrog saa Fredrik den 4de Oddernes Hovedkirke til ham. Men allerede inden Kjøpet var Nyrop blit enig med Menigheten om at overdrage den Kirken for 600 Rdl. kontant. Det skedde ogsaa ved Transportbrev av 20de December 1725, fra hvilken Tid Oddernes Kirke er Menighetens Eie.

Den Grund, hvorpaa Kristianssand ligger, hørte tidligere under Oddernes, og like til 1645, da Byen fik egen Kirke, var Oddernes Hovedkirke. Men fra den Tid blev Oddernes Annekskirke under Kristianssand, og Prestegaarden paa Oddernes var Avlsgaard for Magistraten. Det varte indtil 1704, da Oddernes blev skilt fra Kristianssand som eget Sogn. Senere har dette atter i 20 Aar været



Anneks under Byen. I 1805 blev nemlig- Stiftprovst Sørenssen tillike Sogneprest til Oddernes, men ved kongelig Resolution av 16de September 1825 blev Oddernes paany Hovedsogn, hvad det senere har været.

Foran Indgangsdøren til Kirken ligger en stor og meget gammel Sten. Den er flat og graahvit, og efter de indhugne symbolske Billeder at dømme har den visselig været en Gravsten. I hvert av de 4 Hjørner sitter en Engel med en Palmegren. Paa den Del, som formentlig har dannet Hovedgjærdet, findes et Kranium, Benknokler og et Timeglas. Det heter, at Stenen tidligere skal ha ligget paa Gulvet inde i Kirken like nedenfor Koret. Det er ikke godt at avgjøre, om den oprindelig har været anbragt nede i Gravkjelderen, eller om den har tjent til Gravsten over de Lik, som kan sees at ha været bisat under Kirkens Gulv.

Som nævnt blev Oddernes Kirke i 1887 underkastet en Hovedreparation, hvorved dens Indre blev betydelig forandret. Nye Kirkestoler blev da indsat og Galleriet omdannet. Samtidig blev Gulvet opbrudt, og derved kom Gravkjelderen og Gravkamrene for en Dag.

Fra Indgangsdøren og op til Koret fandtes Gravkamre, og paa begge Sider av Midtgangen laa Menneskeben. Ogsaa under Koret har der været Gravkjelder, hvad der stadfæstes ved et Løfte fra Foged Riis. Foged Riis var Eier av Oddernes Kongsgaard. Han var bekjendt for at være en flot og forfængelig Herre, som lovet at skjænke Oddernes Kirke rike Gaver mot til Gjengjeld at faa Gravsted under Koret. Derav blev der dog intet. Fogden indfriet ikke sit Løfte, da han kom i Kassemangel og blev i 1685 fjernet fra sit Embede og maatte overlate

Kongen Oddernes Kongsgaard.

Det største og smukkeste Gravkammer var Borgermester Wendel-boes og Hustrus, som laa tilvenstre for Indgangsdøren, mot Prestegaarden. Ved Aapningen fandtes der 16 Kister, hvorav flere elegante. Deriblandt en Barnekiste i Form av en Kuffert med rike Kobberforsiringer og symbolske Betegnelser. Traditionen vil vite, at Lensherren Palle Rosenkrantz' Barn skal være begravet i Oddernes Kirke. Likeledes beretter Amtmand Holm, at Lensherren Ove Schade eller et av hans Barn skal være bisat der. I Kirkens Kjelder ligger ogsaa Madame Elisabeth Bruun, hvis Mand, Oberstløitnant Bruun, var Kongs-gaards Eier fra 1668—1674. Hun forærte Kirken et rødblommet Fløiels Alterklæde og en Damaskes Alterduk med brede Kniplinger, hvorfor hun blev indrømmet Hvilested under Kirken.



Flere av de fundne Lik var merkelig godt konservert. Det var særlig Tilfældet med Sogneprest Hans Engelhart, som døde 1761. Hans Eftermæle betegner ham som „en herlig Mand i Liv og Lærdom".

Blandt de mange kuriøse Gravskrifter, som Kirkens Kjelder rummer, skal denne gjengis:

„Herunder

hviler den dødelige Del af den i Livet velædle og velbaarne Frue Engel von Kars, født den 1. August 1741, gift den 14. August 1764 og død den 3. Juli 1774.

Mit Levnets Løb blev hastig endt, min Hytte tidlig fældet. Jeg blev i mine bedste Aar af Døden overvældet. I Livet jeg omarmet blev utaf den Ægtemand, Som nu, da Døden vundet har, mig ikke redde kan. Lad dødelige Menneske dig mit Eksempel lære, At man i ingen Alder kan for Døden sikker være. Stræb derfor, mens du lever her, at døde din Natur, Saa har du mod den Døds Anfald en sikker Forsvarsmur."

Kirkens Inventarium er for den største Del meget gammelt. Av dens 4 Lyskroner er der 3 gamle. En fra 1663 er forært av Arendt Tønnessøn og Bodil Mortensdaater. En fra 1697 bærer Borgermester Wendelboes og Hustrus Navnezifrer. Den, som hænger i Koret, er uten Indskrift. Den fjerde Krone er forært av Jens Justnes i 1902. Døpefatet har ingen Indskrift, men er stemplet 1627 (?). Paa Kalken læses følgende: „Denne Oddernees Kirkis Kalk og Disk er paa Kirkens Bekostning Anno 1759 forfærdiget i Stedet for den forrige, der forkom ved Prestegaardens ulykkelige Ildebrand den 17de Juli samme Aar og veyer i Sølv Halvtredsindstiv 571 s Lod". 4 Gyldenlærs Rokokostoler staar nede i Kirken. Paa den ene Stolryg er indbrodert T. T. H. C. N. D. W. — 1691.

Av Kirkens 3 Klokker er den mindste og formentlig ældste uten Indskrift. Den er forlængst ute av Bruk. Den anden bærer saadan Indskrift: „Anno MDCXCVII hafver forrige Borgermester udi Christiansand Christen Nielsøn Wendelboe med sin hustru Marine Mor-tensdaatter forærit denne Klockke til Oddernes Kirke. Alt det gode, som vi hafver, ere dine egne Gafver og dig eene Gud tilhør derfor dig al Æren bør — Ps. CXIX Min Sjæl leve og lofve dig og lad dine Domme hjælpe mig." Den tredje Klokke er ny, fra 1901. Den er en Gave fra Jens Torstensen Justnes, som ogsaa har forært Alter-teppe og Messehagel.



Kirkens to Messingstaker skal være skjænket av ovennævnte Foged Riis.

Til Oddernes Kirke i den ældste Tid har man kun ringe Kjend-skap. Ogsaa om Prestene og deres Virksomhet i denne Tid mangler man sikrere Oplysninger. Ved Prestegaardens Brand i 1759 gik Kirkebøker og Optegnelser op i Luer. Av Prestene i den katolske Tid kjender man blot Hr. Svein paa Oddernes. Og alt, hvad man vet om ham er, at han i 1429 var blit tilføiet et Lemsterhugg i Hodet

av Thorbjørn Lokk. Heller ikke til de første lutherske Prester har man synderlig Kjendskap. Om den første Prest efter Reformationen, Hans Svane, berettes blot, at han druknet i Torris-dalselven i 1553. Først fra 1645 har man nærmere Rede paa Kaldets Prester og deres Virksomhet. Men her at omhandle dem vilde føre for vidt.

Det er ikke alene den høie Alder, som gjør Oddernes Kirke saa interessant. En særlig Glans falder der ogsaa over

den fra den merkelige Runesten, som staar paa Kirkegaarden, faa Meter i øst for Koret. Den er en av vore mest berømte Runestener, ikke mindst fordi den skriver sig fra Olav den helliges Tid og rummer hans Navn, til hvem den ogsaa efter Indskriften paa det nøieste er knyttet.

Oddernes Runesten er 3'/2 Meter høi. Naar den er reist, kan ikke med Sikkerhet avgjøres, men siden 1639 har den staat paa Kirkegaarden. Sandsynligheten taler for, at den allerede fra først av har været reist paa sin nuværende Plass.

Til Runestenen knytter sig et Par høist apokryfiske Sagn. Det første gjælder dens Tilblivelse. Efter dette bodde der i Bjørndals-heien, som grænser op til Prestegaarden, et Trold, som over Kirkens Bygning geraadet i ustyrlig Harme. I et Anfald av Raseri rev han løs en stor Sten av Fjeldet og slynget den mot Taarnet. Den traf ikke, men faldt ned like ved Kirken. I Faldet blev den brukket av,





men Spidsen boret sig- ned i Jorden, hvor den fremdeles staar. Efter det andet Sag-n skal Stenen være fundet i en stor Sandbakke paa Oddemarken en Juledags Morgen, da Folk gik til Ottesang. Men heller ikke .dette Sagn er mere paalidelig end det første.

Den ældgamle Sten bærer to Runeindskrifter, en paa Bredsiden og en paa Smalsiden. Den første, som egsaa er den ældste, antas at at skrive sig fra det 10de Aarhundrede, den anden fra Midten av det Ilte Aarhundrede. Den ældste Indskrift er sterkt forvitret og flere

Pulpitur.

Runer ulæselige; men heldigvis er saa meget bevart, at man kan danne sig en temmelig sikker Mening om den. For nogen Aar siden

har ogsaa Professor Magnus Olsen tolket den saaledes: „-—— Ne-

rids Søn Sten denne". Med de forvitrede Runer læser han Indskriften saaledes: „Over N. N. Nerids Søn (er) denne Sten".

Den anden og yngre Indskrift — Smalsideindskriften — har i Tidens Løp været Gjenstand for talrike Tolkninger. Men den, som ansees for den riktige, er først fremsat av M. F. Arendt for henved 100 Aar siden, og til den har Professorerne Sophus Bugge og Magnus Olsen sluttet sig. Den lyder saaledes: „Øivind, Olav den Helliges Gudsøn, gjorde denne Kirke paa sin Odel".

Efter denne Indskrift slutter Professor Olsen, at der paa Oddernes har bodd en Stormandsæt, som har staat Olav den hellige saa nær, at han endog har været Fadder til den Ætling ved Navn Øivind, som har reist Stenen og ristet sin Gudfars Navn ind i Runerne.



Professoren peker ogsaa paa, at i Olav den helliges Saga omtales en Høvding fra Øst-Agder Eivind „Urarhorn" (Uroxe-Horn), som Olav selv omtaler som sin Hirdmand og kjære Ven. Professoren mener derfor, at det ikke er nogen dristig Slutning at anta. at den mægtige Høvding og Kongens trofaste Ven var en nær Slægtning av Runestenens Reiser.

Men Professor Olsen gaar videre i sin Slutning. Han ser i de to Runeindskrifter ikke alene overordentlig interessante Aktstykker, men finder ogsaa mellem dem en nøie Forbindelse og Momenter til en Slegtstavle for en Stormandsæt, idet han anser det overveiende sandsynlig, at de to Personer, Runene omtaler, tilhører samme Slegt. En Støtte herfor finder han ydermere i den Omstændighet, at i „Land-namabok" forekommer begge de to Navner Nerid og Eivind som tilhørende samme Jarleæt, og at der er meget, som tyder paa, at den har hørt hjemme i Agder. Hvorom alting er, hører Runestenen paa Oddernes til de værdifuldeste Fortidsmindesmerker, vort Land eier.

1 Oktober 1922 er der i Kirken gjort et overordentlig interessant Fund. Over Korbuen er der ved anstillet Undersøkelse avdækket et Hode i Skulpturarbeide, som antagelig skriver sig helt fra Kirkens Opførelse. Endvidere har man fundet Kalkmalerier i 40 Felter, hvori ogsaa et vidunderlig vakkert Apostelbillede, som man med Sikkerhet mener utført av den berømte Mester Godfred Hentschel.

Som Hovedsogn har Oddernes selvfølgelig ogsaa sin Prestegaard. Den hyggelige 2-Etages Gaard støter op til Kirkegaarden. Oprindelig laa den endnu nærmere, men da den gamle Gaard brændte i 1759, blev den nye opført et kort Stykke derfra. Man vil vite, at Preste-gaarden atter brændte omkring 1830, men det er vistnok ikke Tilfældet. Alt tyder nemlig paa, at Bygningen er mindst 150 Aar. I 1891, da Provst Thorkildsen tiltraadte Embedet, var Gaarden dødsdømt paa Grund av Skrøpelighet. Han fik imidlertid utvirket Benaadning for den gamle Gaard, som da blev underkastet en større Reparation og Utvidelse. Paa Grund av dens veirhaarde Beliggenhet, utsat for Nordenvindens Herjinger, er den i 1922 blit flyttet ind i Preste-gaardshaven, hvor den bak de gamle Trær har fundet Ly og Beskyttelse.

Ringsaker Kirke.

4

Dybt i mit Hjerte hellig Andagt luer, Mens under disse høie Tempelbuer Jeg hører bruse Orglets Tonestrøm.

Saaledes tolker Digteren Schwach sine Følelser ved sit Besøk i Ringsaker ærværdige Gudshus, et av vore interessanteste Fortids-mindesmerker, hvis Saga i Ælde og Sagnrigdom neppe overstraales av andre end Trondhjems Domkirkes.

Kirken ligger i Hjertet av Oplandene, i en av de vakreste og mest „klassiske" Bygder, hvortil der knytter sig en Række Oldtids-begivenheter, som har forlent den med et næsten romantisk Skjær. Talrike Gravhauger like fra Jernalderen viser, at Egnen omkring Kirken



har i de ældste Tider været Begravelsesplads. Berømt er ogsaa Egnen fra Harald Haarfagres Ledingsfærd i 863, da han der overrumplet Kongene Høgne og Frode tillikemed et Par andre hedemarkske Høvdinger, som blev indebrændt eller nedsablet.

Men den Begivenhet, som sterkest har ridset Ringsakers Navn i vor ældste Saga, er Olav den helliges Seir i 1017 over Oplandenes Smaakonger. Med Rørek, Ring og Gudrød Dalkonge i Spidsen hadde disse sat hverandre Stevne paa Ringsaker for at stanse Olav paa hans Kristendomsfærd. Som bekjendt opholdt Olav sig paa Eidsvoll, hvor han i al Hemmelighet blev varslet av Ketil Kalf om Kongenes Møte. Om Natten rodde han med sine Mænd op Mjøsen til Ringsaker, hvor han overrasket de sovende og intet anende Hedemarkinger, som lettelig blev tat til Fange. Det er denne Bedrift, som har foranlediget Sagnet om at Olav her lot reise en Kirke.

I de ældste Tider blev Ringsaker skrevet „Hringisakr", som oprindelig var Navnet paa Prestegaarden, men som senere er gaat over paa Menigheten. Hringis betyder en Kreds eller Ring og henpeker paa Egnens bugtede Form ved Mjøsen.

Ringsaker Kirke er indviet Olav den hellige. Derfor kaldes den ogsaa Olavskirken paa Ringsaker. Derimot er det feilagtig, naar den er blit tillagt det hellige Kors.

Om Tiden for Kirkens Opførelse har der hersket sterk Tvil, da man ingen samtidige Dokumenter har at støtte sig til. Der er derfor ogsaa fremkommet mange Sagn og Gisninger, som har henlagt dens Opførelse til de forskjelligste Perioder like fra Begyndelsen av det lite Aarhundrede til Midten av det 14de Aarhundrede.

Det ældste og almindeligste Sagn lar Olav den hellige grund-1 ægge Kirken paa det Sted, hvor han vandt sin berømmelige Seir over Kongene. Endvidere beretter det samme Sagn, at Olav lot indføre italienske Stenhuggere, som brukte 5 Aar til Kirkens Opførelse. Men mange Kjendsgjerninger slaar dette Sagn av Marken. At Olav ikke kan ha været Kirkens Grundlægger fremgaar tydeligst derav, at den er indviet til ham som Helgen, hvad der

selvfølgelig først kunde ske efter hans Død.

Det sildigste Sagn henlægger Kirkens Opførelse til Haakon Haa-konssøns Tid, omkring 1248. Men herimot taler en bestemt historisk Episode fra 1240. Da Alf av Leifastad, en av Hertug Skules Høvdinger, drog med sine Varbelger fra Trondhjem gjennem Oplandene, blev han i Februar 1240 saaledes betrængt paa Ringsaker av Kong Haakons Mænd, at han maatte søke Beskyttelse indenfor Kirkens tykke Murer. Det er saaledes en given Sak, at Kirken da maa ha været



reist. Den Antagelse, at Ringsaker Kirke ikke er opført av Kong Haakon, bestyrkes ydermere derav, at de gamle Kilder, som opregner hans Byggeforetagender, ikke nævner noget om denne Kirke. Man maa derfor gaa længere tilbake i Tiden for at finde et Utgangspunkt, hvad man ogsaa har i den første Omtale av Kirken i et Skrift om „Olav den Helliges Lidelser og Mirakler", der er forfattet av Erkebiskop Eystein i Tiden fra 1180—83. Kirken maa altsaa ha eksistert over Midten av det 12te Aarhundrede. Men dens Stil og Likhet med andre Kirker t. Eks. Gamle Akers Kirke, gjør det sikkert, at den er ældre og rimeligvis opført under Sigurd Jorsalfarer, antagelig mellem 1113 og 1130.

Ringsaker Kirke er en av de faa Basilikaer, vort Land eier. Den er en avlang, firkantet Langkirke av Kalksten med Sideskib og Mellemskib, som bæres av Piller og Buer. Stilen er anglo-normannisk. Sit nuværende Utseende har Kirken faat gjennem Paabygning. Oprindelig var den liten og rundbuet, men ved senere Utvidelse er den blit spidsbuet.

Naar Utvidelsen har fundet Sted, vites ikke med Sikkerhet, men efter en Runeindskrift paa Kordøren har Professor Sophus Bugge henlagt den til omkring 1300. Indskriften har han tydet saaledes: „Disse Døre gjorde Tord paa Staf, men Kaare de gode Ringe". Ringene mener man har tjent til Ophængning av Forhæng i Koret, naar Geistligheten holdt Møte i Kirken. Den ene Dør staar der fremdeles, medens den anden blev solgt i 1865 og ophugget. Samtidig blev dens værdifulde Runering opsmidd som gammelt Jernskrammel!

Det kan ses, at Kirken har været hjemsøkt av Ildebrand, men Tiden for samme kjendes ikke. Antagelig er Branden indtruffet kort før Utvidelsen.

Efter alt at dømme har Kirken allerede fra den ældste Tid hat et rikt Utstyr. Den antas saaledes at ha været forsynt med hele 4 Altere.

Haard Medfart led Ringsaker Kirke under Syvaarskrigen. Efter Beretningen benyttet Svenskene den i 1567 til Provianthus og Hestestald! Fra denne Episode fortælles et Par Sagn. Ifølge det ene hadde Svenskene ranet en Hest tilhørende Bonden Hallbjørn fra Snerting-dalen, som selv hadde opfødt den og faat den inderlig kjær. Halt, som Bonden var, hinket han paa sin Krykke til Ringsaker og fremstillet sig for den svenske Anfører Johan Siggessøn, hvem han tryglet om at faa sin Hest tilbake. Svensken følte Medlidenhet med Manden og lovet ham Hesten, hvis denne kjendte ham, naar han ropte dens Navn. Hallbjørn gik da til Kirkedøren og kaldte paa Hesten, som straks svarte med en kraftig Knæggen, hvorpaa den sled sig løs og





løp like i Armene paa sin Herre. Herover blev den svenske Anfører saa rørt, at han ikke alene lot ham faa sin Hest, men endog forsynte ham med Reisepenger.

Det andet Sagn gjelder Kirkens Klokke, som Svenskene ved Avreisen vilde medtage. De spændte flere Hester for Vognen og kjørte et Stykke avsted, men saa stoppet Hestene, og trods alle Forsøk var det umulig at faa dem av Pletten, hvorfor Svenskene opga det. Da Klokken blev ført tilbake, trak en eneste Hest med

stor Lethet Kjerren, melder Sagnet.

Det er uvist, om Kirken oprindelig har hat noget Taarn, men ialfald maa den tidlig ha faat et saadant med

romanske, dobbelt-buede Vinduer, og i 1594 er der blit opsat et Spir. For det Aar skriver Bisp Jens Nilssøn: „Ringsager Kircker er en skiøn, stor Stenkircke, Korskircke met Vinger og Spir, som Maz Taarnbygger nu bygger paa".

10de Juli 1652 brændte Prestegaarden, og da var der Ild i Kirketaket, „men udsluktis mest af sig selv", som det heter. Men formentlig har Spiret lidt Skade, ti i en Messebok, som findes i Kjøbenhavn, har Presten Alv Pedersen skrevet følgende: „Anno 1652 omb Sommeren bleff Rings-agers Kirkespirer opbygt av Wærner Olsen en Prestis Søn af Næs Sogn her paa Heidemarken".

Samme Aar — 1652 — blev den nævnte Alv Pedersen ansat som Kapellan hos Sogneprest Christophersøn i Ringsaker. At dømme efter det Eftermæle, han satte sig, maa Alv Pedersen ha været en saare mægtig og stridbar Prælat, hvorfor han ogsaa har faat Tilnavnet: „Alf Pave". De skandaløse Sagnhistorier, som berettes om ham, grænser til det utrolige. Blandt andet fortælles der, at han om Søndagen, inden han gik paa Prækestolen, pleiet at løpe ut paa Kirkegaarden for at jage Menigheten ind i Kirken. En Søndag var ogsaa Sorenskriveren blandt Efternølerne. Til ham hadde Presten et Horn i Siden, da det var denne, som hadde git ham Økenavnet „Alf Pave".



Interiør.

(Efter Nordhagens Maleri).

Ved Synet av Skriveren kom han i slikt Harnisk, at han grep en Økse og gav Dommeren et Slag i Hodet, saa Manden gik hjem blodig og forslaat.

Men den værste Skandalhistorie om „Alf Pave" var dog hans formastelige Optrin i selve Kirken. I 1663 hadde den da avfældige Sogneprest faat en Hjælpekapellan ved Navn Didrik Muus. Med ham var Alv Pedersen selvfølgelig kommet i Strid. Den 13de December 1663 skulde Hr. Didrik forrette i Kirken, og selve Provsten hadde indfundet sig for at bistaa ham. Men „Alf Pave" ga en god Dag baade i Provsten og Kapellanen. Han holdt trods Provstens Befaling Kirkedøren stængt like til Kl. 12, og da den blev aapnet, og begge Kapellaner mødtes ved Alteret for at forrette Messen, kom det formelig til Slagsmaal mellem dem, og der blev saadan „Bulder og Allarm udi Kircken, at Provsten den fast ikke kan beskrive". Ved et Par haandfaste Mænd lykkedes det Alf at drive Didrik fra Alteret, hvorpaa han utskjældte ham og forrettet saa selv hele Tjenesten. Efter denne oprørende Voldshandling blev der anlagt Sak mot Alf, som blev suspendert. Men det endelige Utfald blev, at „Alf Pave" den 6de September 1666 utnæntes til Sogneprest i Ringsaker efter Christophersøn, som da var død.

Et værdig Sidestykke til den mægtige Prælat har nok hans første Hustru, Margarita Pedersdaatter Borre, været. Hun gik under Navn av „Margrete Prestegaarden" og skildres som en meget streng og husholderisk Kone. Hr. Alf, som kaldte sig Menighetens Far og Hustruen for Menighetens Mor, bad fra Prækestolen for hende, naar den vinskibelige Prestefrue var paa Reise for at hente den Fisk, som i hine Dager tilkom Ringsaker Sogneprest.

Alf Pedersen døde 1697 som Sogneprest i Ringsaker. Da Lik-kjælderen i 1865 blev fjernet, fandt man i en Kiste et vel bevart Lik, som med Sikkerhet antas at ha været „Alf Pave". Til dette knytter sig ogsaa et merkelig Sagn. En Kone, som Alf hadde revset for hendes Synder, hadde fremført en grov Beskyldning mot Presten, som da skal ha sagt: „Forbandelse skal følge Dig og Din Afkom, medens jeg skal slumre fredelig i min Kiste i 200 Aar". Spaadommen skal være gaat i Opfyldelse, idet Sindssygdom skal ha tilligget Konens Slegt i 4 Led.

Vi lar nu „Alf Pave" hvile i Fred og fortsætter Kirkens Historie.

Den 22de September 1669 raste paa Oplandene en forfærdelig Storm, hvorunder Taarnet paa Ringsaker Kirke blæste ned. I 25 Aar var den nu taarnløs, indtil Iver Hjelmen fra Gran fik opført „et fuldkomment og sømmeligt Taarn med 4 smaa façonlige Taarne hos".



Det kostet 220 Rdlr. Aarstallet 1694 staar indridset i en av Bjelkene. Det slanke Taarn er flere Meter høiere end

Vor Frelsers Kirkes Taarn i Kristiania.

I hele den katolske Tid var Kirken uten Prækestol. En saadan vites den først at ha faat i 1601. Den var meget tarvelig og stod til 1707, da Kirken underkastedes en større Reparation. Da blev der opsat en „sømmelig, fuldkommen og vel proportioneret oc anseelig Prædichestoel med himmel over". Den var av „Ziirligt oc næt bilthugger Værch" og rikt utstyrt med Farver og Forgyldning. Samtidig antas ogsaa den smukke Døpefont at være anskaffet. Den skal være en Gave fra Sorenskriver Nils Hedemark.

Det næste Merkepunkt i Kirkens Historie er dens Salg. Som bekjendt lot Frederik IV omkring 1720 sælge de Kirker, som ved Reformationen var inddraget under Kronen, og i 1723 fik Almuen Skjøte paa Ringsaker Kirke, som senere har været i dens Eie.

I 1777 blev Kirken underkastet endel Reparationer, men de væsentligste Forandringer blev foretat under Restaureringen i 1865, da dens Indre blev sterkt modernisert.

Ringsaker Kirke er ikke alene som Bygverk et overordentlig interessant Mindesmerke, men rummer tillike flere dyrebare Klenodier. Det gjælder først og fremst den berømte Altertavle eller Alterskapet, som den Slags Altere fra Middelalderens Slutning blev kaldt. Alterskapet i Ringsaker er Landets rikeste og smukkeste, et Kunstverk av uforlignelig Skjønhet. Det er et flandersk Arbeide fra den katolske Tid omkring Aar 1500. Det bestaar av et Midtparti med Fotstykke og to Fløidører, pragtfuldt utstyrt med mange utskaarne Kunstverker i bibelske Motiver. Paa Dørenes Utside staar malte Billeder av 4 Kirkefædre. Man gaar ut fra, at Altertavlen skriver sig fra Antwerpen, da denne Stads Vaaben, en Borg og to Hænder, findes indbrændt paa samme. Den herlige Altertavle, som angivelig er anskaffet av Presten Anstein Jonssøn Schonck skal ha kostet 500 Gylden. Anstein Schonck var Ringsakers siste katolske og første lutherske Prest. I 1527 vites han at ha været denne Menighets Sjelesørger, men i 1547 var han død.

En anden og værdifuld Antikvitet har Kirken i det Krucifiks, som hænger over Korbuen som et Symbol paa Kirkens Seir. Det forestiller den tornekronte og korsfæstede Frelser med Maria og Johannes. Efter en Indskrift er det forært av oven omtalte Sogneprest Alv Pedersens „ælskelige Hustroe Margarita Pedersdaatter Borre" i Aaret 1683.

Siden 1898 er til Muren inde i Kirken fæstet en Liksten fra 1334, som oprindelig blev lagt over den første kjendte Prest i Ringsaker,



Gudbrand Torgilsøn, men som 300 Aar efter merkelig nok blev benyttet til Provst Jens Bugges og Hustru Zephora Pedersdatters Grav.

Endelig skal ogsaa omtales en sjelden Mindetavle fra Aaret 1635. Det er et Maleri, som viser Kristus med Korset, hvorunder en Prestefamilie paa 12 Personer knæler. Indskriften meddeler, at Presten Oluf Thommessen og Hustru har ladet den forfærdige „till Gudtz Ere oc dene Kirches beprydelse". Om Billedet slutter sig en kunstnerisk Ramme med mange allegoriske Figurer.

Som det vil ses, er Ringsaker Kirkes gamle Saga i høi Grad interessant og rik paa Sagn og Krøniker. Foruten de oven omtalte skal her til Slutning blot gjengis Beretningen om „Klokkeren paa Ringsaker". Den gaar ut paa, at der ved Midten av det 16de Aarhundrede var en Klokker, som tillike optraadte som Gravrøver. Han skal ha pleiet at opgrave „rike" Lik og plyndre dem for Klær og Kostbarheter. Hans Helligbrøde blev opdaget paa en paa samme Tid underbar og grufuld Maate. En velstaaende Bondekone var død temmelig pludselig. Natten efter Begravelsen grov Klokkeren hende op. Men ved den derved foraarsagede Bevægelse vaagnet Konen, som blot hadde været bevisstløs eller „skindød". Efter Traditionen skal hun ha været kvalt av et Ostestykke. Saaledes kom den gudsfor-gaaende Klokkers Ugjerninger for en Dag, hvorefter han blev hængt, efter Sigende paa Galgen under Gaarden Skappel.

Jeg kom nu fra de varme Bad; De vilde ikke virke, Nu maa jeg hid at spørge ad Om Røldals gamle Kirke. Der siges, at den har en Skat, Som Røldal Kaarset heder Og paa hver Sancte Hanses Nat En kraftig Salve sveder.

Saalunde indleder Ole Camstrup i 1737 et Sagnkvad til Røldal Kirkes Pris. Viden berømt var den for sin Herlighet og sine helbredende Undere. Det er dette sit store Ry, den har at takke for sin indbringende Egenskap av „Lovekirke", saa Folk i Sygdomstilfæl-der, under Ildebrand, i Havsnød, i Barnsnød eller anden Fare gjorde



Løfter til den eller skjænket den milde Gaver. Derfor var den ogsaa et av de navnkundigste Valfartssteder i vort Land, og i hvert Fald er den det Valfartssted, som længst bevarte sin dragende Magt, hvad den vistnok skylder sin avsides Beliggenhet.

Røldal, som i ældre Tider kaldtes Roergudalr, Roerykdal, Roege-dal og Relldal, er en ensom Fjeldbygd i Ryfylke, støtende til Hardanger og Telemarken. Veien til Odda fører over det bekjendte „Seljestadjuv", hvor Sneskred fordum har begravet mangen Vandringsmand.

Kirken ligger i Bunden av Dalen ved Røldalsvandet, hvorover de høie Fjelder kaster sin mørke Farvetone. Den er meget gammel, antagelig fra omkring Aar 1200, men nærmere kan dens Opførelsestid ikke angis. Sagnet vil vite, at Tømmeret til dens Reisning blev hentet fra Valle, og formentlig har det sin Rigtighet, da der ikke i Røldal findes Furutømmer.

Oprindelig var Røldal Kirke en liten firkantet, enskibet Stavkirke uten Kor. Dette er en senere Tilføielse fra den romanske Tid. Ved Restaureringer og Reparationer, særlig i 1635—1638 og i 1818 og 1844, var Kirken blit saa forandret og forvansket, at den ganske hadde tapt sit Præg og knapt var til at kjende igjen. Svalgangen var fjernet, det rike Utstyr, den ved Gaver var blit forsynt med, var tildels ødelagt og Kostbarhetene bortført. Av de gamle, utskaarne Stolestader var Vangebekroningen avskaaret og benyttet til Støtter under Bænkenes Sæter. Døpefontens Fotstykke er borte, mens Overdelen findes. En Søile, som efter Beretningen stod i Koraapningen, er likeledes fjernet. Den skal ha været et smukt Renæssancearbeide. Nogen gamle og interessante Saker rummer dog endnu det lille Gudshus, deriblandt det underbare Krucifiks, som senere skal omhandles, et Døpefat, skjænket i 1625 av Fru Elisabeth Bryske, et Røkelsekar av Bronce, Alterkiær og Messeserker, to Klokker m. v.

Røldal Kirkes Glansperiode falder i Begyndelsen av det 17de Aarhundrede. Fra den Tid skriver sig Kortakets Dekorationer, Prækestol og Altertavle. Prækestolen er fra 1627. Den er et Renæssancearbeide med malte Billeder, som forestiller de fire Evangelister. To Aar efter fik Kirken sin Altertavle. Selve Tavlen eller Rammen er forarbeidet av Thomas Snedker. Midtbilledet, som forestiller Gravlæggelsen, er malt av den bekjendte Gottfried Hendschéll fra Breslau og signert 1629. Formentlig skriver sig ogsaa fra hans Haand Korets Vegger og Takdekorationer, hvoriblandt et Midtbillede forestillende Kongenes Tilbedelse. Senere blev de overmalt efterat „Torgrim Maaler" hadde



ødelagt dem ved at låve forskjellige Karikaturbilleder, bl. a. av David og Goliath, som han lot optræ i Kjole og med Allongeparyk!

Der hviler Dunkelhet over Røldal Kirkes gamle Historie. Formentlig skriver det sig fra dens isolerte Beliggenhet og dens Stilling som Annekskirke under Suldal. Sognepresten boede 40 å 50 Kilometer borte og kom blot 3 Ganger om Aaret til Røldal, hvor han da opholdt sig flere Dager. Den vigtigste Høitid var „St. Hanshelgen". Ved den forefaldt de væsentligste ministerielle Forretninger, hvorunder der blev holdt Barnedaap og Begravelser for de i Aarets Løp fødte og døde, Brudevielser, Altergang og Indskrivning av Konfirmanter. 6 Uker efter indfandt Presten sig til den saakaldte „Mellemhelg" for at overvære Skoleeksamenen og Konfirmationsforberedelsen, som besørgedes av Kirkesangeren. Ved Mikkelsdag faldt „Prestehelgen". Under den hadde Sognepresten at utføre Konfirmation og Altergang. Men hans vigtigste Forretning i denne Helg var at holde Regnskaps-opgjør med Menigheten, som da bragte ham sit Offer i Naturprodukter. Bøndene i Røldal var fattige, da de var Leilændinger under Kirken, som eiet alt Jordgods. Smør var den almindeligste Ydelse, og derav fik Presten et saa stort

Forraad, at han selv blot kunde anvende en Del, mens han solgte Resten til de mange Opkjøpere, som ved den Leilighet indfandt sig. Forøvrig stod „Prestehelgen" i Vanry, da den store Tilstrømning av Mennesker avstedkom megen Brændevinsdrik, Slagsmaal og anden Uskikkelighet.

Fredrik den 4de, som lot de ved Reformationen inddragne Kirker sælge, overdrog i 1725 Røldal Kirke til Kaptein, senere Oberst Christopher von Krogh for en Sum, som av Traditionen er ansat til 101 Riksdaler! Krogh var Eier av Gaarden Haagenvig i Vigedal. Han gik under Navn av „Gamle Kroken" og skildres som en dygtig og meget tapper Officer, der under Svenskekrigen med sit Frikorps gjorde Fienden megen Mén. Han skal være blit fanget av Carl den 12te, men frigit paa Grund av sin Djervhet og Tapperhet. Kaptein Krogh, som var en pengegrisk Mand, forstod ogsaa at gjøre sig Kjøpet av Røldal Kirke indbringende. Efter Beretningen skal han ha ladt bortføre „en stiv Kløv" med Sølv og Kostbarheter fra den rike Kirke. Krogh eiet ogsaa andre Kirker. I disse anbragte han de mindre Kalker og Disker, mens han solgte alle de store og værdifulde Saker. Paa den Maate skal adskillige hellige Kar være spredt rundt om paa Gaardene i Ryfylke, fortæller Professor Daae i sine „Norske Bygde-sagn". Det var tydelig, at Krogh blot hadde kjøpt Kirken i egennyttig Hensigt; ti da han vel hadde plyndret den og ranet alle dens Kostbarheter, overlot han den til dens Skjæbne. Oberst v. Krogh



døde i 1753. Efter sigende skal hans Pengebegjærlighet ha været Aarsak til hans Død. Kort forut maatte han som Kautionist for Foged Hundt (Hount), som kom i Kassemangel, utbetale 15000 Sølvdalere. Skjønt han allikevel hadde hele Kister fulde av Penger, skal Tapet ha forvoldt ham slik Græmmelse, at han gik tilsengs og døde snart efter.

Den plyndrede Kirke faldt nu tilbake paa de Bønder, der sad som Leilændinger paa Kirkens Eiendommer. For at vedlikeholde Kirken

Interiør.

hadde disse intet andet at gjøre end at puste til den Overtro om Kirkens underbare Hellighet, som hadde avfødt de indbringende Valfarter.

Sit store Ry for Hellighet og helbredende Kraft skyldte Kirken sit Kristusbillede, et Krucifiks med den korsfæstede Frelser, som endnu hænger over Koret. Det er et merkelig Arbeide av Eketræ. Billedhuggerverket er kunstnerisk utført, Draperiet smukt, og en fin Farve har været lagt over det hele; men ved Stryken og Kyssen er i Tidens Løp denne og Polituren sterkt avslidt. Krucifikset har flere Ganger været overmalt, men er nu renset og bragt tilbake til sit oprindelige Utseende.

Om Krucifikset fortælles en gammel Legende. En blind Fisker



fik en Dag paa Korsfjorden noget tungt paa Snøret. Han strævet svært for at faa Fangsten md, og under Anstrengelsene hermed brast Sveden paa hans Pande. Idet han tørret denne av, fik han pludselig sit Syn tilbake, og han saa da, at det var et herlig Billede av den Korsfæstede, han hadde paa Kroken. Men saa tungt var det, at han ikke orket at faa det md i Baaten. Det skedde først, da han avla Løfte om at skjænke det til Røldal Kirke. Og da næsten sprang Billedet av sig selv ind i Baaten, beretter Legenden.

Naar Troen paa Kirkens Hellighet opstod og de store Valfarter til Krucifikset tok sin Begyndelse, vites ikke. Den første Omtale derav finder man i Biskop Glostrups Visitatsbok fra 1622, hvor han skriver, at der uti Rellsdalen dreves en stor Avguderi med et Krucifiks, hvilket han heftigen lastet.

Og i en Norges Beskrivelse fra 1651 sies om Røldals Kirke, at der „ingen Gudstjeneste holdes uden en Gang om Aaret, som er St. Hans Dag, at der findes et Crucifix, som giver nogen Fugtighed om den Tid, hvilken de Syge, som til bemeldte Tid did kommer, tager og stryger paa de Steder paa deres Legeme, hvor de befinde sig Meen at have, hvorefter de blive helbredede".

Rygtet om det undergjørende Krucifiks var sivet ut i Verden, og skjønt Røldølerne selv tidlig hadde tapt Troen paa det, vedblev de dog for de rike Gavers og Indtægters Skyld at utbrede Beretninger om dets overnaturlige Kraft Skarevis valfartet Folk langveisfra til Røldal. Det var Blinde, Syke og Krøplinger eller deres Stedfortrædere, som kom for med et Klæde at tørre Sveten, som ved St. Hans perlet ut av Krucifikset. Klædet skulde lægges paa det syke Lem, og saa skedde Helbredelsen. Ved Ofringen paa Alteret indkom store Summer, som Kirkeeierne selvfølgelig ståk i sine Lommer. Enkelte ofret 10 Speciedaler og mere, andre skjænket Sølvsaker og lignende Kostbarheter.

For at ikke de Fremmede ved Samtaler med Bygdens Folk skulde bringes ut av Illusionen, hadde Kirkeeierne utspredt det Rygte, at de Valfartende, hvis Underet skulde virke, ikke maatte indfinde sig før St. Hansaften efter Solnedgang og ha forladt Bygden inden Sol stod op næste Morgen.

Forklaringen til den Fugtighet, Krucifikset sagdes at utsvete, er meget let og naturlig. St. Hansdag faldt i hine Dager i den varmeste Aarstid. Det var den 5te Juli. De mange Fremmede og hele Menigheten, som fremmødte ved den celebre Gudstjeneste, forvandlet den lille Kirke til en ren Badstue, saa baade Mennesker og Ting saa at si kom i Svet. Saa ind grodd var imidlertid Troen paa Kirkens



Hellighet og Krucifiksets helbredende Evne, at Valfartene vedblev liketil for 80—90 Aar siden. Ja, til den Grad stod Røldal høit i Ry, at Betlere fra Røldal, som drog rundt i de omliggende Bygder, altid blev vel mottat og hjulpet, blot fordi de kom fra Røldal.

Selvfølgelig saa Prestene med Forargelse paa dette Uvæsen, som de av al Magt søkte at gjøre en Ende paa. Allerede i 1737 advarer Biskop Karup i en Formaningsskrivelse mot Avguderiet. Men alle Bestræbelser strandet mot Menighetens Pengeinteresse. Kirkens avsides Beliggenhet kom den her tilgode, saa meget mere som Midnats-gudstjenesten i lange Tider forrettedes av Skolelæreren eller Kirkesangeren uten Prestens Nærvær.

Endelig blev der i 1835 sat en Stopper for det forargelige Skuespil. Den 5te Juli skulde der nemlig være Provstevisitas, og Provsten og Sognepresten hadde indfundet sig Lørdag den 4de. De værdige Herrer var allerede gaat til Ro, da de til sin Forbauselse hørte Kirkeklokkene ringe ved 11-Tiden. De skyndte sig da hen til Kirken, fra hvis Vinduer der straalte et sterkt Lysskjær. Paa Alteret brændte store Vokslys, mens der fra det gamle Røkelsekar væltet en bedøvende Røkduft ut over Kirken, som var propfuld av Mennesker. En Salme blev sunget, hvorpaa en forhenværende Skoleholder læste en Præken av en Postille. Derefter blev Krucifikset av to av Kirkeeierne hentet ned fra sin Plads over Korbuen og stillet ved Alterfoten. Under Salmesang gik nu alle de valfartende en efter en op til Alteret og tørret Billedet med en Linklud. Krucifikset blev saa atter ophængt paa sin Plads, og under Offersalmen „Al den ganske Christenhed" blev der paa Alteret lagt Gaver, som Kirkeeierne tilegnet sig paa en Daler nær, som Skoleholderen fik for sin Uleilighet.

Paa Provstens Foranstaltning blev nu den avgudiske Trafik forbudt og Kirken stængt for disse „Midnatsmesser". Hermed var Kirkens Hellighetsry knækket og dens Velstandskilde uttørret, om der end en længere Tid fremdeles indkom milde Gaver fra Folk, som trodde at skylde Kirken sin Helbredelse.

Som et Vidnesbyrd om, hvilken Betydning man tilla Kirken, kan nævnes en Sølvtavle med Indskrift, som i 1777 blev skjænket den av Hjelmelands Menighet, fordi Bygden det Aar var blit befriet for Ulvene, — som man trodde ved Kirkens Kraft. Denne Tavle synes at staa i Forbindelse med Sagnet om Finnen, som i 1777 kom over Sandeid mellem Bergen og Stavanger. For at skræmme Ulvene eller Vargene, som dengang optraadte i store Flokker og anrettet megen Skade, var der over Eidet spændt Touger. Ved Synet av „Varge-verget" skal Finnen ha tilbudt sig at befri Egnen for de graadige



Gjester. Hvilket Middel han brukte, vet man ikke, men i 75 Aar skal Ulvene ha været forsvundet.

Til Røldal Kirke knytter sig et Par andre ældgamle Sagn, hvorfra Kirken endnu eier Levninger. Den ene er en

tørret Torsk. Om denne beretter Traditionen følgende: To Fiskere sat en Dag ute paa Røl-dalsvandet og samtalte om Kirkens Hellighet. „Den er ikke mere hellig, end der er Torsk her i Vandet", sa den ene Fisker, men i det samme bet det paa hans Snøre, og han drog ind en Torsk.

Det andet Sagn knytter sig til en tørret Oksefot. Om den fortælles, at to Mænd holdt paa at slagte en Okse, mens de ogsaa drøftet Kirkens Hellighet. Den ene var en vantro Fyr, som, idet han pekte paa et av Oksens Ben, der var knækket i Knæleddet, uttalte: „Kirken er saamen ikke mere hellig, end denne Okse reiser sig igjen". Neppe var det sagt, før Oksen reiste sig og humpet rundt paa tre Ben. Saa lyter de gamle Sagn.

Efter Valfartenes Ophør blev der stille om Røldal Kirke. Og i lang Tid fristet den en kummerlig Tilværelse. Like til 1899, da Menigheten overtok den, eiedes den av nogen Privatmænd, som lot den forfalde uten at vise den fornødne Interesse. Vel blev den i 1844 og 1872 underkastet større Reparationer, men de utførtes uten Forstaaelse og Pietet, saa den yderligere tapte sit Præg. Dens Eiendommer og Inventar er efterhaanden blit avhændet, og i 1894 solgtes mange værdifulde gamle Saker, hvorav en hel Del blev indkjøpt til Bergens Museum.

En Levning fra Middelalderen har Kirken dog i Behold. Oppe paa Loftet er der nemlig i den sisste Tid fundet et malt Mandshode, som ved nærmere Undersøkelse har vist sig at være av den hellige Andreas. Domenico Erdmann betegner det som skrivende sig fra like før Reformationen.

Røldal blev i 1848 skilt fra Suldal, hvis Anneks det hadde været, og fik særskilt Prest, men først i 1885 blev det endelig eget Kald. I 1870-Aarene fik det en liten Prestegaard med ubetydelig Jord og en Skogteig.

Det sisste Decennium har for Røldal Kirke været en bevæget Tid, hvori det endog spøkte stygt for dens Tilværelse. Paa Grund av Aarrækkers Vanrøkt var den geraadet i et saadant Forfald, at en Hovedreparation viste sig uomgjængelig paakrævet. Desuten manglet den fuldstændig Ovner eller andre Varmemidler, saa Gudstjenesten i den kolde Aarstid maatte holdes i Skolelokalet. Da Kirken var blit Menighetens Eie, maatte Herredsstyret ta sig av Saken. Og det gjorde den paa en saadan Maate, at det holdt paa at ville moderni-



sere eller endog- rive den ærværdige Kirke. Men heldigvis reiste daværende Sogneprest Brochmann sig til Vern om det gamle Mindes-merke, som han i Skrift og Tale forsvarte. En heftig Kirkestrid opstod i Bygden, og Bølgene gik høit. Efter lange og vanskelige Forhandlinger, som særlig dreiet sig om Pengespørsmaalet, blev endelig Enighet opnaadd i 1911 ved Bevilgning av et Beløp av Oplysnings-væsenets Fond og en grundig Restaurering besluttet.

Kirkebygningen blev saa reparert og istandsat med helt nyt Exte-riør efter Tegning av Professor Kielland. Interiøret har derimot bevart sine middelalderske Stavvegger, likesom man kan se de utvendige Stawegger indenfor Kiellands Nybygning. Indvendig er Taket blit ført tilbake til sit Renæssanceutseende ved Maleren Domenico Erdmann, som likeledes fortsatte med en fuldstændig Gjenfremstilling av Renæssanceinteriøret. Koret er forblit omtrent uberørt, hvorimot Skibets Dekorationer for det meste er rekonstruert, hvad der ogsaa er Tilfældet med det gamle Vestgalleri, hvis Fremstilling av Kristus og Apostlene var saa ødelagt, at næsten hele Malingen maatte fornyes. Den gjennemgripende Restaurering er tilendebragt i 1918. Den vil hilses med Glæde av alle Venner av Norges gamle Mindesmerker, hvoriblandt Røldal Kirke staar som et av de interessanteste.

125Selbu Kirke.

Nestinar kirkja i Sælabui er Selbu Kirkes gamle Navn. Og dette skylder den sin Beliggenhet paa Prestegaarden Nestin eller Næs-stas Grund. Navnet Nestin utleder Rygh av Ordene nextre, nederst og vin, Gaard, altsaa den nederste Gaard. Og Ordet Selbu eller

Selabu antar likeledes Rygh at være et gammelt Navn paa Selbu-sjøen, i hvis Nærhet Kirken er reist.

Selbu er en avsidesliggende Bygd. Som Følge derav har den været et frodig Arnested for Sagn, og Troen paa overnaturlige Væsener har derfor ogsaa længe holdt sig i Selbu. Om Kirken fortælles, at man først begyndte at

opføre den paa „Kirkaakeren", men



blev stadig forstyrret av Tufter og andre underjordiske. Man tok da en Hest og lot den gaa dit den vilde, indtil den stanset ved Nesta, hvor saa Kirken blev lagt. Især har Folkefantasien været optat av en Gygre, som skal ha hat sit Tilhold oppe i Fjeldhammeren. Efter Sagnet sat hun der og bakte, da Kirkeklokken første Gang lød ut over Bygden. Ved de hellige Toner blev hun saa arrig, at hun formelig gik Bersærkergang for at ødelægge Kirken. Alle sine Redskaper, spaddo (Spaden), knaddu (Knaden), Kjævle og bakstføla kastet hun efter den, men forgjeves. Allesammen faldt de ned uten at ramme og blev forvandlet til Sten. Tilslut tok Sinne hende, saa hun styrtet sig utfor Fjeldet, men naadde heller ikke frem. I Jorden hvor hun drattet ned blev et stort Hul, som kaldes „Put'n" fordi hun i samme Øieblik skal ha sagt „put".

Traditionen melder ogsaa, at Selbu før den sorte Død skal ha været en tæt bebygget Bygd og eiet hele 7 Kirker. Men hvor de stod kan nu ikke paavises uten for en enkelts vedkommende, som skal ha staat paa Bjørdalen ved Bjørsjøen. Og om den vet Sagnet at berette, at den blev bygget av en Høvding ved Navn Staal, som var saa rik og mægtig, at han skaltet og valtet med Kirken og dens Prester efter eget Godtykke, hvorfor der stod særlig Respekt av ham. Der fortælles saaledes, at han forlangte, at Klokkene f Bjørdalskirken skulde lyde hver Gang han passerte den og at der om Søndagen ikke maatte ringes sammen inden hans Ankomst. Men engang hadde han drøiet saa længe med at indfinde sig, at Gudstjenesten var begyndt. For at stille hans Vrede skal da baade Prest og Ringer ha maattet paa sine Knæ be om Tilgivelse.

Ved „Svartedauen" skal efter Beretningen den befolkede Bygd være lagt øde. Derfra skriver sig et baade naivt og fuldstændig grundløst Folkesagn om Selbunavnets Oprindelse. Efter det skal en Finn være kommet vandrende med en Jente til det temmelig utdøde Sted. Ved Synet av den vakre Bygd skal Finnen ha utbrutt: „Her vil jeg selv bo!" hvorefter Navnet blev Selbo.

Selbyggene har Ord for at ha været et temmelig fyrrig og vildt Folkefærd, hvad der i ældgamle Tider særlig ga sig Utslag i vilde Hestekamper, hvorav der endnu findes svake Levninger om Høsten i den saakaldte „Gumhelg", som holdes, naar Grøden er kommet i Hus.

Til Bygden og Kirken knytter sig adskillige historiske Begivenheter. Især har begge i fordums Dager været hjemsøkt av Overfald fra Sverige. Under Syvaarskrigen oversvømmet i 1564 et Korps Selbu, hvor de brændte mange Gaarder og gjorde Angrep paa selve Kirken. Takket være dens sterke Taarn, som ved Skytehuller oppe i Muren



var sat i Forsvarsstand, motstod den sine Angripere, som blev slaat paa Flugt, efterat de først hadde sat Ild paa Kirken. Til alt Held blev imidlertid Ilden straks slukket av Forsvarerne inde i Kirken.

Nogen Tid efter indfandt Svenskene sig atter en Søndag Formiddag og anfaldt Kirken under Gudstjenesten. Da Angrepet skedde fra syd skal det ha lykkes Menigheten at redde sig ut gjennem den nordre Dør. Svenskene plyndret da Kirken og tok Kalken og Storklokken med. Men skjønt de spændte 12 Hester for kom de ikke længer med den end op i „Stryen", hvor de væltet den ved „Morsethylen" i Elven, hvor den endnu ligger og der fryser aldrig Isen til.

Vel hundre Aar efter led Selbu meget under Svenskenes fiendtlige Besøk, saaledes i 1675, 1678 og 1679. Den mest bekjendte Begivenhet er dog General Armfeldts ulykkelige Tilbaketog i 1718, da Størstedelen av hans Tropper frøs ihjel deroppe i Fjeldene. Rundt om paa Gaardene findes endnu Levninger av Bøssepiper, Bajonetter, Sverd og Sabler, som de svenske Tropper efterlot.

Selbu Kirke har en vakker Beliggenhet ved Selbusjøen og i et Dalføre, som indrammes av skogklædte Fjelder. Umiddelbart op til Kirken støter Gaarden Haave, hvor i Hedningetiden Selbyggenes Hov eller Offersted stod. Der er derfor god Grund til at anta, at Kirken er reist paa det gamle Gudehovs Enemerker.

Kirken er en Langkirke av Sten og ældre end fra 1250. Tidspunktet for dens Opførelse kan ikke med Sikkerhet angis, men det er ikke usandsynlig, at det gaar helt tilbake til Olav Kyrres Tid eller Slutningen av det 11. Aarhundrede. Blandt andet frembyr Kirken den Eiendommelighet, at Skib og Taarn utgjør særskilte Bygninger, som først i en nyere Tid er sat i Forbindelse. Den oprindelige Kirke, den nu saakaldte „Gammelkirken" var umaadelig solid bygget med 4 a 5 Fot tykke Murer av Graasten med Sokkel og Hjørner av Klæbersten. Til den gamle Kirke blev der senere føiet et lavere Trækor mot øst og et Vaabenhus foran søndre Indgang. Det stod like til 1875. Som bekjendt var det i fordums Dager Skik at Bøndene kom væbnet til Kirken, og hver Gaard hadde da i Vaabenhuset Knagger, hvor Øksene blev ophængt.

Mørk var Kirken, da dens Vinduer var smaa og sat høit oppe i Muren. Dens Dører var rundbuede. Den vestre Dør er endnu bevart, men indfeldt i en spidsbuet Portal med orgelpipelignende Kapitæler. Den er en meget interessant Levning.

Taarnbygningen er av yngre Dato end Kirken. Antagelig er den fra Tiden omkring 1250. Hvis man tør fæste Lid til en gammel Tradition, skal de smaa Glugger paa søndre Side av Taarnmuren betegne



Aarstallet for Opførelsen. De er blit tolket som 1101 eller 1181. Taarnhuset staar omtrent 2 Alen fra Skibets vestre Indgang. Det har spidsbuede Aapninger og Indgang fra øst. Som nævnt er den i nyere Tid sat i Forbindelse med Skibets Vestdør. Ogsaa Taarnhuset er av hugget Graasten med 103 Trappetrin. Fra gammel Tid hadde det et høit Træspir med en Fløi, som bar Aarstallet 1682. Schønning fortæller i sin Reisebeskrivelse fra 1774, at Taarnet da var daarlig og allerede hældet. Efter Kraft stod det endnu i 1833, men da var det ogsaa blit saa skrøpelig, at man frygtet for, at det skulde falde ned.

Interiør.

Det blev derfor avsaget og erstattet med et lavt Skraatak, som stod indtil 1888, da Støpulen fik et høit og passende Taarn.

Sin nuværende Skikkelse har Kirken faat gjennem flere Byggeperioder. En av de større Restaureringer undergik den i 1804—1807, da det omtalte gamle Trækor blev revet og et nyt av Murverk opført. Det er den saakaldte „Nykirke", som blev høiere og bredere end „Gammelkirken" og fik høie Vinduer.

Om Kirkens Indre fra den Tid er det særlig at merke, at Prækestolen stod midt i Altertavlen, som var gammel og forsiret med Søiler og primitive Træbilleder. Under Prækestolen saas Alterbilledet, der forestilte de sovende Disciple og derunder Ordene: „Voger og Beder at I icke skulle komme i fristelse". Altertavlen var forsynt med Aarstallet 1662.





Den sidste Restaurering av Kirken fandt Sted i 1888. Der blev da bygget et større Stenkor mot øst og Dør- og Vinduesaapningene utvidet. Indvendig blev der saa at si gjort rent Bord. Naar undtas de fire store Søiler blev hele det indre Utstyr fjernet og erstattet med nyt, saa Kirken fuldstændig har skiftet Præg. Den er nu en av Norges største Landskirker med 1450 Sittepladser.

For ganske kort Tid siden er der paa Foranledning av den nuværende Sogneprest bragt for Dagen endel gamle Ornamenteringer" i Indgangen til Kirken fra Taarnet. I Hjørnet, hvor Veggen og Dør-aapningen møtes, er der hugget som et Haandtak. Nedentil er det utsmykket med tre i Sten hugne Mandshoder. Indenfor Dørkarmen er der i samme Høide lignende „Ornamenteringer". De har fra gammel Tid været dækket av Kalk og Træ, som nu er fjernet.

Selbu Kirke var meget længe i privat Eie. De sisste Eiere var Krause og Hirsch, som ved Skjøte av 1. December 1847 solgte den til Kommunen.

Selbu Prestegaard, Næssta eller Nested, har en meget vakker Beliggenhet, og var efter Krafts Beskrivelse den betydeligste Gaard i Prestegjældet. Nu er den sterkt reducert, saa der blot fødes 3 Hester, 15 Storfæ og 8 Smaafæ. Ogsaa Prestegaarden har været hjemsøkt av Svenskene. Kort før Jul 1564 blev Presteboligen av dem antændt og opbrændt. En stor og smuk Prestebolig blev opført under Sogneprest Rosenvinge henved Midten av det 18. Aarhundrede. Da Tidens Tand hadde gnaget sterkt paa den gamle Gaard blev den „utrangert" og en ny Prestegaard efter Tegning av Landbruksingeniør Arentz opført.

I Tidens Løp har Selbu Kirke været betjent av adskillige merkelige Prester, hvis Navner endnu lever i Sagn og Folkemunde. Først i Rækken blandt disse staar Hr. Jens og Hr. Petter, av hvem der stod et svare Ry som „Visprester" eller „Svartebokssprester". Sin store Viden i de sorte Kunster hadde de nok allerede dokumentert i Wittenberg, hvor de efter Sagnet hadde avlagt Prøve paa sin For-farenhet. Det heter saaledes, at ved Utgangen av Skolen dernede maatte Elevene balancere paa en Stang mellem to høie Taarner. Blot to Elever bestod Prøven, og det var Jens og Petter. De øvrige styrtet ned.

Hr. Jens' egentlige Navn var Jens Bloch. Hans Far var Prest i Selbu under Armfeldts Tog i 1718. Jens var først Kapellan hos sin Far og blev ved hans Død i 1725 hans Efterfølger.

Hr. Jens var en stor Finneven og omvendte og døpte mange Finner, hvorav der var adskillige i Selbu. Overtroen var i hine Dager



stor deroppe. Specielt nærte man Respekt for Finnene, hvem man mistænkte for Troldom. Det het, at de skjøt med Ganfluer og Gan-naale og kastet Sott paa Folk og Fæ. Men Hr. Jens som kunde sin Svartebok ut og ind var Mand for at mestre dem, saa den Onde rent maatte gi tapt. Han fik derfor Ord for at eie overnaturlige Kræfter.

Jens Bloch døde omkring 1730 paa en meget uhyggelig Maate. Han var reist i Sognebud til en syk og laa veirfast paa Balstad. 1 det Hus, hvor han overnattet, opstod der pludselig Ildløs, og i Forvirringen glemte man Presten, saa han indebrændte.

„Hr. Jens"s Efterfølger var „Hr. Petter" eller Petter Rosenvinge, som var Prest i Selbu fra 1737 til 1769, da han døde. Det var i hans Tid, den endnu benyttede Prestegaard blev bygget. Petter Rosenvinge var en Mand med fremragende Evner, usædvanlige Kundskaper og betydelige Talegaver, saa det ikke var underlig han fik Ord for „at vite litt mere end sit Fadervor". Om ham som Svarteboksprest fortælles der endnu mange Historier, som alle gaar ut paa at vise, hvilken Magt han hadde over den Lede selv. Og det var det merkelige med Hr. Petter, at han altid hadde det paa Følelsen, naar Djævelen var løs et eller andet Sted i Menigheten.

Saaledes hændte det engang paa Gaarden Velvansmoen, hvor der fandtes et Eksemplar av Svarteboken, at Konen i Mandens Fravær fik Tak i denne og læste Kapitlet om at løse Fanden. Fluks kom han selv i egen høie Majestæt anstigende, saa Konen og Barna sat sanseløse av Skræk. Men heldigvis indfandt sig da Presten, som hadde hat Fornemmelsen av, at der var galt paafærde. Da den Onde saa Presten vilde han smutte ut av Døren, men Hr. Petter var ikke sen til at „binde" ham, hvorefter han med en Naal ståk Hul i Vindusblyet og befol „Bukkefotmanden" at krype ut gjennem det. Denne ga sig til at trygle og tigge om at slippe, men uten Pardon maatte han tilpers, og han pep og jamret sig ynkelig, da han for ut gjennem Hullet.

En anden Historie hændte en Søndag, da Presten stod paa Prækestolen. Mens Husbonden paa Gaarden Bell var i Kirke hadde Tjenerne faat fat i Svarteboken, som de læste i. Da de kom til Løs-ningskapitlet stod pludselig Fanden i Stuen, slog Klørne i Tjenerne og vilde fare avsted med dem. Presten hadde imidlertid anet Uraad, avbrutt sin Præken og paalagt Husbonden at skynde sig hjem. Denne tok tilbens og naadde Huset, da den Onde netop holdt paa at fare op gjennem Pipen med Tjenerne. Nu fik han andet at gjøre. Husbonden satte ham i Arbeide, indtil han hadde fundet Svarteboken, og ved dens Hjælp bandt han den uhyggelige Gjest.



Presten Rosenvinge hadde for Vane at gaa paa Kirkegaarden efterat det var blit mørkt om Kvelden. Engang listet

hans Tjenestegut, som var nysgjerrig efter at erfare, hvad han gjorde der saa sent, sig efter ham ind paa Kirkegaarden. Da Presten merket, at nogen fulgte efter ham, vendte han sig og spurte: „Hvem der?" Men Gutten turde ikke svare. „Er det Folk eller Djævelskap?" Fremdeles intet Svar. Da tok Presten til at mane Skikkelsen ned i Jorden. Nu skrek Gutten, som begyndte at synke: „Aa, kjære Far, de e din egen Dreng!" Men da sa Presten: „Jeg rokker ikke mine Ord, nu maa du „søk" i svarten Jord!" Og Gutten sank, hvorpaa Presten læste Fadervor og kastet Jord paa ham.

Peter Rosenvinge var en sterk og karakterfast Mand, som skal ha klaret mangt et Basketak med de barske Selbyggere. Likesom sin Formand skal ogsaa han ha faat en hastig Død, ved et Fald fra Hesten paa en Ridetur. Om ham gaar ogsaa det Sagn, at hans Hest engang blev stukket av en Orm, men saa sterk i Aanden var denne Ordets Tjener, at paa hans Bøn findes der ikke mere Orm paa de Kanter.

Efter Hr. Petter kom Hans Frugaard, „Potetpresten" til Selbu. Sit Tilnavn fik han paa Grund av sin Interesse for Menighetens materielle Vel. Særlig ivret han for Dyrkning av Poteter, hvorfor han reiste rundt i hele Selbu for at veilede sine Sognebarn ved Foredrag og praktiske Anvisninger. Endnu citerer man der forskjellige Uttalelser fra hans veiledende Foredrag. Blandt andet skal han ha sagt: „Held den Mand, som har en Bakke mot syd, bvori han kan sætte sine Poteter. Svinenes Gjødsel, mine Barn, er en udmerket Gjødsel paa Poteter, mine Barn; men Menneskets Gjødsel er endda langt bedre, mine Barn, og gir de bedste Poteter!" De første Poteter blev avlet i Selbu omkring 1770. „Potetpresten" var Sjelesørger der til 1791.

Fra 1813 til 1827 var F. A. Widerøe Sogneprest til Selbu. Han skildres som en fremragende Prest og en mægtig Personlighet, som india sig store Fortjenester av Skolevæsenet. Ogsaa han skal ha været litt av en Svartebokssprest. Ialfald beretter Sagnet, at han avskaffet adskillig Styggedom og mante bort et frygtet Spøkelse eller Uhyre, som kaldtes „Udboren", saa det aldrig mere viste sig.

Av de seneste Prester kan nævnes Emil Tybring, Far av den bekjendte Doktor Oskar Tybring. Han virket i Selbu fra 1847 til 1862 og har sat sig et lyst Minde i Menigheten ved sit utrættelige Arbeide for dens Vel. Særlig tok han sig av Almenoplysningen, som han ga et stort Fremstøt ved at faa istand en Boksamling for Almuen. Sparebanken i Selbu skylder ogsaa hans Initiativ sin Tilblivelse.



Endelig viste han ogsaa sin varme Interesse for Selbu,rsom"dengang hjemsøktes av en svare Nøds- og Trængselstid, ved at faa oprettet et Legat for værdige Trængende i Selbu. I dette sit Arbeide hadde han en nidkjær Medhjælper i Redaktør Monsen, som i 1849 blandt andet skrev et sympatisk Digt, hvori han skildrer den triste Tilstand i Bygden, og hvorav følgende her sluttelig gjengis:

Om Selbusjøens skogklædte Strande Bor skjult en tarvelig, men haardfør Slægt, Høit Fjeldet hvælver over den sin Pande Og hæver sig mot Skyen stolt og kjækt. Der Bonden hugger Stenen ufortrøden Med sine stærke Arme Aar for Aar, Men det er tungt af Sten at hugge Føden, Og derfor sidder han i tunge Kaar.

133„Søsterkirkene" paa Gran.

Nicolaikirken og Mariakirken er de to merkelige Kirkers egentlige Navner, men populært kaldes de blot Søsterkirkene paa Gran. Derom beretter et ældgammelt Sagn, at der paa Gran bodde to Søstre, som var saa uforlikelige, at de for ikke engang at møtes i

Guds Hus lot bygge hver sin Kirke, og videre heter det, at der har hvilt en saa uheldig Stjerne over de to Kirker, at de aldrig begge samtidig har været i brukbar Stand.

De to berømmelige Kirker er opført paa et ophøiet Punkt av den gamle Eiendom Granvolden i Grans vakre Bygd med Sænkning ned mod Randsfjorden. De frembyr det Særsyn at hvile paa samme Kirkegaard, blot adskilt ved faa Meters Mellemrum. Naar Kirkene er bygget, vites ikke med Sikkerhet; men det antas at være skedd nogen-

lunde samtidig1 og- nogen Tid før Aar 1200. Den nordre Kirke, som var viet Nicolaus og derfor kaldes Nicolaikirken, omtales første Gang 1293. Den søndre Kirke, Mariakirken, nævnes først 1327.

Alt tyder paa, at Nicolaikirken har været Hovedkirken og formodentlig Tredingskirke i Hadafylke. I Størrelse og Pragt overgaar den sin Søsterkirke. Kraft kalder den i sin „Norges Beskrivelse" for „et sandt Mesterverk fra Oldtiden". Den er opført av firhugget Kalksten, er rundbuet og var oprindelig taarnløs. I en senere Tid har den faat Hvælving, Taarn og Kortilbygning med spidsbuede Aapninger. Langhuset er ved 6 runde Piller avdelt i et Midtskib og to Side-skiber.

Efter Traditionen skal Nicolaikirken ha hat en slem Fiende i Lynilden. En Erklæring av 1773 beretter saaledes, at Kirken i Mands Minde var fire Ganger tildels ødelagt ved Ildebrander, som Lynet hadde foraarsaket. Men den værste Ildsvaade overgik den i 1799, da Lynilden slog ned i Spiret, som styrtet ned og medtok Taarnet. Ogsaa Korhvælvingen og Kirkens øvrige Indre blev ødelagt. Flere Aar medgik nu til dens Restaurering. I denne Tid blev Gudstjenesten holdt i Mariakirken.

Den sisste Ulykke er formentlig Aarsak til, at Kirkens gamle Inventar og Utstyr er forsvundet. Saavel Altertavlen, der forestiller Nadverden, som Prækestolen er av nyere Datum og ikke av særlig Interesse. Et gammelt Sølvdøpefat eier den dog. Endnu ved Midten av det 18de Aarhundrede skal der ha været et Par forgyldte og merkelige Helgenbilleder, i hvis Hoder fandtes Huller, hvorigjennem Vandet ledes ind i Øinene og derved frembragte Taarer!

To gamle Klokker har Kirken engang hat. De hænger nu i Klokketaaraet i et Hjørne av Kirkegaarden. Den ældste og største skriver sig fra før Aar 1400. Den bærer en latinsk Indskrift, som i Oversættelse lyter saaledes: „Lytter til Klangen, jeg kalder eder, kommer!" Et Par Ord var ulæselige. Den mindre Klokkes Indskrift er endnu utydeligere. Derav kan bare læses: „Hjælp Gud og hellig Trefoldighet ... det Herrens Aar 1251".

Ogsaa selve Kirken skal i ældre Tid ha hat forskjellige Indskrifter, som ved Restaureringen efter Ulykken i 1799 er blit ødelagt eller dækket av Kalk og Maling. Paa Kirkedøren læste man bl. a.: „Mit Haab seirer, Petrus Tulovius". Paa en av Pillerne stod: „Her hviler Ingerid . . . totur". En Gravsten var forsynet med Runer, som var vanskelige at tolke. Man forstod ialfald, at den var lagt over Sira Gunnar.

Den søndre og mindre Kirke bærer som viet Maria Navnet Mariakirken eller Vor Frue Kirke. At dømme efter de ældste Efterretninger



om den har den blot været et Kapel til Nicolaikirken. Likesom denne er Mariakirken opført av Kvadersten, men med ringere arkitektonisk Utstyr. Opført i den normanniske Tid er det blit utvidet mot øst i den gotiske Tid. Om der oprindelig blev holdt stadig Gudstjeneste i den, vites ikke; men man kan se, at den tidlig kom ut av Bruk. Allerede inden 1575 var dens Eiendommer tillagt Nicolaikirken. I 1599 holdtes der endnu av og til Gudstjeneste i den; men kort efter heter det, at den var „lagt øde". Rigtignok berettes det i 1743, at den i Hannibal Hammers Tid blev benyttet til Gudstjeneste Onsdag i Fasten samt Langfredag. Men ved Reskript av 10de Mai 1774 paabydes det, „at den Søndre Grans Kirke, som en Gave Kirke, maae som en uskyldig Antiqvitet for Eftertiden fremdeles vedblive og skal vedligeholdes af samtlige Kirke-Eiere" o. s. v. I 1799 kom den atter i nogen Tid til Hæder og Værdighet, idet den under Nicolaikirkens Reparation efter den store Ildsvaade blev benyttet til Gudstjeneste.

Men Aaret 1813 led den gamle Kirke en haard Medfart. Den hjemsøktes da av en voldsom Ildebrand, som helt ødela det lille Gudshus. Den blev lagt i Ruiner, hvorav den aldrig helt har reist sig. Vel undergik den omkring 1850 en Utbedring saavidt, at den kunde gjøre Tjeneste i Sekstiaarene, da Nicolaikirken atter var under Restaurering; men dens Indre var fremdeles at regne for en Ruin, idet den baade manglet Gulv og enhver anden Indredning.

Indtil 1860 var Kirkene i Privates Eie. Men det Aar blev Nicolaikirken indløst av Menigheten. Ved Overdragelsen medfulgte vistnok Mariakirken, som saaledes ogsaa ansees for Menighetens Eiendom. For faa Aar

siden er denne Kirke blit indredet til Gravkapel efter et av Arkitekt Aars gjort Utkast.

Til Søsterkirkenes Historie knytter sig saavel fra ældre som nyere Tid adskillige fremragende Presters Navner. Det første, man møter, er Provst Baards. Han levet i det 13de Aarhundrede og var en saa betydelig Mand, at Sagaen beretter, at han deltok i det store Riksmøte i Bergen i 1223. Og da Haakon Haakonssøn i 1225 kom med sin Hær til Hadeland, var han Provstens Gjest. Det heter nemlig, han „var om Dagen hos Provst Baard paa Gran, som bevertede ham godt".

I Begyndelsen av det 15de Aarhundrede var Olaf Nilssøn Prest paa Gran. Han bar Titel av „Kongens Kapellan" og blev 1434 ved Kong Eriks Indflydelse Biskop i Bergen. 5 Aar efter var Gotskalk Køniksen Kannik paa Hamar og Sogneprest til Gran. Om ham heter det, at han var av fornem norsk Ætt og blev omtrent 1440 Biskop paa Island.



Blandt Prestene i den nyere Tid kan særlig- nævnes den bekjendte Provst Søren Bugge, som gik under Navnet „Søren Latiner". Han var Sogneprest til Gran fra 1847 til 1878. I sine Erindringer kalder Biskop Bang ham den sisste Nordmand, for hvem Latinen var et levende Sprog. Han var en kraftig Prædikant, som talte Guds Ord greit og klart, varmt og indtrængende. Dertil var han klok og besindig, hvad der kom vel med, da Forholdene i Menigheten under den sterke Vækkelse i hine Dager var alt andet end lette. Men Bug-

Interiør fra Nicolai Kirke.

ges mange store Egenskaper gjorde ham særlig skikket til at lede Menighetens Liv uten altfor store Brytninger.

I Aarene 1868 til 1872 var avdøde Biskop Bang Kapellan paa Gran. Storbøndene kaldte ham „Læsarpresten", fordi han hadde sluttet sig til „de vakte". Ogsaa han øvet stor Indflydelse paa Menigheten.

Bang hadde sin Bolig paa Enkesædet Sjo under Prestegaarden, et hyggelig litet Paulun. Hit kom Vinje dødssyk av Kræft den 28de Juli 1870. Han laa paa Rikshospitalet, men higet ut paa Landet i den friske Luft og reiste op til sin Ven paa Sjo. Dagen efter forværredes hans Tilstand, og om Natten hensov han stille. Man fandt



ham død om Morgenen den 30te Juli. Hans Lik blev stedet til Hvile paa Kirkegaarden deroppe.

Paa Gran er det ikke bare selve Kirkene, som ved sin Ælde og Skjønhet tar Interessen fangen; der findes ogsaa andre gamle Mindes-merker. Paa Kirkegaarden staar der i det sydøstre Hjørne en taarn-lignende Stenbygning. Da Kirkene oprindelig var uten Taarn, har den formentlig været opført som Klokkestøpul. Men da Nicolaikirken fik sit Taarn, blev Klokkene flyttet over i det, hvor de forblev en lang Tid. Bygningen skal da være blit benyttet som Redskapshus, hvad ogsaa Grans Kaldsbok for 1732 viser. Der staar nemlig, at den blev „nogle faa Aar tilforn antaget til Telthus og siges i fordum Tider at have været et Asylrum eller Tilflugtssted, hvorhen Folk, som vare komne i nogen Uleilighed, flyede, og nøde derpaa en vis Tid nødtørftig og saa længe fri for al Tiltale". Nu hænger atter Kirkens Klokker i denne Taarnbygning, da man var bange for, at Kirkens Taarn ikke kunde taale de tunge Klokker.

Endnu interessantere end Klokketaarnet er den merkelige Bygning paa Grans Prestegaard, som gaar under Navnet „Stenhuset". Ifølge et Sagn skal det være opført av en tredie Søster av Kirkenes ufor-likelige Grundere, som ikke selv var rik nok til at la bygge en Kirke. Men i en Indberetning av 1743 fortælles, at den ene av de to ufor-likelige Søstre ogsaa bygget „Stenhuset, der siden er gjort og holdt for Herremak" (Herregemak).

Naar „Stenhuset" er opført, kjender man ikke; men efter alt at dømme er det adskillig yngre end Kirkene. Det er en enkel Bygning uten Forsiringer. Det indeholder hvælvet Kjelder og 2 Etager. I første Etage er der to Rum, mens anden Etage blot har et stort Rum. Det laa like red den gamle Prestegaard, som blev revet i 1902. En Bro førte fra Prestegaarden ind i en Dør i „Stenhusets" 2den Etage. I Kjelderen ser man Levninger av Murarbeider. Disse har Traditionen sat i Forbindelse med en underjordisk Gang, som skal ha ført over til Kirkene. Men nogen

saadan Løngang er aldrig blit fundet.

„Stenhusets" Bestemmelse har altid staat som en uløst Gaate. Den har stadig git Anledning til de forskjelligste Gisninger, og i den nyeste Tid har den været Gjenstand for grundige Granskninger, uten at man er kommet til noget sikkert Resultat. Bygningens nordre Vegg bærer en ikke gammel Indskrift, som angir den for et „Konventhus". Arkitekt Schirmer mente, at „Stenhuset" har været et Herberge for Reisende. I Regelen var saadanne Herberger av Træ. At dette er av Sten, gjør det efter hans Opfatning endnu merkeligere. Professor Daae fandt Gjetningerne om et Kloster, en Konventstue, et Hospits



eller et Avtrædelsesrum for Hamar Biskop for usandsynlige. Han antok derimot, at en av de mægtige Kannikprester paa Gran har opført „Stenhuset" som Gjestebolig paa Prestegaarden. Antikvar Nicolaysen mente, at den til visse Tider har tjent til Bolig for Hamar Biskop og Lokale for Prestekonventer. Biskop Bang mente derimot, at „Stenhuset" er en Del av det Cistercienserkloster, som ifølge et i Wien i 1670 utgit Skrift blev anlagt paa Gran i 1167, uten at man kjender dets videre Skjebne.

Til Slutning bør ikke Grans Prestegaard forglemmes. I Likhet med de øvrige Embedsgaarder har ogsaa denne Prestegaard maattet finde sig i Reduktion. I tidligere Dager hadde Eiendommen en betydelig Utstrækning, saa den fødte 8—9 Hester og 40 Kreaturer foruten et stort Antal Smaafæ. Nu er den ikke istand til at livnære mere end 4 Hester og 14 Kreaturer samt Smaafæ. Indtil 1902 hadde Grans Sogneprest en ærværdig og stilfuld Bolig med et hjemlig og idyllisk Præg. Sagnet vil ogsaa vite, at den stod under Beskyttelse av en god Aand, som særlig vernet om de nyfødte Barn. Ved flere Leiligheter, naar Smaafolk var kommet til Verden, skal en hvit Skikkelse ha indfundet sig og sittet som Vogter ved Vuggen.

Den store og meget gamle Prestegaard stod som et slaaende Vidnesbyrd om Embedsmændenes rummeligere Kaar i hine Dager, da der i Forholdenes Medfør utøvedes en næsten utrolig Gjestfrihet. Især var jo Prestegaardene alle Reisendes selvsagte Gratishoteller. Og efter Beskrivelsen maa Grans Prestegaards Størrelse og Indred-ning ha været beregnet paa stor Selskapelighet. Arkitekt Sinding-Larsen har i „Teknisk Ugeblad" levert et Rids og en Skildring av den nu nedrevne Gaard, der vsier dens fordums Storhet. Her ser man den i Vinkel byggede statelige Gaard ikke alene som et ærværdig Mindesmerke, men tillike som en smuk og idyllisk Bolig. Den tællet ikke mindre end 7 Indganger, og særlig var Gaardsinteriøret i høi Grad malerisk med de store Syrenbusker, som formelig dækket Indganger og Vegger. Foruten mange mindre Værelser og Rum indeholdt Iste Etage: Dagligstue, Spisestue, Grønstue, Graastue og Gul-stue. 2den Etage: Kontorer, Frøkensalen, Hvidsalen, Storsalen og „Rugsalen". Den sisste skal ha faat sit Navn av den nedværdigende Rolle, den i de senere Tider kom til at spille som Kornloft. Under denne sørgelige Forfaldsperiode hadde de vindskibelige Myrer fundet Veien til Salen og installert sig der. Da de energiske Smaadyr ikke lot sig fordrive, lot man resolut Døren tilspikre, og saa bygget Myrene derinde en veritabel Tue!



Allerede længe hadde Prestegaarden været sterkt medtat av Tidens Tand, saa Reparationene faldt Prestene altfor kostbare, hvorfor dens Vedlikehold forsømtes. I 1900 blev der derfor bevilget Penger til en ny Prestegaard, som opførtes i 1902. Men samtidig saa man sig av økonomiske Hensyn nødsaget til at nedrive den interessante gamle Gaard, som i Aarhundreder hadde været knyttet til Bygdens Historie og saa at si representerte en Del av den. I dens Sted blev der bygget en moderne Villagaard, hvis eneste Fortrin er, at den er mere svarende til Nutidens beskednere Krav.

Trondenes Kirke.

Idet gamle Haalogaland, et av Sagas berømmeligste Arnesteder, staar paa Hindøen i Senjen Trondenes Kirke som et slaaende Billede paa Norges Urkjæmper. Lite og uanselig forekommer dette ældgamle Gudshus, men dets vældige, flere Alen tykke Murer, som i 700 Aar har trodset Tidens Tand, og dets dystre, næsten barske Ydre

virker i høi Grad imponerende. Mægtige, alpelignende Fjelder med glitrende Snetinder danner Bakgrunden,

mens i Forgrunden den blaa Fjord smyker sig lindt om Øen og forlener Naturen med sit lyse og forsonende Skjær.

Trondenes eller Trondarnes' Historie fører helt tilbake til den dunkle Hedenold. Den maner frem en Række Billeder fra vort Lands Storhetstid. Vi synes at høre Krigsluren gjalde, og for vort indre Øie stiger de frem, disse navnkundige Høvdinger, hvis Skjolder endnu lyser av Stormandsdaad. Ti her paa Trondenes Kirkes Grund laa i



fordums Dager Thrandarnes Gaard, som under Olav den hellige eiedes av den rike og mægtige Sigurd Thorersen, hvis Hustru, Sigrid, var Datter av Erling Skjalgsøn paa Sole. Sigurd var Bror av Thore eller Thorer Hund paa den nærliggende Bjarkø, og Far av den bekjendte Asbjørn Selsbane.

Minderike Begivenheter knytter sig til dette klassiske Sted. Efter Sagnet skal det under Hedendommen ha været et av de fornemste Offersteder, hvor store Blotgilder holdtes. Hit kom ogsaa Olav paa sin Kristendomsfærd, da han møtte de mægtige Brødre Sigurd og Thore Hund, hvorav den sisste straks lot sig vinde av Kongen, mens Sigurd forblev standhaftig.

Nogen Tid efter er Thrandarnes Gaard Scenen for et gripende Optrin. Sigurd er da avgaat ved Døden og Asbjørn Selsbane Gaar-dens Eier. Bekjendt er, hvorledes Olav lot ham troløst dræpe. Asbjørns Lik blev ført til Hjemmet, hvor hans Mor, Sigrid, budsendte sin Svoger, Thore Hund, og opfyldt av Sorg og Harme egget ham foran Sønnens Lik med de Ord: „Du vorde hver Mands Nidding, om Du ikke hevner Din Brodersøn Asbjørn!" Paa Thore Hund gjorde denne Begivenhet saa sterkt Indtryk, at den blev bestemmende for hans Forhold til Olav, for hvem Asbjørns Drap kom til at bli et skjæbnesvangert Træk.

Følger vi Tiden paa dens rullende Hjul, ser vi henved 100 Aar senere Sigurd Jorsalfarer stevne ind Fjorden til Ledingsfærd mot Broderen Øistein, men forlikt og uten Sverdslag drage hjem igjen. Efter Sagaen lot Øistein bygge den første Fylkeskirke paa Thrandarnes. Men denne Kirkes Tilblivelse og hele Skjæbne er forøvrig hyllet i Dunkelhet.

Videre ruller Tiden, .og med den gjør Forvandlingens Lov sig gjeldende ogsaa inden Kirkenes Omraade. I Nidaros har den stolte Domkirke reist sig med Pragt og Herlighet, og dens Magtomraade omfatter baade Trøndelagen og Haalogaland. Formentlig er da Kong Øisteins Kirke paa Thrandarnes blit befunden for ringe og uanselig, hvorfor en ny og mere standsmæssig Kirke er blit opført i dens Sted. Det er den nuværende Trondenes Kirke.

Trondenes Kirke er Landets nordligste Stenkirke fra Middelalderen, og i sin Glansperiode var den en av de rikest og smukkest utstyrte Landskirker. Nordlands berømmelige Sanger, Petter Dass, gir den i sin „Nordlands Trompet" følgende stolte Beskrivelse:

Den Kirke har noget at sige, grundmuret og bygget hel kunstrig af Sten, i ganske Nordlanden er neppelig een, som skattes at være dens Lige.



Efter Traditionen skal Kirken ha været forsynt med flere — der nævnes like til 9 Taarner, — hvorav endnu 2 høie Taarner fandtes i det 18de Aarhundrede. Indvendig- skal dens Pragt ha været saa overdaadig, at de trondhjemske Biskopper kaldte det for „papistisk Øiens-lyst". Særlig var Altrene, hvis Antal opgis til hele 8 i Tallet, saa

Nordre Alterskap.

pragtfulde, „som de vare støbte i idel Guid". Og om den største Klokke heter det, at den „var av saa fortræffelig Klang, at den kunde høres, naar Vinden stod av Landet, over en stor Fjord, 2 norske Mile".

„Kirken den er et gammelt Hus, staar om end Taarnene falde", saa lyder det seirsikkert i vor vakre Salme. Saaledes er det ogsaa gaat med Trondenes Kirke. Urokket staar de vældige Murer, men de stolte Taarner er ikke mere. Det sisste skal være fjernet i 1792 efter

sigende fordi Kirken ikke kunde taale dets Vegt. Taarnløs staar nu Kirken i sin formentlige Urskikkelse. Ribbet er den tillike for det meste av sin „papistiske Øienslyst". I Tidens Løp er det blit bortført fra Trondenes og fordelt paa Senjens Kirker. Ogsaa i Privat-huser har endel av de gamle Klenodier fundet Anvendelse. Endnu i Midten av forrige Aarhundrede gjorde et Par Brudstykker av Altertavlene Tjeneste som Dører i et Matskap i Bodø!

Trondenes Kirke er en Langkirke med 4 Alen tykke Murer. Koret er av samme Form som Skibet, og staar i Forbindelse med et Sakristi, hvor der bak en Jerndør med mange sterke Laaser fandtes et hemmelig Skap til Forvaring av Kirkens Skatter. Kirken hviler paa en huggen Stensokkel. Taket er sterkt høinet og spids. Vinduene, hvis Rammer dannes av hugne Stener, er spidsbuede. Ogsaa Portalene er av huggen Sten. Kirken saavel som den ældgamle Kirkegaard, indhegnes av en forfalden Stenmur, som i sin Tid har været forsynt med Taarner, der formentlig i Vikingetiden har gjort Tjeneste som Vagttaarner. Endnu findes der Spor av to av dem.

Kirkens Opførelsestid kjendes ikke med Sikkerhet, men antas at falde mellem 1200 og 1240. I den katolske Tid laa Trondenes under Domkirken i Trondhjem, og Domkapitlets Decanus var dets Sogneprest. Selv tiltraadte denne aldrig Kaldet, men lot det betjene av en anden Prest, hvorimot han nød de rikelige Indtægter av det vidtstrakte Jordegods, som dengang tillaa det. Den Decanus, som har efterlatt sig de varigste Spor i Kirken, er Svein Eriksøn. Paa en av de tolv „Kannikestole", som like til det 19de Aarhundrede stod i Koret, var der en Indskrift, som oplyste, at han i 1465 hadde latt den gjøre ved Petter Botolfsøn. Paa „Bispestolen" var ogsaa hans Vaaben utskaaret. Likeledes bar det forlængst borttagne Pulpitur over Kor-døren det samme Vaaben. Herav kan ses, at Svein Eriksøn maa ha været en for Trondenes Kirke meget interessert Prælat.

Ved den Tid hadde Kirken en vakker og med et kronet Skjold prydet utskaaret Eketræsstol med to Sæter for Kongen og Dronningen. Den siste Decanus var Torbern Olsen. Under ham kom Reformationen, og Trondenes Kirke blev da lagt til Bispestolen i Trondhjem, et Forhold, som vedvarte like til 1731, da Trondenes blev et frit Kald.

Trondenes Prestegjeld var i hine Dager meget stort og anset. Det var likesom forlenet med en høiere Glans. I en gammel Beskrivelse heter det: „Dette Prestegjeld haver Bispen i Trondhjem til sin Underholdning, og holder 7 eller 8 Capelianer i det ene Gjeld, og maa efter gammel vedtagen Skik residere og holde Huus paa Tron-



denes hvert tredie Aar paa det han kan have Tilsyn med Religion og Gudstjeneste udi den nordre Part af hans Stift".

Formentlig er det fra denne Tid, at den gamle Prestegaard paa Trondenes, som stod like til 1872, hadde faat Navn av „Bispegaarden". Den store Gaard var et værdig Sidestykke til Kirken. Dennes Anseelse og Glans var ogsaa blit Prestegaarden tildel. Rikt var den utstyrt med „et Inventarium av Kvæg, Sølv, Tin, Kobber o. s. v., som Prest efter Prest til Efterkommerne in natura maa efterlade". Og i Aarhundreder har ogsaa den ærværdige Gaard huset Kirkens Hyrder inden sine Murer og bevart mange og forskjelligartede Minder fra saavel lyse som mørke Tider. Efter Freden i Roskilde 1658, da Svea-kongen var blit Herre over Trøndelagen, kunde den bekjendte Biskop i Nidaros, Erik Bredal, ikke forsone sig med de nye Forholde. Han opga alle sine Embeder, flyttet uten Midler til Nordland og bosatte sig paa Trondenes, hvor han i 3 Aar fristet en kummerfuld Tilværelse, mens han herfra sendte Kristendommens og Oplysningens Budbærere utover Nordland og Finmarken. I sit Eftermæle staar han derfor ogsaa som Finnenes trofaste Ven og Forkjæmper.

La os betragte den gamle Kirke indvendig. Skjønt dens Pragt forlængst er blegnet og dens papistiske Øienslyst" for største Delen borte, er der dog endnu meget interessante Levninger av fordums Herlighet. I Koret staar 3 Stenaltere. Høialteret i Midten og et mindre paa hver Side. Altertavlene er utstyrt paa det prægtigste med mange utskaarne og sterkt forgyldte Billeder. De er samtlige fra den katolske Tid og fremstiller Kristus, Jomfru Maria og en hel Række Helgener. Sidealtrene har Alterskaper med utskaarne Billeder indvendig og malte og forgyldte Billeder paa Dørene. De antas at skrive sig fra det 15de og 16de Aarhundrede. Av Kirkens øvrige Altere findes

der endnu i en Nische nede i Skibet Levninger av et Stenalter og likeoverfor Merker efter et andet. Ogsaa inde i Sakristiet findes der et Alter.

Av andre smukke Antikviteter gjemmer Kirken en Klæberstens Døpefont samt et Vievandsfat, likeledes av Klæbersten, like indenfør den nordre Dør. I Alteret inde i Sakristiet findes en „Piscina" eller Bækken, hvori det benyttede Daabsvand endnu den Dag idag slaas ut, og efter Sigende har det sit Avløp gjennem Høialtret.

Som nævnt har Trondenes Kirke siden 1792 været taarnløs. I Nærheten av Kirken er der derfor opført en Støpul, hvori Klokkene hænger, og hvorfra de lar sine klangfulde Toner runge over Fjord og Land.





At Trondenes ogsaa i den nyere Tid bevarte sin Anseelse, kan man se derav, at det i en Aarrække var Sædet for Tromsø Stift-seminar. Det oprettedes i 1824 og begyndte to Aar efter sin Virksomhet paa Trondenes Prestegaard, hvor det Kådde Tilhold i en egen Bygning. I al denne Tid har selvfølgelig de mange unge Læreremner hitført adskillig Liv og Rørelse paa den avsides Prestegaard. 1 1848 skedde heri Forandring. Tilgangen til Seminariet var blit saa stor, at Lokalene viste sig aldeles utilstrækkelige, hvorfor Skolen flyttedes til Tromsø, hvor Staten hadde opført egen Bygning for den.

Kirkens Kjelder blev tidligere benyttet til Gravkjelder. Man er dog forlængst ophørt at stede Folk til Hvile dernede, men den gamle Kjelder rummer fremdeles en Mængde Lik, deriblandt efter Traditionen ogsaa en Erkebisp. Inde i selve Kirken — i den Nische, hvor der er Merker efter et Alter — har der været et Gravkammer, som var den bekjendte Rafnske Families Gravkapel. Det var en av Kirkens Seværdigheter, som alle Turister maatte besøke. Der fortælles, at de endog førte de gamle Mumier frem i Dagens Lys for nærmere at betragte dem. Gravkapellet blev først fjernet i 1899. Indtil da hadde Menigheten om Vinteren sittet og frosset i den uopvarmede Kirke. Men det Aar blev der indsat Ovner, hvorav en blev anbragt i Nærheten av Kapellet. Varmen bevirket en saa generende Lugt fra de i dette værende Lik, at disse maatte bortføres. Der forberedes nu en fuldstændig Restaurering av den ældgamle Kirke, som det er Tanken at føre tilbake til dens oprindelige Skikkelse. Planen er utarbeidet av Arkitekt Ryjord i Trondhjem.

I Kirkens umiddelbare Nærhet staar Prestegaarden. Den blev opført i 1870-Aarene, da den ældgamle Gaard var blit saa forfalden, at den maatte rives. Den nye Prestegaard er en enkel Bygning, men med mange og rummelige Værelser. Stille og ensformig falder Livet deroppe i den ensomme Prestebolig, hvor der er liten Anledning til Omgang. Men naturlige og patriarkalske som Forholdene der er, kommer Menigheten ganske selvfølgelig til Presten og hans Hustru med alt, hvad de har paa Hjerte, søker Raad og Hjelp og gaar ut og ind, som om de var hjemme der.

Kirkens ensomme Beliggenhet sætter ogsaa sit eiendommelige Præg paa Forholdene i Menigheten og paa Prestegaarden. Især gjelder dette Konfirmantene og Konfirmantlæsningen. De lange Avstander gjør det nødvendig for Konfirmantene under Læsningen at opholde sig paa Stedet. Denne tilendebringes derfor i Løpet av 4 Uker. Tidligere var der like ved Prestegaarden en Konfirmantbolig, hvor de, „som gik for Presten", bodde og hadde sin medbragte Niste. Nu er



denne Gaard revet, og i dens Sted er opført en „Kirkestue", et Slags Menighetshus, som tjener som Læsestue under Konfirmationsforberedelsen. I de 4 Uker, denne paagaar, pleier Konfirmantene fortiden at leie sig ind paa de omliggende Gaarder. Av saadanne „Kirkestuer" var der i gamle Dager en hel Koloni rundt Kirken, da hver av de større og fjerntliggende Gaarder gjerne hadde sin Kirkestue, hvor Beboerne pleiet at ta ind og overnatte, naar de om Søndagen besøkte Kirken. Men disse private Kirkestuer er nu forsvundne.

Som nævnt indrammer den gamle Kirkegaard med den klassiske Mur Trondenes Kirke. Skjønt Vegetationen deroppe er alt andet end rik, forefalder Kirkegaarden ingenlunde gold. Dertil bidrar især „Nordlands Palme", en

Busk, som der opnaar en saa høi Grad av Yppighet, at den med sine store Blader danner smaa Løvhytter over Gravene, hvor Græsset i den korte Sommer gror frodig, saa Kirketjeneren, som har Ret til Kirkegaardens Græs, dermed føder 2 Kjør.

For endel Aar tilbake, inden Harstad var blit By, var der ikke saa stille og ensomt paa Trondenes som nu. Da var Stedet Anløp for Dampskibene, og Presten var baade Ekspeditør og Postmester. Men nu er hele Trafiken henlagt til Harstad, som ligger 4 Kilometer borte. Og over Trondenes ældgamle Kirke har Stilheten atter sænket sig som i længst forsvundne Dager, og her paa det ensomme Nes i Midnatssolens underfulde Land staar den som et av Fredens tryggeste Pauluner.

147Ullensvang Kirke.

Smilende Ynde og storslagen Vildhet utgjør Grundtrækkene i Ullensvangs Natur. Lukket er Egnen av høie Nuter og Tinder og av Folgefondens mægtige, glitrende Bræ, som speiler sig i Sørfjordens Havflate. Særlig om Vaaren, naar Solens gyldenrøde Straaler spiller

paa de utallige blomsterdryssende Frugttrær, byr Ullensvang paa et Naturmaleri av underfuld Virkning og Farvepragt. Den herlige Egn er blandt andet skildret i et Mindedigt av 1841 over Provst Niels Hertzberg i følgende enkle, men stemningsfulde Strofer:

Ullensvang, yndigt ved stormende Fjord, Lunde av Frugtskov beskygger din Bolig. Tæt under Templets ærværdige Kor Favner Naturen og Kirken den rolig.

148ULLENSVANG KIRKE

Ullensvang- oprindelige Navn var Ullinsvang eller Ullinsvangr. Navnets første Led antas at være det gamle Gudenavn Ullr eller Uller, hvorav Ullin muligens er en Sideform. En Bekræftelse herpaa har man fundet i en paa Prestegaardens Grund liggende Sten, som kaldes „Ullaberstein", hvis Navn tydeligvis er avledet av Gudenavnet Ullr. I fordums Dager var denne Sten Jonsokaften Møtested for Almuen, som der med Blomster og Baand pyntet en liten Pike til „Jon-sokbrud".

I Middelalderen utgjorde hver av Kirkene i Hardanger et eget Sogn. Ved Reformationen skedde der heri Forandring, idet Ullensvang og Odda blev forent likervis som Kinservik, Graven og Ulvik. Dette Forhold vedvarte indtil 1608, da Ullensvang og Odda lagdes under Kinservik, hvorfra Graven og Ulvik utskiltes. I over 250 Aar hørte nu Ullensvang under Kinservik, men ved kongelig Resolution av 6te mars 1869 blev det ophøiet til Hovedsogn.

Ullensvangs vakre Kirke har en idyllisk Beliggenhet paa et løvrikt og malerisk Nes, som strækker sig ut i Sørfjorden. Den er en langskibet og spidsbuet Stenkirke i tidlig engelsk Gotik. Dens Alder ser man sig ikke istand til nøiagtig at angi, men dens Opførelsestid falder inden 1309, antagelig over Midten av det 13de Aarhundrede. At den eksisterte i 1309 vet man av et Par Brever i Diplomatarium Norvegicum, hvor Ullensvang nævnes. Da begge Brever har sin Interesse som Tidsbilleder, skal de her kortelig omtales. I det ene paa-lægger Biskop Arne Fru Ragna Marteinsdatter av Jastad at avlægge Kyskhetsløfte inden Jul. I det andet avsætter samme Biskop Presten Bernhard i Ullensvang fra hans Embede, fordi han trods Forbudet har beholdt sin Frille hos sig. I Slutningen av Brevet blev rigtignok Presten gjenindsat i sit Embede, da han sees at ha rettet for sig.

Vældig tykke er Kirkens Murer, hvad der har sat den istand til at trodse ikke alene Tidens Tand, men ogsaa de rædselsfulde Orkaner, som fra Tid til anden hjemsøker Ullensvang. Samtidig røber Kirkens Opførelse megen kunstnerisk Forstaaelse. Hjørner og Vindus-indfatninger er av huggen Klæbersten. Av særlig Virkning er det store Korvindu og den stilfulde Vestportal, som er et fint Stenhugger-arbeide i Spidsbuestil og med 3 Søiler med Løvverk paa hver Side. Paa den ytre Korvegg er anbragt 3 Hoder med eiendommelige Luer. Efter Sagnet skal de forestille Kirkens Bygmester og hans to Sønner.

Ullensvang Kirke har til alle Tider været anset som et vakkert Bygverk. I 1686 omtales den som en skjøn muret Kirke, „vel condi-tioneret uden og inden". Av et gammelt Pergamentsbrev fra 1380 kan det sees, at den

oprindelig hadde et Taarn, som den dog senere



tapte. Det er rimeligvis blit ødelagt i den frygtelige Storm, som i 1705 rev bort Kirkens Tak og Vaabenhus. I lange Tider var saa det gamle Gudshus taarnløst, men ved Restaureringen i 1883—1884 blev der atter over Vestenden opført et Taarn med slankt Spir.

I det hele tat har Kirken været underkastet hyppige Reparationer og Ændringer som Følge av Stormens Ødelæggelser. Særlig i det 17de Aarhundrede har der fundet talrike Restaureringer Sted, idet blandt andet nyt Vaabenhus ikke mindre end to Ganger blev opført, anden Gang i 1690 efter at Taket var blæst ned i 1671. Værst Medfart led dog Kirken i 1705, da den hjemsøktes av en Orkan eller „Raakflage", som i Voldsomhet skal ha overgaat alle andre. Kirketaket blev revet av og sønderslaat og hele Bygverket sterkt ramponert. Ogsaa det følgende Aar indtraf en voldsom Storm, som anrettet stor Ødelæggelse. Ved disse Ulykker paaførtes der Kirken saa store Utgifter, at den kom i en ganske betydelig Gjeld.

Den sisste større Restaurering undergik Kirken i 1883— 1884. Den utførtes efter Tegning av Arkitekt Christie. Ved den blev Kirken betydelig utvidet mot vest og forsynt med et firkantet Taarn. I dette blev den ovennævnte, kunstneriske Portal indsat. Desværre blev ved samme Leilighet den største Del av Kirkens gamle Inventar, deriblandt Alter og Prækestol, fjernet.

Haukanæs fortæller i sin Bok „Ullensvang", at ved Restaureringen i 1884 blev de ca. 60 Likkister, som henstod i Gravkjelderen, optat av denne. Ved Aapningen av en av Kistene fandt man deri Liket av en Kvinde, som utvilsomt maatte være levende begravet. Liket viste tydelige Spor efter en fortvilet Kamp, saa man her vistnok stod overfor et Tilfælde av Skindød. Kisten var merket Marit Jakobsen, men uten Aarstal.

Enkelt og prunkløst er Kirkens Indre, men der hviler over det noget av Domens Høihetspræg, som løfter Sindet og stemmer til Andagt. Dertil bidrar især det dæmpede Skjær derinde. Gjennem de med flerfarvet Katedralglas forsynte spidsbuede Vinduer falder Lyset ind med dype Farvetoner. Og fra det store og nydelige Korvindu staar der over Alteret en Straaleglans av vidunderlig Virkning. I et Par av Vinduerne er der ogsaa anbragt Glasmalerier forestillende Samaritanerinden og Jesus hos Lazarus' Søster Maria. Saa betagende er Indtrykket, at selv bedagede Prester erklærer, at de aldrig har følt sig mere grepet under Forrettelsen i nogen anden Kirke.

Naar undtas en smuk Klæberstens Døpefont, som antagelig er samtidig med Kirken, er det meste av Kirkens Inventar nyt. Det er saaledes Tilfældet med Alteret og Prækestolen. Alteret er av Træ



med lav Opsats i romansk Stil. Det har vakre Utskjæringer, som er utført av den bekjendte Billedskjærer Lars Kinservik. 1 Midten staar Lammet og paa Sidene Evangelistene. I Alterfoten, som er aapen, findes 4 Nischer. Ogsaa Prækestolen er av Træ, lys, lakert Furu. Den femkantede Stol med dreiete Søiler hviler paa 4 ottekantede Søi-ler. Galleriets Træverk er i samme Stil som Prækestolen og er forsynt med Søiler og Buer. Kirkens Stolerader er holdt i en mørkebrun Farvetone.

Interiør.

Mellem Kor og Skib er en enkel Bue, som hviler paa sterke Kon-soler. Paa Loftet ligger endel Utskjæringer, som tidligere formentlig har tilhørt Buen. De bestaar av Slyngninger, som paa hver Side har en Genius, der øverst oppe holder en Krone.

I Taarnet hænger to middelalderske Klokker, formentlig fra det 13de Aarhundrede. Den største bærer en latinsk Indskrift, som i Oversættelse lyter: „Denne Klokke er gjort til Ære for den hellige Franciscus". I Klokken er ogsaa indridset Vaaben fra Erik og Haakon Magnussøns Tid.

Kirkens Kalk og Disk er av forgyldt Sølv. Kalken er forarbeidet av Klokker Peder Olsen, som døde 1786. Paa dens Fot staar: „Hr. Niels Winding." Den saavelsom Disken er antagelig forært av Sogneprest Niels Winding. I

Disken er indgravert en velsignende Haand tillikemed to Ansigter betegnende Solen og Maanen. De to svære



Messingalterstaker bærer Aarstallet 1698 og Givernes Navnesiffere. Noget nyere er den Lyskrone, som hænger i Skibet, og som skal være kommet til Ullensvang fra Kinservik Kirke.

Det alderstegne Gudshus rummer rummer adskillige gamle Saker, hvoriblandt Messehagler og Alterkiær. Og Kirkens Loft er som et Antikvitetsrum. Her ligger blandt andet Rester av et sengotisk Alter-skap med fint utskaarne Figurer, som dog er ødelagt, samt den i:id-ligere hvitmalte Prækestol med Billeder av Luther, Melanchton, en Kurfyrste og et Træ, formodentlig Livets Træ, endvidere en hvit Lydhimmel med grønne Forsiringer og røde Kanter og en rød og forgyldt Kongekrone som Topstykke.

I Kirken er ogsaa opbevart flere meget gamle Likstener. Den ene, en hvit Marmorsten, har ligget over Presten Ogmund Kaarasøn, som formenes at ha virket i Ullensvang i Tiden mellem 1306 og 1321. Den bærer følgende Indskrift: „Her hviler Sira Øgmund Karasøn, er hans Aartid 7 Nætter efter Mathiæ Dag. Beder for ham."

En anden ogsaa hvit Marmorsten har en indhugget Ridder i fuld Rustning med Sverd ved Lænd og et langt Spyd i høire Haand. Indskriften fortæller: „Her hviler Herra Sigurdr, som var Gulathings-mand. Søn af Bryniolf paa Aga. Hans Aartid er tre Nætter før Michaelsmesse." Lagmand Sigurd Brynjolfssøn døde omkring Aar 1300. Da Stenen i lange Tider laa foran Kirkens Indgangsdør, er saavel det indhuggede Billede som Indskriften temmelig utslettet.

En tredje Sten, som like til for faa Aar siden laa i Koret, er nu saa slidt, at der blot kan læses 1380 og Navnet Guntherus Olai, antagelig Presten Gunnar Olafssøn. Fremdeles findes Presten, Magister Jørgen Broses Liksten og en anden med Indskrift, der skal ha været Peder Islænders.

Her skal ogsaa nævnes de gamle Lindetrær, som staar ved Kirken, og som er plantet av Sogneprest Achte omkring 1760. Det merkeligste Træ er dog en vældig, enestaaende vakker Barlind, som ogsaa er plantet av Achte i Prestegaardens Have. Endelig har ogsaa et gammelt og omfangsrikt Vildepletræ sin egen og interessante Historie. Det kneiser nede ved Stranden. Naar Brudefølget drager fra Kirken, pleier det at lande der og leire sig under Træets Grener, hvor Nistetinene kommer frem og Ølkandene gaar rundt under Fele-laat og megen Gammen, som ender med en lystig Dans. Den lille Bryllupsscene frembyr en solklar Sommerdag et farverikt og stemningsfuldt Billede.

I Ullensvangs Kirkes gamle Saga er en lang Række Prestenavner



indskrevet. Adskillige av disse tilhører meget fremragende og merkelige Mænd. Endel skal her bli omtalt.

Den første kjendte prest i Ullensvang er Jon Prest, som nævnes i et Diplom fra 1293. I 1309 finder vi der den oven omtalte Sira Bernhard, som blev avsat av Biskop Arne, fordi han trods Forbudet holdt Frille, men som blev gjenindsat da han hadde rettet for sig. Omtrent ved samme Tid var Sira Ogmund Kaaresøn Prest i Ullensvang, han hvis Liksten ovenfor er beskrevet.

Paa Reformationstiden sat Lars eller Lauritz Knutsen som Prest i Ullensvang. Efter al Sandsynlighet var han en av de smidige Prester, som omskiftet den katolske med den lutherske Lære. Han døde omkring 1550 og var den første lutherske Prest i Ullensvang.

Aaret 1608 er et Merkeaar i Kirkens Historie. I det døde dens Prest Thomas Klemetsen, efter Sagnet av Pest. Sognepresten i Kin-servik, Jørgen Mikkelsen Kolding, fik da utvirket, at Ullensvang og Odda blev lagt under Kinservik, en Ordning, som blev stadfæstet av Kongen i 1621, og som vedvarte til 1869, da Ullensvang overgik til Hovedsogn.

Efter Presten Kolding kom i 1619 Anders Jensen Brose. Den nye Ordning var ikke faldt i Menighetens Smak, og Brose, som vist ikke var den rette Mand paa den rette Plads, kom rent paa Kant med sin Menighet, som beskyldte

ham for „Kirkernes Forsømmelse, Sakramenternes Fraholdelse, Liks Gravfæstelse og nogle Ægteskabers Forhindring". Det gik saa vidt, at Menigheten negtet at skysse Presten og endog stængte Kirken for ham. Efter lange Rivninger blev der tilslut av Kongen nedsat en Kommission, som dømte Presten til en Mulkt av 100 Rdl., men forøvrig frifandt ham. Imidlertid var hans Stilling inden Menigheten blit uholdbar, saa han i 1641 fik Tilladelse til at bytte Kald med Sogneprest Løgit i Fjeldberg, som i dette sit Embede hadde begaat den Uagtsomhet under Nadveren at utdele Vinen før Brødet.

Fra 1757—71 var Hans Carsten Achte Sogneprest i Ullensvang. Han var vistnok en dygtig Geistlig, men naar hans Navn endnu nævnes med Berømmelse, skyldes det særlig hans store Fortjenester av Havebrukets Utvikling i Hardanger. Han plantet de to første Morel-trær i Prestegaardens Have, hvis største Herlighet de i lange Tider var. Efter Traditionen tilkommer han ogsaa Æren for at ha indført Dyrkningen av Poteter paa Vestlandet.

Hans Bolle Rørdam av den bekjendte danske Rørdamslegt virket i Kaldet fra 1778—1802. Av Biskop Irgens faar han Vidnesbyrd for at være Stiftets lærdeste Teolog og saare nidkjær i sin Embedsgjer-



ning. Rørdam hadde studert i Wittenberg og eiet en Svartebok, hvormed han mante og bandt den Onde.

Om ham fortælles der mange merkelige Krøniker. Engang blev der saaledes stjaalet en Sæk Mel fra det Kvernhus, hvor Presten lot sit Korn male. Da det blev meldt Rørdam, sadlet han sin Hest og red avsted til Oppedal, hvor han fandt Sækken gjemt i et Hus. Han tok den paa Ryggen og bar den hjem. Der berettes ogsaa en Gjen-færdshistorie, hvori Presten spillet en avgjørende Rolle. Johannes, et av hans Sognebarn, hadde begaat Selvmord, men den døde fik ikke Fred i sin Grav. Hans Gjenfærd viste sig stadig paa Kirkegaarden, hvor det opvakte Rædsel. En Kveld, som det blev meldt Presten, at Gjenfærdet atter var paafærde, skyndte han at iføre sig Samarien og satte Kursen like til Kirkegaarden. Her saa han Gjenfærdet flygte over Muren og ut paa Veien. Presten efter ropende den Avdødes Navn. Da stanset Gjenfærdet, og Presten mante det ned i Jorden, hvorfra det ikke mere vendte tilbake.

I hans Efterfølger fra 1803—1841, Provst Niels Hertzberg, møter vi Ullensvangs merkeligste og visselig ogsaa mest avholdte Sjelesørger. Hans rike Evner og sterke Personlighet gjorde ham til en sjelden kraftig Taler, hvis Ord gjorde det dypeste Indtryk paa Menigheten. Hertzberg var i enestaaende Grad Filantrop. For ved alle Anledninger at kunne bistaa sine Sjelebarn i det avsidesliggende Kald hadde han erhvervet sig Kundskaper og Færdighet paa alle mulige Omraader. Han var derfor ikke alene Menighetens Sjelesørger, men ogsaa dens Læge, Kirurg, Accouchør og praktiske Raadgiver og Hjelper. Han drev Studier i Astronomi, Fysik og Meteorologi, var Landmand og Gartner, Snekker og Dreier, Forlikelseskommissær og juridisk Konsulent. Ofte blev de Syke indkvart i Prestegaarden, som til sine Tider kunde være som en hel Klinik, hvor alle nød gratis Forpleining. Intet Under derfor, at Welhaven i sit sublime Digt kalder ham „et Lys for sine Fjorde".

I Provst Hertzbergs Tid var det den store Ulykke rammet den vakre og 200 Aar gamle Prestegaard. Merkelig nok var Provsten av en „fremsynt" Dame, Enkefru Bredal, blit advart mot en Ulykke, som truet ham, uten at hun dog kunde angi, hvori den skulde bestaa. Saa oprandt den skjæbnesvangre Juledag 1806. Utpaa Dagen reiste sig en voldsom Orkan, som om Natten tiltok i en saa forfærdelig Grad, at den rent ødela den ærværdige og sterkt utsatte Gaard. Efter Datidens Skik bestod den av flere spredt liggende Huser. Et av dem blev helt væltet, et Par andre revet av Grunden og flyttet, mens Taksten og Vinduer fløi indtil 700 Alen bort, og Grundmurene



og Brostenene brast. Hele Prestefamilien blev som ved et Under reddet fra den overhængende Fare. Efter Katastrofen lot Hertzberg opføre en ny Prestegaard, som stod indtil den nuværende blev færdig.

I henved 40 Aar virket Hertzberg i Ullensvang med usvækket Aandskraft og Interesse, uagtet hans Helbred de sisste Aar var nedbrudt, og han i flere Aar var fuldstændig blind. I det enestaaende lyse Minde, han har sat sig i Menigheten, er bevart mange karakteristiske Træk, hvorav et Par her skal omtales. Hertzbergs mægtige Personlighet gjorde altid et sterkt Indtryk, naar han optraadte. Engang kom saaledes en for sin brutale Opførsel

frygtet Omstreifer ind i Prestegaarden, hvor han ved sine Fordringer og Trusler næsten skræmte Livet av Prestefruen og Folkene. Provsten blev hentet, og ikke før hadde hans ærværdige og imponerende Skikkelse vist sig og hans Tordenrøst lydt, inden Slusken tok tilbens og forsvandt i Huj og Hast.

En anden Gang var der begaat et Tyveri, og Provsten skulde søke at faa den mistænkte Kvinde til at gaa til Bekjendelse, men hun vedblev haardnakket at paastaa sin Uskyldighet. „Ja, saa faar vi nok la Forsynet selv avgjøre Saken," sa Presten og tok frem sin Elek-tricermaskine, som han lot Angjeldende berøre, da den var sat i Gang. Det hjalp fluksens. Kvinden blev saa overbevist om, at der var høiere Magter med i Spillet, at hun avla aapen Tilstaaelse.

Efter at Provsten var blit blind, pleiet han at la Klokkeren følge sig op paa Prækestolen for staaende bak hans Rygg at læse Tekstene. Det hændte da, at man midt under Læsningen hørte Presten utbryte: "Tal høiere, Klokker!" En anden og rørende Tildragelse, som gjorde et dypt Indtryk paa Menigheten, fortælles fra Hertzbergs sisste dager, da det sorte Slør hadde helt tilhyllet hans Øine. Han holdt Kate-kisation, og blandt de mange Barn paa Kirkegulvet var der især en Gut, som overrasket ham ved sine slaaende og kvikke Svar. Da Presten var færdig med ham, sa han: „Det var meget bra, Gutten min. Hvis Søn er du?" „Jeg er din Søn, Far", svarte den lille 12-aarige Nils Hertzberg, den senere Statsraad Hertzberg.

At tiltræ Ullensvang Sognekald efter Provst Hertzberg var ingen let Opgave. Men hans Efterfølger Niels Koren var i Besiddelse av saa mange gode Egenskaper, at han visste at hævde Stillingen, saa han vandt baade Menighetens Hengivenhet og dens Høiagtelse i usedvanlig Grad, hvorfor han ikke alene stod som Kommunens Ordfører i mange Aar, men ogsaa som dens Stortingsmand i 16 Aar.

Av Ullensvangs seneste Prester maa nævnes Julius Riddervold, hvis fine og noble Personlighet, varme Interesse og beaandede For-



kyndelse av Ordet var til stor Velsignelse for Menigheten i de 8 Aar han virket der. Av Helbredshensyn tok han Avsked fra Menigheten i 1888. Ogsaa i den senere Sogneprest Olaf Olafsen fik Ullensvang en alsidig, rikt begavet, praktisk dygtig og for Bygdens Ve og Vel levende interessert Mand.

Indholdsrik og i høi Grad interessant er Ullensvang Kirkes Historie, hvorover den pragtfulde Natur har kastet et romantisk Skjær, som uvilkaarlig bringer en til at mindes Wergelands skjønne, bevingede Ord:

Gives Sted paa Jorden, hvor gammel Kummer ved at stemmes i Naturens blide Toner kan forsones og forglemmes . . . da maa Stedet være i det underdeilige Hardanger.



Valdres hører til Norges fagreste og mest storslagne Fjeldbygder. Og særlig er Egnen om Strandefjorden bekjendt for sin Skjønhet. Her ved den østre Fjordbred med de pragtfulde og idylliske Omgivelser staar Ulnes gamle Kirke. Kneisende paa en Haug like ved

Fjorden kaster det hvite Gudshus et Lysskjær over den av mørke Fjelder indrammede Egn og dukker sig ydmyk i det klare Speil. Men fremfor alt frembyr Ulnes Kirke et storskjønt og betagende Skue en Sommersøndag i gyldenrød Solbelysning og naar Klokkenes indbydende Malmtoner runger ut over Bygden.

Nordre Aurdal, hvorunder Ulnes Sogn hører, avga i tidligere Dager gunstig Jordbund for Overtro og Sagn, som har holdt sig like til de seneste Tider. Et av de vanlige Troldsagn skriver sig helt fra Kirkens Opførelse. Det beretter om en grum og vældig Gygre, som



hadde sit Tilhold oppe i Olfjeld. Da man paabegyndte Bygningen av Kirken, kjendte hendes Raseri ingen Grænser, hvorfor hun la alle tænkelige Hindringer iveien for dens Opførelse. Men Bygmesteren var en lur og smart Mand, som visste at hindre alle hendes Anslag. Fremad skred Bygverket og tilslut kimet Klokkene ut over

Bygden. Men da tok Sinnet Gygren til den Grad, at hun slet Laarbenet av sig og kastet det efter Kirketaarnet. Hvor meget hun end anstrengte sig, hadde hun dog ikke Kraft nok, saa Benet faldt ned midt i Fjorden, hvor det blev forvandlet til en Sten, som endnu ligger der og kaldes „Helgestenen".

Av andre Sagn lever særlig Beretningene om den navngjetne Violinspiller Jørn Hilme. Saa underbart var hans Spil, at selv Trold-pakket maatte gi tapt. En Julaften, fortælles der saaledes, kom Jørn kjørende hjem; da Hesten braastanset ved Ulnesbroen og var ikke til at faa av Flekken. Saa maatte Jørn ta Felen og gi sig til at spille. I det samme yret der frem under Broen en Flok mandlige og kvindelige Væsener, som danset i Takt med Musikken. Som Jørn best spilte kom en av Flokken hen og sa: „Du spiller ikke bra med Veslefingeren din!" Dermed grep han Lillefingeren hans. Hele Natten vedblev Jørn at spille. Først da det grydde av Julemorgen, forsvandt de underjordiske. Men fra den Stund var Jørns Lillefinger stiv. Mange andre merkelige Historier om Jørns Spil berettes, og det heter, at siden Jørn Hilme døde, har Valdres ikke hat nogen Mesterspillemand.

Ulnes' oprindelige Navn var Ulfnes, sammensat av Dyrenavnet ulfr, Ulv og Ordet Nes. Tidligere er den ogsaa blit kaldt Udnes.

Ulnes Kirke er en middelalderlig Stenkirke av Brudsten, mens Indfatninger om Portaler og Vinduer, likesom Hjørnene er av hugne Kalkstenskvadrer. Den er en av de ældste endnu i Bruk værende Stenkirker, men dens Alder ser man sig ikke istand til at angi. Med Sikkerhet vet man blot, at den er ældre end 1250. Det gamle Gudshus er opført i gotisk Stil, har vældige Murer og staar som et talende Vidnesbyrd om Fortids gode og solide Bygningskunst.

Om Ulnes Kirkes Historie har man ikke mange Oplysninger, men man kan se, at den er blit underkastet flere Restaureringer. I den senere Tid har den undergaat to Hovedrestaureringer. Den første, som fandt Sted i 1735, var særlig gjennemgripende. Da blev Kirken, som det heter, „over det hele igjen opmuret". Ved den Leilighet er formentlig ogsaa opført den slanke Takrytter med den ottekantede Hjelm og det høie Spir, da Fløien bærer Aarstallet 1735. Restaureringen lot dog Portalene og Korets Østvindu uberørt.



Kirkens anden og seneste store Ændring foregik ved Reparationen i 1891—94. Da blev den sterkt modernisert, hvorved desværre dens ærværdige Præg tildels gik tapt. Samtidig blev Sakristiet i øst og Svalen i vest opført, og Kirken fik sin Hovedindgang i vest, mens den gamle Hoveddør var anbragt paa Sydsiden. Paa denne fandtes en ældgammel og kunstnerisk Smiejernsring med Haandtak i Form av Drager. Den er nu overflyttet til Vestsidens Dør.

Interiør.

Kirkens Indre er meget enkelt, men gjør med sine lyse Stolestader og Paneler et venlig og tiltalende Indtryk. Skib og Kor gaar direkte over i hverandre, alene adskilt ved en Korbue, som løper fra den ene Langvegg til den anden. Inventaret er hovedsagelig nyt. Det meste skriver sig fra Reparationen i 1891—94. Det er ganske almindelig og uten Pretentioner. Prækestolen, som heller ikke avvinder nogen større Interesse, er antagelig fra Slutningen av det 18. Aarhundrede.

Altertavlen er meget vakker, men heller ikke gammel. Den er skaaret i Træ av Anders Pedersen Rye fra Ulnes og opsat i 1850. Malingen e-i smukt utført av hans Bror Halvar Pedersen Rye. Den høie Tavle fremstiller naive Billeder av Jesu Liv. Den centrale Figur er den korsfæstede Frelser med Maria og Johannes paa hver sin Side. Nederst sees Nadveren, hvor Judas er kjendelig paa Pengepungen, han holder i Haanden. I Sidefeltene staar Moses og Aron samt de fire



Evangelister. Over Frelseren staar de hellige tre Konger, mens Himmelfarten danner Tavlens øverste Felt. Om de hellige tre Konger berettes, at de tidligere kunde sættes i Bevægelse ved en sindrig Mekanisme og de ofrende passere rundt Mariabilledet, men at Mekanismen maatte fjernes, da den virket forstyrrende paa Menighetens

Andagt.

Det værdifuldeste av Kirkens Inventar er Døpefonten. Den er et virkelig Kunstverk, men heller ikke gammelt. Den er forært Kirken av Billedhugger Fladager. Den smukke Font er av Gibs, og forestiller en knælende Gut, som holder Fatet, der er av Tin og bærer Aarstallet 1712. Kirken har ogsaa en ældre Døpefont, som opbevares paa Loftet. Den er av Træ og har følgende Inskription: „Foræret til Ulnes Kirke ene af Manden E. G. S. og M. E. D. Ulnes den 11. November 1793".

Kirken har to Klokker, hvorav den ene er meget gammel, men da den er uten Inskription, kan dens Alder ikke nærmere bestemmes. Den anden er av nyere Dato, da den er merket: „Støbt af Knud G. Schmidt i Christiania 1834".

Av hellige Kar har Kirken en stor og en liten Kalk av Sølv og to store Lysstaker likeledes av Sølv.

Oppe paa Loftet findes nogen meget gamle Saker, hvoriblandt særlig en Levning av en Himmel, som har tilhørt en ældre Prækestol. I Alterskapet findes likeledes forskjellige Antikviteter, hvoriblandt en Bibel fra 1738.

Ved Gravninger under de siste Restaureringer blev der fundet et Skrin med flere Pergamentsbrever samt forskjellige Mynter, som formentlig er kommet ned i Jorden gjennem en Lem i Gulvet, hvor Skarnet blev feiet ned. Antagelig er Myntene tapt av Menigheten ved Ofring i Kirken. Efter Sigende er de indsendt til Universitetet.

Beliggende i en av Norges naturskjønneste Bygder og selv en interessant Fornlevning besøkes Ulnes Kirke hvert Aar av mange Turister, som paa sin Færd gjennem Valdres ikke undlater at ta det ærværdige Gudshus i Øiesyn.



Blandt Norges ærværdigste Mindesmerker indtar Urnes eller Ornes Kirke en fremtrædende Plads. Ti ikke alene er den Landets ældste bevarte Stavkirke, men den er tillike opført med en Kunstfær-dighet og Smak, som søker sin Like. Dertil kommer, at Interessen

for det klassiske Bygverk yderligere forhøies ved endel romantiske Sagn og Sagaminder.

Nede mot Stranden, ikke langt fra Kirken, staar en 5 Alen høi Bauta, som efter Sagnet skal skrive sig fra Kirkens Opførelse. Samtidig med Urnes Kirke, heter det, byggedes ogsaa Solvorn Kirke paa den anden Side av Sognefjorden, og paa hvert av disse Steder sat





da en vældig Kjæmpe eller Konge. Da Solvornkjæmpen saa, at Urnes Kirke blev vakrest, kom han i slikt Raseri, at han kastet en stor Sten efter den over Fjorden, men den faldt ned mellem Kirken og Stranden, hvor den fremdeles staar. Til Gjengjeld kastet Urnes-kjæmpen et Klippestykke efter Solvornkirken, men ogsaa uten at ramme. Klippestykket faldt ned bakenfor Kirken, hvor det endnu kneiser som en gammel Bauta.

Av størst populær Interesse er dog det eventyrlige Sagn om Hagbards og Signes tragiske Kjærlighetshistorie. Blandt de mange Steder i Danmark og Norge, hvortil Traditionen har fæstet dette Sagn, er ogsaa den gamle Gaard Aurnes, paa hvis Grund Kirken ligger. Efter Beretningen bodde her engang en Konge ved Navn Ragvald eller Ragnvald, hvis Datter Signy eller Signe elsket og blev gjenelsket av Prins Habor eller Hagbard fra Aardal. Da Kongen var mot Forbindelsen, maatte Hagbard forklædt i Kvindekiær besøke Prinsessen, hvis Jomfrubur laa paa en Slette i Fjeldet ovenfor Aurnes. Sletten kaldes endnu Signesalen. Op til den fører endel Varder, som bærer Navnet Haborvardene, da Prinsen skal ha reist dem for at finde Vei til Jomfruburet. Der ligger ogsaa en stor Sten med et Indhugg, som skal skrive sig fra at Hagbard mot den hvæsset sit Sverd.

Om selve den tragiske Katastrofe heter det, at Prinsen en Nat under sit Besøk hos Signe blev forraadt av hendes Terne. Han blev saa grepet av Kongens Folk og dømt til at hænges. Signe hadde svoret sin elskede, at hun ei vilde overleve ham. For at sætte hende paa Prøve, lot derfor Hagbard sin Kappe ophænge i Galgen. Ved Synet av den antok Signe Dommen for fuldbyrdet, antændte straks sit Jomfrubur og lot sig brænde inde. Rolig gik saa

Hagbard Døden imøte. Den troløse Terne blev nedgravet i en i Nærheten værende Hulning, som kaldes „Ternehola", og hvor intet Græs vil gro,

Paa Aurnes viser man en stor Gravhaug, hvor Kong Ragnvald skal være hauglagt. Her findes ogsaa Haborshaugen, en vældig Haug, som ved Utgravningen viste sig at indeholde mange Gravkamrer. Og dypt under en Skiferstenshelle fandt man en Grav og en Mængde Kirsebærstener, som skulde tyde paa, at Kirsebær allerede i Oldtiden dyrkedes paa disse Kanter.

Som en Bekræftelse paa dette høist apokryfe Sagn, der henlægger den romantiske Kjærlighetshistorie til Aurnæs hænger der under Prækestolen i Kirken et malt Billede som angis at forestille Hagbard og Signe. Likeledes fandtes der tidligere i Kirken et gammelt Aaklæ, som Signe skulde ha vævet. Nu er der ikke mere igjen av det, da



de reisende skal ha pleiet at skjære Stykker av det interessante Teppe for at medta som Erindring-,

Egentlig historiske Begivenheter knytter sig ikke til Urnes, men av mindeværdige Træk fra det gamle Høvdingsæte kan nævnes, at derfra skrev sig Jon og Munan Gautesønner, som kjæmpet under Magnus Erlingsson mot Kong Sverre i Slaget ved Nordnes ved Bergen. Senere — i Midten av det 15. Aarhundrede — var Hartvig Krum-medike Gaardens Eier, og endelig vet man, at i 1661 var den en Frigaard, som tilhørte Adelsmanden Manderup Braae eller Brahe.

En værdig Beliggenhet har Urnes gamle Kirke. Vakkert høinet paa et Nes i Lysterfjorden troner den i maleriske Omgivelser. Som nævnt antas den at være den ældste av vort Lands endnu bevarte Stavkirker. Om dens Alder og Opførelse gjør der sig forskjellige Meninger gjældende. Den første Oplysning om „kirkjan a Ornesi" er fra 1323, da Sira Ærlænder var Prest i Urnes, men at den er meget ældre er hævet over enhver Tvil. Ialmindelighet antas den at skrive sig fra omkring Aar 1100, men Sandsynligheten taler for, at den er noget ældre eller ialfald fra Olav Kyrres Tid. Kan man fæste Lid til Sagnet hitrører dens Opførelse fra Kristendommens Indførelse i Landet. I Kirkens Kjelder er der i sin Tid fundet Kjepper med Inskription, som tyder paa, at der har været et hedensk Hov.

Urnes Kirke er en treskibet Kirke av Furu. Den tilhører den sognske mangesøilede Gruppe med 6 Søiler paa hver Side og 2 Søiler paa hver Smalside mellem Hjørnesøilene. Koret bestaar av to Deler, som begge er firkantet. Hvorvidt det oprindelig var avrundet er meget omtvistet. Professor Dietrichson helder til den Anskuelse, at saa har været Tilfælde, mens Blix fremholder, at de nuværende Forhold i Koret ikke leverer nogen Beviser paa Tilstedeværelsen av en oprindelig Apsis.

Kirkens Taarn og Spiret skriver sig fra 1705. I den nuværende Takrytter hænger den gamle Solvornkirkes sprukne Klokke, mens Urneskirkens Klokke er anbragt i Solvorns nye Kirke. Det er ikke sandsynlig, at Kirken oprindelig har hat Takrytter. Kirken selv bærer ikke Spor efter nogen saadan. Den Omstændighet at den tidligere hadde særskilt Klokkestøpul synes at stadfæste denne Antagelse. Støpulen stod paa en Haug nordost for Kirken. Den kaldes Støpul-haugen.

Rundt Kirken har tidligere løpet en rikt utskaart Svalgang, som ved Restaureringen i 1722, da Kirken fik nyt Sakristi, blev fjernet med Undtagelse av en liten Del, som gjenstaar ved den vestre Indgang. Ogsaa om denne Svalgangs Alder er Meningene delte. Pro-



fessor Dietrichson mente, at Svalgangen var samtidig med Kirken. Blix antar derimot, at den har været bygget i to Avdelinger, og at den nuværende Del er oprindelig, mens Professor Kielland ikke tror, at Svalgangen har været oprindelig.

Idetheletat har Urnes Kirke git Anledning til saa megen Tvil, at man kan si, den formelig staar som et Motsigelsens Tegn. Særlig gjelder det Kirkens Ornamentik, hvortil Hovedinteressen knytter sig og som har git Anledning til de forskjelligste Slutninger om selve Kirkens Opførelse. Ornamentiken viser nemlig hen til flere Stil-

Interiør.

perioder. De ældste Utskjæringer findes i Nordvæggen, i Skibets vestre og Korets østre Bryst samt i nordre Dør. De minder om den yngre Jernalder. Fra en nyere Tid er derimot Svalgangen, Hovedportalen og den indre Reisning. Ornamentene viser en broget Samling av vredne Dyr og Menneskeskikkelser og helt ulik de norske Arbeider, som findes i vore øvrige Stavkirker. 1 kunstige Slyngninger ser man Dyrhoder eller Dyrlemmer, Ørne, Duer, Hunder, Løver, Hjorter, Kentaurer, en ridende Kvinde, en Biskop, David, som overvinder Løven m. fl. Efter Professor Dietrichsons Utlægning repræsenterer disse Figurer de gode og onde Magter, som i og utenfor Kirken kjæmper om Verden.



Det er disse forskjellige Stilretninger, som har bragt flere av vore Oldgranskere til den Antagelte, at Kirken ikke er opført i „én Støp-ning", men bygget med indsatte Deler fra en ældre Bygning. Til denne Anskuelse heldte N. Nicolaysen, og P. Blix uttaler, at dette fremgaar med tilstrækkelig Tydelighet, saa man trygt kan anta, der i Urneskirken er indsat Rester av en av Landets ældste Kirker. Professor Dietrichson hævdet derimot, at der ikke i Bygningens Konstruktion er noget, som antyder forskjellige Byggeperioder, hvorfor han var tilbøielig til at anta, at den hele Bygning var reist i „én Støpning" paa romansk Basis, men at Ornamentene er utført av to Mestre, repræsenterende to forskjellige Kunstretninger, en ældre og en yngre.

Kirken har i Tidens Løp lidt slem Medfart. Særlig er de utvendige Utskjæringer mer eller mindre ødelagt av Vind og Veir. Des-uten er den ved Restaureringen like efter Reformationen blit ilde behandlet, da Væggen mellem Kor og Skib blev borttat og Lysaap-ninger anbragt. I 1607 fik ogsaa Koret en Række malte Billeder forestillende de 12 Apostler med Inskriptioner, Ornamenter, Plante-, Blad- og Blomstermotiver i sterke Farver paa hvit Bund. Dens Indre har dog bevart et ærværdig Præg. Det gamle Alter er intet dygtig Arbeide, men dens Plate er merkelig derved at den er dannet av to Kleberstener. Prækestolen er av nyere Dato, den skriver sig fra 1695.

I Kirkens Vestende er et lite Likkapel, idet der under Trappen op til Galleriet er indredet et Rum, hvor der staar 6 Likkister.

Av antike Saker har Urnes Kirke 2 forgyldte og emaljerte Lys-staker med smakfulde Forsiringer fra det 12. Aarhundrede. Et Krusifiks av Træ med Medaljoner i Hjørnene. I Midten Kristus med Maria paa den ene og Johannes paa den anden Side. Endvidere en gammel Jernlyskrone i Form av en Baat eller Skib og en yngre Lyskrone av Jernblik. Et Messingdøpefat fra 1640 er en Gave fra Berent Nagel og Hustru Mette Sørensdatter. Og endelig skjænket Aaste Thuesdatter et „fortræffeligt" Maleri av Kristi Gang til Korset.

Urnes Kirke blev nedlagt i 1881 og eies nu av „Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring". Den blev i 1850 solgt for 20 Spd. Om dette Salg skriver N. Nicolaysen, at „det kan antages, at der ikke gives nogen anden Bygning, hvis Værd i Handel og Vandel staar i saadant Misforhold til det Arbeide og den Kunstfærdighet, som engang har været anvendt derpaa". Foreningen har søkt at bringe den saavidt mulig tilbake til dens oprindelige Stand.

Det ældgamle Gudshus vil fremtidig bli bevart som et av vort Lands værdifuldeste Mindesmerker.

165Vaagaa Kirke.

Den ærværdige Peterskirke i Vaagaa er en av Norges interessanteste Kirker. Den er opført av Træ som Stavkirke, og som saadan staar den som Landets næstældste, idet Urnes Kirke i Sogn tillægges Rangen som Nr. 1.

Myte- og sagnrike er Vaagaa Kirkes Omgivelser. Lidt vestenfor hæver sig et steilt Fjeld med en eiendommelig Aapning. For Fantasien fortoner den sig som en spidsbuet Dobbeltport saa stor, at et Trold med femten Hoder skal makelig kunne gaa opreist ind gjennem den. Efter Sagnet danner den Indgangen til Jutulens Palads inde i Berget, hvorfor den ogsaa bærer Navnet „Jutulsporten". Til den knytter sig den eventyrlige Beretning om Jutulen og Johannes Blessom. Det var Julaften. Johannes Blessom, som befandt sig i Kjøben-

havn og længtet hjem, traf en V aageværing, der paatok sig at skysse ham hjem paa Flekken. Det var ingen anden end selve Jutulen. Saa lynende fort gik det, at de i et Øieblik var hjemme i Vaagaa. Da de skiltes, paala Jætten Johannes ikke at se sig om. Men da Jutulen under vældig Brak sprængte ind i Berget, stod der slik blændende Lysning ut fra Slottet, at Johannes glemte Forbudet og saa sig tilbake. Fra det Øieblik var han skakhodet.

Ogsaa om selve Kirken er der spundet flere Sagn. Alle dreier de sig om Jutulene og deres vilde Hat til Kristendommen. Især skal Lyden av Kirkeklokkene ha været dem til Forargelse. Ved den Tid Vaagaa Kirke reistes sat der et arg Jutulpar inde i Berget. Saa var det den Julkveld Kirkens Klokker for første Gang skulde lyte, at Jutulfar grep sin Huggeblokk og kastet mot Kirken, men saa vældig var hans Raseri, at den for forbi Kirken og faldt ned et Par Kilometer østenfor paa Svevolden, hvor den endnu sees med sine mange °g' dype Hugg. Jutulmor tok da et stort Smørknae, hun netop hadde laget færdig, og slynget det mot det forhadte Gudshus. Heller ikke dette traf, men faldt ned like ved Kirkegaarden, hvor det blev forvandlet til en Sten, som den Dag idag kneiser haard og glat efter Formen av Truget og ansees som en stor Oldtidsmerkelighet.

En anden Julkveld hørte Prestens Gaardsgut, at der blev ropt fra Jutulberget: „Er det saa, at Svartekroken vil ringle med Storbjel-derne idag?" „Ja," svarte Gutten, „og nu har han faat tre nye og mye sterkere Klokker! „Au", skrek Troldet, „saa maa vi straks dra herfra."

Senere har ingen set eller hørt noget til dem.

Om Tingsvaberget, som har sit Navn av det fordum nærliggende Vaagaa Tingsted, heter det, at Olav den hellige paa sin Reise for at kristne Landet, har holdt Møte med Bønderne fra Vaagaa, Lesje og Lom. Da Forlik ikke kunde opnaas første Dag, fik de Utsættelse. Det benyttet efter Sagnet Jutulene sig av. De samledes paa Tingsvaberget og sendte om Natten store Klippestykker ned mot Kongen og hans Hær, som hadde slaat Leir paa Nøstervolden. Men de var uheldige. Klippestykkene rullet ned nordenfor Leiren, hvor de fremdeles ligger under Navn av „Storstenene".

Vaageværingene har altid været gjæve Folk, som tillike har været kry av sin Herkomst, den de utleter fra gamle Konger. Stormægtige skal ogsaa mange av dem ha været, hvad Traditionen vet at berette flere slaaende Eksempler paa. Om Jartrud Paalsdatter av Ridder-slegten Gæsling paa Sandbu fortælles der saaledes, at hun ga flere Gaarder til Kirken paa Betingelse av, at der om Søndagene ikke



skulde ringes sammen før hendes Ankomst. Utenfor Kirken stod derfor hver Helligdag en Vagtpost, som, naar den rike og fornemme Kvinde viste sig paa Veien, ropte op til Ringeren i Taarnet: „No kjem Stasen!"

Hyllet i et Slør av lyse, slanke Birker ligger Vaagaa Kirke midt i Bygden paa en fremspringende Landtunge ved Vaagaavandet mellem Jutulberget paa den ene Side og den skummende Finnaelv paa den anden. Vakker er Egnen, men der hviler et saa dypt Alvorspræg over den, at Rektor Bugge efter et Besøk i Vaagaa skrev: „Naturen dyppet sin Pensel i mørke Farver, da den gjorde sine Strøk i Vaage."

Den nuværende Kirke i Vaagaa er ikke den oprindelige. Den ældre Kirke — Våga St. Petri Kirkja å Ullinsyn — laa omtrent 300 Skridt nærmere Prestegaarden og like ved Finna. Da saa Kirken i Tidens Løp var blit for liten og skulde ombygges, blev den antagelig av Frygt for Oversvømmelser fra Finna flyttet til den nuværende Kirkegaard. Denne Kirke regnes blandt vore ældste Kirker, uten at dens Opførelsestid nøiagtig kan bestemmes. Den omtales først i 1270, men den er utvilsomt av langt ældre Datum.

Vaagaa Kirke var oprindelig en enskibet Stavkirke. Professor Johan Meyer kommer i sit Verk: „Fortidskunst i Norges Bygder" til den Slutning, at Kirkens Anlæg ikke kan føres længere tilbake end til over Midten av det 12te Aarhundrede, at Ombygningen og Utvidelsen falder i Tiden mellem 1631 og 1639 eller omkring 1635, og at Mesteren for samme er den bekjendte Bygmester Werner Olsen.

Den nye Kirke er opført som Korskirke, med høit og elegant Taarn og Spir over Krysset og prydet med 4 Smaaspir rundt Spir-foten. Den er bygget i Stawerk med kvadratiske Hjørnestaver. Til dens Opførelse er der

anvendt en stor Del Materiale fra den ældre Stavkirke, deriblandt meget rikt og kunstnerisk utført Træskjærer-arbeide av den største Interesse. Det findes fornemmelig i vestre Vegg og søndre Portal, hvis Dyrornamentik og normannisk-romanske Bladformer er av beundringsværdig Skjønhet og Finhet.

Den gjenreiste og vakre Kirke fik et tilsvarende og værdig Indre. Den kunstnerisk og rikt utskaarne Prækestol i Renæssancestil og de likesaa smukt utstyrte Stolestader er fra Tiden omkring 1635. Prækestolen formenes at være en Gave fra Sogneprest Muhle, hvis Vaaben den bærer. Baade den og Stolestadene røber en og samme Kunstners Haand. Antagelig skriver de sig fra en hedemarksk Billedhugger.

Altertavlen er derimot ca. 40 aar yngre. Den er ogsaa et sjeldent Pragtverk og udmerker sig ved sine rike og fint utførte Utskjæringer



og smakfulde Farver. Altertavlens Vinger, som oprindelig var i Barokstil med de vante Englefigurer, blev omkring 1760 ombyttet med nye Vinger med Bladformer i den smukke Døleskurd. Samtidig fik Kirkens Korbue sit vakre Utstyr med Halvsøiler og Løvverk. Kirken, som har flat Himling, rummer 350 Sittepladser. Over det smukke Interiør hviler et stemningsfuldt Præg.

Ved Kirkens Nordside er der tilføiet et lite Sakristi, men det skriver sig fra en senere Periode. Det samme er Tilfælde med den

Interiør.

laftede Klokkestøpul, som staar ute paa Kirkegaarden. I Tidens Løp var Kirken geraadet i en saa forfalden Tilstand, at en Hovedreparation i Forbindelse med Restaurering var uundgaaelig og derfor blev iverksat. Det ansvarsfulde Hverv blev overdraget Arkitekt Heinrich Jürgensen, som med overlegen Dygtighet og Forstaaelse utarbeidet de Tegninger, hvorefter Kirken i 1915 fik sin nye og stilfulde Skikkelse. Arbeidet blev med nænsom Haand utført av Ragnvald Enebo fra Lesje med Bistand av Domenico Erdmann. Det Indre er saavidt mulig git sit oprindelige Præg. De utskaarne høie Stolstader, som pietetsløst var blit avsaget, er blit restaurert, de hæslige Kakelovner fjernet og de gamle Farvetoner opfrisket. Der er opnaadd udmerket



Lysvirkning og finstemt Harmoni, saa Kirken nu gjør et overordentlig smukt Indtryk.

Vaagaa Kirke er foruten av sit Bygverk berømt for sin Rikdom paa interessante Antikviteter. Som det ældste Kulturminde blandt dem staar den herlige Klæberstens Døpefont med Motiver fra Vikingetidens Ornamentik. Arkitekt Schirmer heldet til den Anskuelse, at den skriver sig fra Olav den helliges Tid. I hvert Fald anses den som et Pragtstykke av gammel Stenhuggerkunst. Dernæst har Kirken et stort og sjelden vakkert gotisk Krusifiks. Av gripende Virkning er Uttrykket i den lidende Frelsers forklarede Aasyn.

Endvidere maa nævnes den ærværdige Kalk og et Par smukke Alterstaker samt et stort og pragtfuldt indfattet Oljemaleri, fremstillende Korsfæstelsen. Det er i 1668 forært Kirken av Oluf Thoresen Lunde og Hustru av den bekjendte Gæslingæt. Av stor Interesse er ogsaa to uthugne Gravstener, som for endel Aar siden blev fundet under Sakristiets Hvælv. Den ene er fra 1630 og har hvilt over Christopher Glads Hustru Aaste. Den anden, som er den pragtfuldeste, lot Sogneprest Muhle lægge over sin første Hustru, som døde 1631. Senere giftet Muhle sig med en rik og fornem Dame av Rid-derslegten paa Grefseng og skal da ha forært Kirken den smukke Prækestol, paa hvis Dør hans eget og hendes Vaaben, „Tre Roser", er utskaart.

Et endnu større Kunstverk er det Epitafium, som Doktor Peder Alfsen i 1632 lot opsætte „til Guds Ære, sin kjere Daatter til Ihukommelse og denne Kierche til Beprydelse". Under et Ophold i Vaagaa døde Doktor Alfsens lille 6-aarige Datter Sophia, hvem han altsaa reiste det storslagne Mindesmerke.

Et andet Barn er ogsaa blit foreviget ved et i Kirken opbevart Kistelokk med Ornamenter og følgende Indskrift:

Sigv. Munch. Jeg et aar kun vaar paa Jorden, Jorden gierne jeg forlod; Thi jeg vaar til Himmel orden Kaaret ud

ved Jesu blod.

1685.

Formentlig har Kisten rummet et Barn av Presten Munch, som da var Sjelesørger i Vaagaa, og som ogsaa i Koret har malt et kostelig naivt Billede av Adam og Eva i Paradiset og Moses med Lovens Tavler.

Endelig maa her ogsaa nævnes, at i Kirken er Prestegjeldets gamle Fane fra det 17de Aarhundrede opbevart. Den er av blaa og g-ul Silke. I den er malt en Krans om et Berg og et Grantræ. Der-



over sees Ordet „Vaage" og øverst Bokstaverne G. B. D., som utvilsomt skal bety Gudbrandsdalen.

Vaagaa Kirkes Presterække tæller flere høit ansete Navner. Blandt andre møter vi Johan Storm, som var Sogneprest til Vaagaa 1745 til 1776. Om ham melder hans Eftermæle, at han var „ein kvik og kvem liten mann, streng i sit embete, men gladvær og lentug heime og so song han so fagert". Fra denne Vaagaaprest nedstammer flere berømte Mænd. Hans ene Datter, en ualmindelig begavet Dame, blev gift med Presten Peter Sørensen Munch, der blev Storms Efterfølger som Sogneprest i Vaagaa, og som ogsaa var en fremragende Geistlig. Deres Sønner var Biskop Munch og Provst Edvard Munch, der igjen var Fædre til Digteren A. Munch og Professor P. A. Munch. Johan Storms anden Datter blev gift med Apoteker O. B. Bull. Ole Bull var deres Sønnesøn. Til Vaagaa er ogsaa Edvard Storms Navn sterkt knyttet. Han var Søn av Johan Storm i dennes andet Egte-skap. I den ældgamle Prestegaard saa han i 1749 første Gang Dagens Lys. Hele sit Liv følte Edvard Storm sig draget til Vaagaa og Hjemmet, hvor han ogsaa har skrevet en Flerhet av sine herlige Døle-viser.

Men av alle Vaagaapresters Navner er der intet, som lyser sterkere end Provst Hans Petter Krags. I 1831 kom han til Vaagaa, hvor han forblev til 1842. Og saa dype Merker satte han i denne Menighet, at han for Vaageværingen staar næsten som en Sagnfigur. Derfor het det ogsaa, da han forlot Vaagaa: „Os fæ inkje slik præst att saa snøigt". Og Sogneprest Christoffer Bruun sier, at han først fik vite, hvad Eftermæle betyr, da han i Vaagaa hørte Provst Krag omtale. En merkelig Prestemand var isandhet Hans Krag. Ideelt anlagt, initiativrik, interessert og viljesterk som faa eiet han et Hjerte, som slog varmt for alle ulykkelige, og en Haand, som aldrig blev træt av at hjelpe.

Sin- Hovedfortjeneste i Vaagaa indla Krag sig paa Oplysningens Omraade. For dermed var det sørgelig bevent ved hans Ankomst. Uvidenheten der var dengang saa stor, at end ikke alle Sognets Lærere kunde læse og skrive. Og hvad Kristendomskundskap angik, stod mange av Medlemmene ikke synderlig over Hedningene. Fra første Stund av gik derfor Krags ivrigste Bestræbelser ut paa at forbedre Ungdommens Opdragelse, og ved ihærdig Arbeide lykkedes det ham ogsaa at faa oprettet fast Skole i Vaagaa, hvor han selv daglig underviste saavel Elever som Lærere. Særlig Vegt la han paa Konfirmantundervisningen og Katekisationene. Til en Begyndelse vakte



det adskillig Uvilje, at han var streng i sine Fordringer til dem, han „slåp frem" til Konfirmation.

Provst Krags mange Interesser kom ogsaa paa andre Omraader Vaagaa tilgode. Han grundla et Museum, som han knyttet til Skolen. Det omfattet Samlinger av gamle Saker fra Vaagaa, deriblandt ogsaa alle historiske Minder fra Skottekrigen, likesom han utga samlede Sagn om Skottetoget. Efter Krags Død er Museets Gjenstander blit spredt. Endel av dem er heldigvis havnet paa Maihaugen ved Lillehammer.

En jevnbyrdig Medhjelper hadde Krag i sin dygtige Hustru, Frøken Hermana Rogneby, en høisindet og varmhjertet Kvinde. Sammen utfoldet de en Velgjørenhet, som ikke kjendte Grænser. Prestegaarden var som et Hospits for alle Fattige og Syke. Der var Hungersnød i Vaagaa, da Krag og Hustru kom dit. Fattige strømmet da til Prestegaarden i et Antal av 50—60 pr. Dag. Og Prestefolkene blev aldrig trætte av at hjælpe. Hver Uke lot de hente Korn like fra Romsdal og Trondhjem, saa de satte sig i betydelig Gjeld. Provstinden sydde ogsaa Klær til de Fattige og hadde ofte Syke til Forpleining. Ovenikjøpet kom der stadig reisende Gjester, som altid blev mottat med aapne Armer. Og saa godgjørende var Krag, at det ikke sjelden hændte, at han ved Utgangen av Kirken efter

en Offerdag hadde utdelt hele det mottagne Offer, saa han selv tilslut spøkende kunde utbryte: „Nu er Prestesækken tom!" Og om nogen foreholdt ham hans altfor store Rundhaandethet, lød altid hans Svar: „De Fattiges Velsignelse er den bedste Arv, vi kan efterlate vore Barn."

Skjønt Provst Krag var en meget alvorlig Prælat, bragte hans lyse Livssyn og barnlige Sind ham let paa Kant med de strenge eller „Vakte" i Bygden. Blandt andet fortælles, at engang som han paa Prestegaarden holdt et tredobbelt Bryllup for tre av sine Tjenestepiker og Ungdommen av de vakte blev negtet at danse, tok Provsten selv den ældste Brud og førte op Dansen. Herover blev en av de mest formaaende Bondekoner saa forarget, at hun i Harme vilde forlate Prestegaarden, saa Provsten maatte utfolde al sin Veltalenhet og hele sin Elskværdighet, inden det lykkedes at formilde den strenge Dame.

Hvor avholdt Krag og Hustru var i Vaagaa viste sig bedst, da de i 1842 blev forflyttet til Fredrikshald. Ved Avreisen blev der overrakt dem en Hædersgave fra Menigheten og en Æresvakt av 30 ridende Bønder fulgte dem ut av Bygden.



Til Vaagaa Kirke hører en forholdsvis stor Prestegaard, hvor der føtes 3 Hester og henved 20 Storfæ samt endel Smaafæ, mens Skogen er temmelig ubetydelig. Den nuværende Prestebolig skriver sig fra 1789. Det er en ganske stor, 2-Etages Bygning, men uten større Interesse. Den forrige og ældgamle Prestebolig stod like til 1903 i Vaagaa, men blev da flyttet til Maihaugen ved Lillehammer.

Vaagaa gamle Prestegaards Opførelsestid kan ikke med Sikkerhet angis. Den kan trygt føres tilbake til Midten av det 17de Aarhundrede, kanske endnu længere. Der er megen Sandsynlighet for, at den er bygget av Fredrik Glostrup, som var Prest i Vaagaa fra 1643 til 1664 og var en meget formuende Mand, hvad man tydelig kan se av det Skifte, som i 1659 blev holdt efter hans Hustru Elsa Mikkels-datter. Den opbevarte Registreringsforretning utviser blandt andet hele 7 Sølvkander foruten en „Sølvpotte", 2 Sølvfater, Guldsmykker og ikke mindre end 35 forskjellige Dyner. Og om Prestegaardens Størrelse ved den Tid kan man gjøre sig en Forestilling, naar man hører, at der fandtes 122 Fæ, 17 Hester, 30 Sauer, 17 Gjeter, 2 Svin og 4 Griser. „Prestgaren fra Vaagaa", som Gaarden nu kaldes, utgjør en av Perlerne i de Sandvigske Samlinger. I den låve gamle Gaard har Ludvig Holberg bodd som 12 Aar gammel Gut paa sin Reise gjennem Gudbrandsdalen, og der har Bjerregaard i sin Barndom levet og hentet Motivet til sit fornøielige nationale Sangstykke „Fjeldeventyret".

173Valle Kirke i Sætesdal.

Faa Bygder i vort Land har til den Grad bevart sit eiendommelige Urpræg som det naturskjønne Valle i Sætesdalen. Det synes som om de høie Aasrygger, som danner Bolverk om Dalen, ogsaa har vernet om dens Traditioner og nedarvede Sæder og Skikker. Det er

ogsaa i Ly av de samme Murer, at Overtro og endog Levninger av Hedendommen har kunnet holde sig like til de seneste Tider.

Paa Gaarden Rike fandt saaledes Biskop Spidberg i 1770 Aarene et Avgudsbillede, som han bortførte. Men Sagnet beretter, at det bare var en uegte Gud han fik med, mens det egte Gudebillede var gjemt bort i en Ur. Det blev senere fremdraget og i lange Tider tilbedt og ofret til av Slegt efter Slegt.

Ved Gaarden Viken var Valledølenes Offerplads, Rishaug. Der laa en Stenhelle, som blev besprængt med Offerdyrenes Blod. Like til for 100 Aar siden blev der ofret Haner til Vettene, som antokes at bo i Offerlunden.



Ogsaa Befolkningen selv har bevart sit originale Særpræg, som fornemmelig kommer tilsyne i dens staute Holdning og plastiske Bevægelser, formentlig et nedarvet Islæt fra de mange Utlændinger, især Hollændere og Skotter, der som Falkefangere fandt Vei til Valle i det 16de og 17de Aarhundrede, og hvorav endnu en lever i Traditionen. Det var den hollandske „Løitnant" Carolus Killing, som over Midten av det 17de Aarhundrede blev gift med Vallepresten Esaias Bugges Datter.

Falkejægerne var berygtet for sit vilde og ryggesløse Liv. De Træk av Vildskap, som hos de ellers saa rolige og godlidende Valle-døler ved festlige Leiligheter kommer frem under Øllets og Brænde-vinets Paavirkning, antas at være arvelige Anlæg fra hine Forfædre.

Endnu fortælles mange Eksempler paa Valledølenes Ildskap og Grumhet i gamle Dager. Saaledes om Vonde Aasmund Rygnestad, som hadde tjent i Krigen under Hertugen av Alba. Da han ved Hjemkomsten møtte sin Kjæreste, paa Vei til Kirken som en andens Brud, røvet han hende og flygtet med hende op i Fjeldet.

Likeledes berettes der fra Midten av det 16. Aarhundrede om Lensmand Aasmund Berge, ogsaa kaldet „Vonde Aasmund", at han ståk Presten ihjel ved Utgangen av Kirken, fordi han følte sig fornærmet over Prækenen. Den Prest som blev dræpt skal ha været en av de sisste katolske Prester.

Trang og lukket ligger Valledalen som en Gryte, indrammet av dystre Fjeldformationer. Paa „Vallarhaugen", et av Dalens smukkeste Partier, hæver sig Valle Kirke mellem smaa, men frodige Enger, hvorigjennem Otraelven slynger sig lys og smilende. En eiendommelig betagende Harmoni hviler over det lille hvite Gudshus i denne bortgjemte Vraa.

Gudstjenesten en Sommerdag ved Valle Kirke frembyr ogsaa et eget og stemningsfyldt Billede. Det lyser av Sol og Farver, naar Menigheten i sin maleriske Nationaldragt indfinder sig til Kirken under Klokkenes kaldende Klang. Paa Vei og Sti, over Mark og Eng kommer de ranke Sætesdøler, gamle og unge like fra Oldingen til Spædbarnet. Især er Kvindenes Dragt av pragtfuld Virkning. De hvite Livstykker med de glitrende Søljer fremhæver i høi Grad den røde og grønne Stakk og det brogede „tjell", hvori Familiens yngste hviler trygt paa Mors Rygg. I farverike Grupper samles de foran Kirken, hvor de drøfter Veiret og Aarets Utsigter, mens de avventer Prestens Komme.

Inde i Kirken følges fremdeles de gamle Traditioner. Der gjelder endnu Mands- og Spindesiden. Gifte Folk har sin Plads nede i



Kirken, mens de ugifte er henvist til Galleriet, hvor de ogsaa strengt fordeles efter Kjønnene. Helt naturlig ytrer Livet sig under Gudstjenesten. Blir Barna utaalmodige og urolige, stikker Moren en Klump Kandissukker til dem, og begynder det lille Nor i Svøpet at sutre av Sult, aapner Moren ganske liketil Barmen og stiller dens Klage og Tørst.

Lang er gjerne Gudstjenesten, hvortil der slutter sig Barnedaap, Egtevielse og Begravelse ute paa Kirkegaarden, hvor Presten benytter Anledningen til at lyse Velsignelse over og kaste Jord paa de siden sisste Gudstjeneste i de aapne Graver nedsatte Lik.

Naar Valle fik sin Kirke kan ikke bestemt avgjøres. Vallar kirkja i Sætesdalen omtales første Gang i 1327. Denne stod indtil 1843, da den blev nedrevet for at erstattes av den nuværende, som blev indviet i 1844.

Om Valle gamle Kirke vil Sagnet vite, at den oprindelig stod paa Nomeland, men blev revet og flyttet til Valle. Aarsaken skulde være den, at en Prest og en Degn en Søndag Morgen under Overfarten over Elven druknet i Fossen, som efter denne Begivenhet fik Navn av „Prestefossen". Det forholder sig vistnok saa, at en Prest og Klokker druknet i Fossen, men derimot medfører det ikke Sandhet, at Valle Kirke fra først av er opført av den nedrevne Nomelandskirke.

Valle Kirke, som altid har staat paa „Vallarhaugen", var bygget længe før Nomelandskirkens Nedrivning. Meget mere sandsynlig er det, at Materialer fra Nomelands Kirke, som blev revet, da Nomelands Sogn blev gjort til Anneks under Valle, blev benyttet til Utvidelse av Valle Kirke, der da trængte mere Rum til den forøkede Menighet. Ved en Forveksling av disse Kjendsgjerninger er formentlig Sagnet om Nomelandskirkens Flytning til Valle fremgaat.

Valle gamle Kirke var en Langkirke av Træ. Provst P. Blom sier i sin Beskrivelse av Valle Prestegjeld, at Tømmeret var av usedvanlig svære Dimensioner. Koret laa som en Sidebygning ved Kirkens Østside. Gjennem

Vaabenhuset paa Vestsiden førte Hoveddøren ind i Kirken, som forøvrig bare hadde en liten Dør i Koret. I dette stod der Bænker, hvor Peppermøer og ugifte Mødre hadde Plads.

Paa et Galleri ved Koret var Prestefruens Stol. Den kaldtes „Prest-kaanetreve". Et Gitterverk og over det en med mange merkelige Billeder av Engler og Mennesker utstyrt Gesims dannet Skille mellem Skib og Kor.

Prækestolen var eiendommelig. Den var inddelt i 4 Felter; i hvert stod malt en Evangelist, som i høire Haand holdt en Pen, i venstre en Bok. En høi Trappe førte op til Prækestolen. Ved nederste Trin



var en Dør med Billedet av et Menneske, som holdt et blødende Hjerte i Haanden, mens en Engel svævet over denne. Mellem begge Figurer stod skrevet: „Gud tog mit Hjerte"!

Kirken kom tidlig i Menighetens Eie. Da Frederik IV i 1724 lot den sælge, blev den kjøpt av Menigheten for 100 Riksdaler D. C. Av Begivenheter i Kirkens Historie kan nævnes den store Oversvømmelse i 1776. Presten Gjellebøl beretter, at Flommen i Otraelven da var saa voldsom, at Vandet stod indtil en halv Alens Høide over Gulvet i Kirken og at det efterlot en Mængde Tømmer paa Kirkegaarden.

Kor og Altertavle.

Som nævnt blev den gamle Kirke revet i 1843, hvorefter den nyreiste Kirke indviedes 1. December 1844. Det er en ganske stor og koselig Korskirke, som med sin hvite Farvetone tegner sig smukt i de landlige Omgivelser. Den er bygget i Retning øst—vest med Koret, som ligger mot øst, et Par Trappetrin høiere end Skibet. Gjennem de temmelig smaa Vinduer falder Lyset sparsomt ind i Kirken, som derfor gir et litt mørkt Indtryk.

Kan Valle nuværende Kirke ikke rose sig av sin Ælde, rummer den til Gjengjeld i sin ærværdige Altertavle et Klenodie, som den har tat i Arv fra sin Forgjænger, og som kaster en lysende Glorie over det ellers uanselige Gudshus. Siden 1670 har det herlige Kunstverk staat i den gamle Kirke, hvorfra det blev overflyttet til den nye. Det store Billede, som er malt paa Lærred, forestiller Kristi Gravlægning. 1 Forgrunden knæler Maria Magdalena med foldede Hænder, mens 3





Mænd bærer Kristi Legeme og Jomfru Maria med to andre Kvinder staar litt tilbake. I Bakgrunden skimtes Golgatha og en By med Huser og Taarner. Hvad der særlig præger Kunstverket er det vidunderlige Uttryk av Fred, som hviler over Frelserens Aasyn.

Paa Rammen under Billedet staar følgende Inskription: „Udi den stormæchtigste og høibaarne Herris Kongis Konning Christians den Fembtis Regjerings første Aar hafver Laugmanden Lavrist Andersøn med sin Hvstrv Martha Avgvstinidaatter til Guds Kirkes Sirat be-kaasted denne Alter Tafle. Anno 1670".

I lange Tider blev den skjønne Altertavle anset for at være malt av Rubens. Men i 1868 fremla Maleren Olaf Isaachsen temmelig uomstøtelige Bevisligheter for, at Billedet skriver sig fra den berømte italienske Maler Federigo Barocci. Isaachsen var først blit overrasket ved blandt Haandtegningene i Louvregalleriet i Paris at finde det første Utkast til Altertavlen i Valle Kirke. Senere anstillet han en nøiagtig Undersøkelse av denne, og ved at sammenligne dens Lærred med et av Baroccis Billeder i Florens fandt han Toner og Væv i begge aldeles ensartet.

I hine Dager lot nemlig hver Malerskole selv forfærdige sit Lærred. Han kom derefter til det Resultat, at Alterbilledet er Baroccis Originalkomposition, at Kristusfigurens Hode og rimeligvis ogsaa Magdalena skriver sig fra hans Haand, mens Utførelsen forøvrig er foretat av en av hans Elever, formentlig Francesco Baldelli. Hvorom alting er, staar Alterbilledet i Valle Kirke som et av vort Lands største Mesterverker. Efter en gammel Tradition skal det være kommet fra Holland til Norge og kjørt op gjennem Dalen om Vinteren paa Slæde. Som tidligere nævnt stod Sætesdalen dengang gjennem Falkefangerne i livlig Forbindelse med Holland, hvorfra

Billedet kan være kommet hit. Men Sagnet vet ikke at berette, hvorledes det er kommet i Laugmand Andersøns Besiddelse.

Av andre Kuriositeter i Valle Kirke kan nævnes Laasen i Hoved-indgangsdøren. Den er forfærdiget av Gaardbruker Ole Drengson Hoftuft og anses av Dølene som et stort Kunststykke. I Sakristiet hænger en Samling Portræter av Menighetens Prester ned gjennem Tidene. Til Slutning gjengis her den smukke Inskription, som Kirkeklokken har og som skal være forfattet av Provst Frantzen:

Kommer alle, Mand og Kvinde, Kommer alle, store, smaa, Leder, og I skulle finde, Leder, og I skulle faa, Lader Jordens Sorger fare, Templet Himlens Forgaard er, Herrens Ord I smukt bevare, Salig den, som har det kjær.



Om Valle Prester har Provst Blom i sin Bygdebeskrivelse meddelt en Række Oplysninger, hvorav følgende her medtages:

Den første kjendte Prest var Sira Olauuar Ueili (Hr. Olav paa Velli). Han nævnes i et Diplom fra 1348, da han var Vidne i en Domssak.

I 1551 kom Jakob Michelsen som Sogneprest til Valle. Kaldet hadde da staat ledig i samfulde 3 Aar, „da Folk der hadde været saa onde og haarde mot deres Prester, at ingen vilde did". Formentlig staar dette i Forbindelse med det oven omtalte Drap, som Vonde Aasmund Berge utførte paa Presten ved Utgangen fra Kirken, hvorefter Menigheten i 3 Aar var uten Sjelesørger. Inden Michelsens Utnævnelse hadde Valledølene maattet forpligte sig til, „at de vilde opføre sig kristeligen og tilbørligen mot deres Sogneprester". Nogen Mønsterprest kan denne Jakob Michelsen ikke ha været, for han sees gjentagne Ganger at ha møtt for Domkapitlet i Stavanger, hvor hans grove Forseelser i Kald og Idrætter kom for Dagen. Blandt andet hadde han herbergeret en Kvinde, som gik i Mandfolkeklær og hadde sat Ild paa den Gaard, hvor hun tjente.

At Dølene ikke kan ha været saa medgjørlige med sine Prester, som lovet, viser Esaias Hansen Bugges Historie. Han blev Sogneprest til Valle i 1661. I de 36 Aar han virket der, maatte han føre en Mængde Processer med sine Sognefolk og ad retslig Vei indtale omtrent hver eneste Rettighet, som tilkom ham. Hans Datter Maren blev gift med den ovennævnte hollandske Løitnant eller Kaptein Killing, fra hvem flere Bondefamilier i Valle nedstammer.

Den merkeligste Prest i Valle i gamle Dager maa vistnok Erik Leganger ha været. Han virket der som Sogneprest fra 1709 til 1715. Biskop Kjærup skildrer ham som „en Prest med al gudelig Nidkjærhet, utrættelig flittig og av et kristelig Levnet". Stor Fortjeneste india han sig ved sit Arbeide for Oplysningen. Han var en lærd og eiendommelig Mand, som blev regnet med blandt de saakaldte Sorteboks-og Visprester, hvorfor der ogsaa fortælles mange Sagn og Historier om ham og især hvorledes han kunde mane og binde Gamle-Erik, som hatet og forfulgte ham. I Brokkeskogen viser man endnu et Træ, hvori Leganger mante Fanden, som hadde den Dristighet at anfalde ham paa en Reise til Bykle Kirke.

Et andet Sagn beretter, at en Vinterdag, Presten var ute at kjøre, knækket den Onde hans Slædemei, men saa kraftig mante Presten, at den Onde blev tvunget til at ligge under Slæden og holde Meien. Det pep stygt og lyste som av Luer under Slæden, men hjem kom Presten velbeholden. Endelig fortælles ogsaa, at han befridde et av sine Sognebarn som var „besat", ved at mane Fanden ned i et lite Hul i Gulvet.



I Reier Gjellebøl, som fra 1772 til 1782 var Sogneprest i Valle, hadde Dølene en meget begavet, videnskabelig anlagt og nidkjær Sjelesørger, som ogsaa med Iver tok sig av Skolevæsenet. I sine kraftige Taler irettesatte han Menigheten for deris Laster og særlig for det fordærvelige „Natteløperi", hvorover Almuen følte sig saa støtt, at den truet med at lukke Kirken for ham.

Som Forfatter erhvervet Gjellebøl sig et meget anset Navn ved sine Beskrivelser av Høland og Valle. Den første hadde han været saa uheldig at tilegne Struensee, som den „der sætter Grænser for de Mægtiges Begjærlighet og

har Lyst og Mod til at ta sig de Afmægtige av". Desværre for Forfatteren utkom Boken faa Dager før Struensees Fald, saa han i ydmyke Ord maatte gjøre Avbigt for den Feil han hadde begaat. Den angrende Synder blev tilgit, hvorefter han blev utnævnt til Sogneprest i Valle.

Sluttelig skal med faa Ord Prestegaarden omtales. Den het Valle eller oprindelig Vollr, et Navn som senere er gaat over paa Sognet. Den 12.38 Mark store Eiendom føter 2 Hester, 12 Kjør, endel Ungfæ og Smaakreaturer. Indtil 1862 stod den gamle rødmalte Hovedbygning omgit av en usedvanlig frodig Have. I Juli 1862 nedbrændte denne Gaard, hvorefter Hovedbygningen paa Gaarden Langli i Bygland blev indkjøpt og ført op til Valle som Prestebolig. Den er desværre daarlig bygget og lite svarende til sin Hensigt. Til den gamle Prestebolig hørte en ærværdig Røkstue, hvor der var to til Veggen naglete Senger, hvorom Sagnet visste at fortælle, at man efter den sorte Død fandt Likene av en Mand og en Kvinde liggende i hver sin av disse Senger. Ulykkeligvis gik ogsaa den gamle Røkstue ved Branden i 1862 op i Røk.

Endnu en Merkelighet hadde den gamle Prestegaard i „Stigands-hedden". Det var en 3 V2 Meter stor Stenhelle, som laa foran Hoveddøren. Sit Navn skal den ha faat efter den Mand, Stigan fra Hylestad, som trak den store Helle fra „Øen" til Haugekirke. Saa længe Hellen laa ved Prestegaarden, pleiet Brudeparrene at danse paa den, naar de kom fra Kirken. Efter Prestegaardens Brand i 1862 tapte den sin Hæder og Værdighet og blev ført til Sogneskar, hvor den i sprukken Tilstand ligger ved Løetrappen. Hellen bærer Aarstallet 1639 og Bokstavene I. H. S. (Jesus Hominum Salvator).

Tilsist bør ogsaa en anden Antikvitet omtales. Det er et ældgammelt Furutræ, som staar straks nordenfor Prestegaarden og bærer Navnet „Boneifora". Det skal være et av de hellige Trær. Og til det knytter sig den Sagnspaadom, at den som hugger det ned, vil rammes av en Ulykke.

Vestre Slidre Kirke.

Valdres og1 særlig Slidre har med sin tidligere avsides Beliggenhet frembudt en gunstig Jordbund for Overtroen. Især har Troen paa Haugfolkets eller andre overjordiske Væseners Tilværelse været fast indgrodd i selv oplyste Folks Bevissthet og præget deres Fan-

tasiliv. Man gik endog saa vidt, at man navngav kjendte Kvinder, som skulde staa i Pakt med selve „Styggemanden". Selvfølgelig var disse indviet i de sorte Kunster, og som fælles Merke skulde de bære en rød Klædeslap indsydd i sine Klær. Endnu den Dag idag fortælles en Mængde sælsomme Sagn og Historier, hvori Vestre Slidre Kirke eller dens nærmeste Omgivelser spiller en væsentlig Rolle.



Det ældste Sagn vedrører Kirkens Tilblivelse. Det melder, at samtidig skulde baade Vestre Slidre Kirke og Annekskirken, Lommen Kirke, opføres. To Trolder hadde paatat sig Bygningen av hver sin Kirke. Hovedkirken blev opført av Sten, mens Annekskirken blev bygget av Træ. Træmaterialet var nær forhaanden, hvorfor Lommens Kirke blev først færdig. Stenen til Slidre Kirke blev derimot hentet langt borte i Ravnefjeldet, saa det gik langsommere med Arbeidet. Da Klokkene i Lommen Kirke ringte, sprak Slidrekirkens Trold av Harme. Tilbake stod bare Røstet i Vestgavlen, og det blev nu gjort av Træ. Saaledes lyter Forklaringen paa, at Røstet i Slidrekirken er av Træ, mens Kirken forøvrig er av Sten.

Et andet Sagn fortæller, at der hver St. Hansnat foregik Ofring i Kirken til „Styggemanden". Alt Troldtøiet og alle Heksene i Bygden mødte da frem. Underlig skal det ha gaat til ved den Kirke-tjeneste, men kun faa kunde tale derom, da Kristenfolk intet saa, om de var tilstede. Man maatte være synsk, og det blev man bare ved at ta Torv fra Kirkegaarden og sitte paa og lægge paa Hodet. De, som gjorde det, visste at fortælle, at den Onde stod for Alteret og mottok sit Offer. Hele Hekseskaren, hvori flere av Bygdens kjendte Koner, kom da og la sin Skjerv, men nogle tok Fliser og spyttet paa og la paa Alteret.

Videre berettes et Sagn om en Rune, som tidligere fandtes i Kirkens Nordvegg. I Menigheten, heter det, var der engang et Egtepar, som var saa uforlikelig, at de om Natten laa med Rygg mot Rygg og mellem dem Styggemanden. Værre og værre blev det mellem dem, og tilslut kunde de ikke gaa gjennem samme Dør ind i

Kirken, hvorfor den hadde en Indgangsdør paa Nordsiden og en paa Sydsiden. Endelig blev Forholdet saa ilde, at de maatte skilles. Det skedde i Kirken. Da det var gjort, og hun skulde gaa ut av Kirken paa Nordsiden, revnet Veggen, og der faldt ned en Sten, som nær hadde dræpt hende. Det blev utlagt som en Forsynets Avgjørelse, hvorefter det var hun, som hadde Uret. Derfor vilde Almuen i lange Tider ikke begraves paa Kirkens Nordside. Den trodde vist og fast, at bare de, som laa paa Sydsiden, blev salige, og den tilføiet: „Storfolket kan lægges paa Nordsiden".

Ved Gjellebakken, et Stykke fra Kirken, skal efter Beretningen et slemt Trold ha holdt til og husert stygt, saa det ofte hændte, at Hestene stanset og ikke var til at faa av Pletten. Det skal ha vedvart like til Begyndelsen av forrige Aarhundrede, da Sogneprest Feltmann en Dag kom kjørende, og hans Hest blev staaende vetskræmt.



Men Presten var en lærd og forfaren Mand. Han steg ut av Vognen og mante saa grundig, at den Onde forsvandt for bestandig.

Til Olbergfjeldet paa den anden Side av Fjorden knytter sig ogsaa flere Sagn. Blandt andet skal en ung Pike fra Gaarden Berge av de Underjordiske være lokket ind i Fjeldet og forsvundet. Hendes Far, som saa hendes lange, gule Lokker bølge i Vinden, da hun blev bortført, gjorde alt for at stanse hende, lot ringe med Kirkeklokken og lete overalt, men forgjæves. Da nogen Tid efter en Mand fra Sognet drog over Fjeldet til Østre Slidre, mødte han et Brudefølge. I Bruden kjendte han den forsvundne Pike fra Berge. Og Brudgommen var ingen ringere end selve Kongen i Olbergfjeldet. Senere har man hverken hørt eller set noget til den bortkomne Pike fra Berge.

Paa Gaarden Hamre under det samme Olbergfjeld vil Sagnet vite, at der i Oldtiden bodde en Konge, som laa i Feide med en Konge i Hallingdal. Den siste kom paa Ledingsfærd til Slidre og tvang en av de Indfødte til at være Veiviser. Det var en mørk Vinteraften, hvorav den listige Valdris benyttet sig til at føre Fiendene i Avgrunden. Med Fakkel i Haanden drog han paa Ski til en Avsats i Fjeldet, hvor han kastet sig bak en Busk og slukket Faklen, mens hele Hallingskaren satte utfor og omkom. Fra Tid til anden har man i Uren under Stupet fundet Levninger av Vaaben og Rustninger, hvad der har bidraget til at øke Troen paa Sagnet.

Vestre Slidre Kirke er en stor og anselig Graastenskirke, som var viet Jomfru Maria. Derfor kaldtes den ogsaa Slidra Mariækirkja. Den staar paa en fremspringende Høide med pragtfuld Utsigt over Slidre-fjorden og dens storslagne Omgivelser.

Naar Kirken er opført, kan ikke med Sikkerhet angis, men den antas at skrive sig fra Tiden omkring 1200. Den første Efterretning om den haves i et Brev fra 1264, hvori Pave Urban IV paalægger Biskop Peter av Bergen at overdra Mariekirken i Slidre til den fattige Geistlige Thorstein, der intet Embede har, men som efter Pavens Foranstaltning er prøvet og fundet duelig.

Kirken er bygget av firhugne Kalksten. Dens vældige, over 2 Meter tykke Murer synes beregnet paa at trodse Tidens Tand. Den har ogsaa bevart sin ydre Skikkelse temmelig uforandret. Av senere Tilbygninger findes blot et lite Bislag ved Korindgangen paa Sydsiden samt et Orgelgalleri i Skibets nordvestre Hjørne. Forøvrig frembyr Kirken den Eiendommelighet ikke at ha nogen Indgang hverken i Vestgavlen eller i Korets Østside. Der skal dog findes Merker, som antyder, at der oprindelig har været saadanne Dører, men de er saa grundig tilmurt, at der ikke er Spor efter dem.



Hovedindgangen er nu paa Sydsiden. Tidligere fandtes ogsaa en Dør likeoverfor paa Nordsiden, men denne er ogsaa tilmurt. Nord-indgangen var for Kvinder, Sydindgangen for Mænd. I Hoveddøren paa Sydsiden ses et vakkert, gammelt Beslag med Dragering og en Normalalen, der har tjent som et Justermaal. Det er overflyttet fra den gamle Dør, som i 1823 blev ombyttet med en ny. Ogsaa Kor-døren har en Ring med snoete Drager i. Saavel Portalene som Vinduene er rundbuede, men Vinduene antas oprindelig at ha været

Alter og Prækestol.

spidsbuede. Om Vinduene oplyser en Indberetning fra 1743 eller 1744, at de „førend de bleve gjort større til at faa mere Lys i Kirken, vare af gammel Bygning, lange og smale, snævre udentil og vide indeni". Over Skibet reiser sig et slankt, ottekantet Taarn med et Spir, hvis Fløi viser Aarstallet 1700.

Kirkens Indre og særlig Koret er vakkert og maa tidligere med de kunstneriske Utskjæringer og den rike Farvepragt ha været av stor Virkning. Det er ogsaa blit antat, at den anselige og statelige Kirke har været Domkapitel. En Støtte herfor har man fundet i de Kannikstoler, som indtil 1736 stod i den. Dertil kommer, at Koret oprindelig kun var forbundet med Skibet ved en trang Indgangsdør i den svære Mur, hvad der synes at antyde, at det ogsaa har hat en



anden Bestemmelse. Sogneprest Abelsted, som var Menighetens Sjelesørger fra 1724—1738, lot Døraapningen utvide til en stor Korbue. Den er nu smukt dekorert med et pragtfuldt utskaaret Topstykke over Kongens Navneziffer, med to Basunengler paa Sidene og en Krone øverst. Derunder hviler paa to slanke korintiske Søiler en Skranke med Inskriptionen: „Frygter Gud. Ærer Kongen. Stafferet Aar 1798".

Over Koret høiner sig et vakkert Tøndehvælv med middelalderlige Dekorationer i Form av brede Border med Plantemotiver i sterke Farver, som dog er adskillig medtat av Tiden. Et stort Kalkmaleri har prydet Korets Østvegg. For Tiden er det oversmurt med mørk Farve, men kan forhaabentlig bringes frem igjen ved rationel Behandling.

Ogsaa Altertavlen og Prækestolen er smukke og interessante. Begge skriver sig fra Slutten av det 18de Aarhundrede og er utført av den samme Mand, nemlig en Træskjærer ved Navn Jonassen fra Gudbrandsdalen. Altertavlen, som bærer Aarstallet 1797, fremstiller den korsfæstede Frelser med Moses og Aron paa hver sin Side. Utenom dem flankerer sig Søiler med Vinger av rikt utskaaret Træ-verk. Prækestolen er et sandt Kunstverk i 10 Felter med sirlige Blad-ornamenter, som fremhæves av smakfulde Farver i grønt, rødt og Guid.

Kirkens værdifuldeste Prydelse er en gotisk Alterkalk av Sølv. Den er prydet med 20 Edelstener, hvorav dog nogle er uegte og indsat efter et Kirkeran. Flere Træk av Kristi Lidelseshistorie er fremstillet i Emalje. Den sjeldne og smakfulde Kalk bærer paa Fotstykket denne Indskrift: „Thenna Kalik gaf Salomon Biscup i Oslo Slidra Kirkin". Salomon var Biskop fra 1322 til 1352. En til Kalken svarende Oblatskaal er av forgyldt Sølv og med Lammet og Korsfanen i sort Emalje. Paa Brødæsken, som ogsaa er av Sølv, er ind-gravert: „Til Hører Slidre Kirke Ano 1737."

I den nye Trædøpefont er et gammelt Messingbækken med Relief og Inskription til Jomfru Marias Ære. I Koret hænger en Mindetavle fra Aar 1687 over Sogneprest Niels Anderssøn Spydeberg, som i 1652 forærte Kirken to Messingalterstaker. Et Maleri fra 1654 av denne Sognepræst med Hustru og 6 Barn hang tidligere sammesteds, men er nu fjernet. Endelig har Koret ogsaa et Billede av den ovennævnte Sogneprest Abelsted samt av en ukjendt Kvinde.

Med Klokker har Kirken i fordums Tid været overdaadig utstyrt. Kaldsboken nævner, at der endog har været „12 med hinanden harmonerende Klokker". Av disse er nu 6 tilbake, hvorav 4 i Taarnet og 2 i en paa den anden Side av Hovedveien staaende Støpul. Til



daglig benyttes de siste, mens Taarnklokkene alene anvendes ved de store Høitider. Om den ene Klokke beretter et ældgammelt Sagn: Klokken var blit stjaalet, og da man ringte med den anden Klokke, hørte man denne tydelig gjennem Klangen si:

Makjen, Makjen finde dei i Mosaasmørken; Tjuvaden finde dei paa Dinlo.

Ganske riktig fandt de ogsaa Klokken i Mosaasmarken oppe i Aasen og paa Dinlo Tyvene, som de dræpte og satte 7 Stener over. De skal endnu findes der.

1 den store Sagncyklus om Vestre Slidres Kirke er ogsaa Herman Ruges Navn flettet ind. Han var Sogneprest i Slidre ved Midten av det 18de Aarhundrede. Der stod Ry av hans Lærdom og store Magt over den Onde. Det fortælles, at han hver Torsdag Kveld bega sig til Kirken. Nogen mente, det var for at faa Fred for sin arrige Hustru, som særlig den Dag var et sandt Huskors, mens andre trodde, han den Kveld mante Gamle-Erik og de omkringboende Underjordiske til sig til Overhøring. Stor var selvfølgelig Nysgjerrigheten inden Menigheten efter at erfare, hvad der gik for sig i Kirken disse Torsdagskvelder; men ingen uten en Tjenestejente i Prestegaarden hadde Mot til at gjøre et Forsøk. Hun listet sig en Kveld efter Presten hen til Kirken, kastet et Laken over sig, stillet sig ved Døren og tittet ind gjennem Nøklehullet. Men hvad hun saa, fik ingen vite, for Presten overrasket Piken ved pludselig at komme og spørre: „Er du et Menneske eller er du en Aand? Intet Svar. „Hvis du ikke svarer, gaar det dig ilde!" Heller intet Svar. Saa begyndte Presten at mane hende stykkevis ned i Jorden, mens han stadig opfordret hende til at svare. Først da hun var sunket ned i Jorden helt til Livet, var hun villig til at svare. Men #da erklærte Presten det for sent. Nu kunde han ikke redde hende. Og et Øieblik efter var hun forsvundet i Jorden. Saa fortæller Asbjørnsen, og han tilføier at der ved Kirkedøren vises en liten Grop, hvor hun for ned.

Ruge var en meget nidkjær Prest, men han fandt ikke altid Forstaaelse hos den raa og haarde Valdris, som ikke engang undsaa sig for at haane ham og ønske ondt over ham. Saaledes berettes der, at en Bonde efter en streng Præken utbrød: „Gid Fanden hadde hele Presten, og jeg tænker nok, han tar ham engang!" Da Presten, for hvis Øre det fromme Ønske var kommet, senere møtte Bonden, sa



han: „Goddag, Ola! Endnu har ikke Fanden tat Presten." „Jeg ser det", lød Olas Svar, „men endda er der god Tid!" .

Presten Ruge var meget ivrig i at utbrede Oplysning, og reiste i den Hensigt rundt i Slidre. Engang kom han ind til en gammel Kone, hvem han spurte, om hun kunde sit Fadervor. „Ja, det kan jeg", sa hun, „men jeg slaar ikke saa mange Kroker paa det som han Far!" Presten forela hende derefter det Spørsmaal: „Kan du si mig, hvem der har skapt mig?" „Du maa da være nøgeleg god Prest, som ikke vet, hvem der har skapt dig", lød efter Beretningen Kjerringens skarpe Svar.

Blandt den nyere Tids Prester i Vestre Slidre mindes med Forkjærlighet den som Sjelesørger og Stortingspræsident bekjendte Georg Prahl Harbitz, som fra 1840 til 1852 var Menighetens høit avholdte Sogneprest.

Vestre Slidre Kirke blev tidlig Menighetens Eie. Ved Kong Frederiks Salg av det geistlige Krongods blev Kirkene i Slidre i 1723 solgt til Vangs Almue paa Hedemarken ved Nils Dorph. Kort efter overdrog Vangs Almue Slidres Kirker til Vagtmester Jørgen Meyer for 150 Rdl. I 1766 kjøpte Slidre Almue Halvparten av Kirkene for 800 Rdl., mens Sogneprest Finckenhagen kjøpte den anden Halvpart, som han i 1769 overdrog til Almuen for 1000 Rdl. Siden 1769 har saaledes Vestre Slidre Kirke hel og holden været Menighetens Eie. For Tiden staar Kirken under Forvandlingens Tegn, idet en større Restaurering er under Forberedelse.

Prestegaarden ligger i Kirkens umiddelbare Nærhet og med vakker Utsigt over Fjorden. Den er en rummelig 2-Etages Bygning, opført i 1818, men uten noget eiendommelig Præg. Til Gaarden hørte i tidligere Dager en betydelig Jordeiendom, hvor der fødtes 40—50 Kreaturer og 7—8 Hester. Ved Reduktionen er denne svundet ind til blot at kunne livnære 2 Hester og 10 Kreaturer.

187V. , ti. E

Gå! E

M)h. KE KlRr [R